

Dit rapport is een uitgave van het NIVEL.
De gegevens mogen
worden gebruikt met
bronvermelding.

Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking en ouderen

Rapportage participatiemonitor 2011

T. Meulenkamp
L. van der Hoek
M. Cardol

U vindt dit rapport en andere publicaties van het NIVEL in PDF-format op: www.nivel.nl

ISBN 9789 4612 2098 1

<http://www.nivel.nl>

nivel@nivel.nl

Telefoon 030 2 729 700

Fax 030 2 729 729

©2011 NIVEL, Postbus 1568, 3500 BN UTRECHT

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het NIVEL te Utrecht. Het gebruik van cijfers en/of tekst als toelichting of ondersteuning in artikelen, boeken en scripties is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	11
2 Participatie van mensen met een lichamelijke beperking	17
2.1 Inleiding	17
2.2 Onderzoeksgroep	18
2.3 Participatie in 2010 in hoofdlijnen	19
2.4 Ontwikkeling in participatie 2006-2010	20
2.5 Verschillen tussen subgroepen van mensen met een lichamelijke beperking	22
2.6 Wonen: gebruik van buurtvoorzieningen en tevredenheid woonomgeving	23
2.7 Mobiliteit: buitenshuis komen	25
2.8 Gebruik van openbaar en speciaal vervoer	26
2.9 Betaald werk	30
2.10 Vrijwilligerswerk	32
2.11 Vrije tijdsbesteding	33
2.12 Sociale contacten	36
2.13 Beschouwing	38
3 Participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking	41
3.1 Inleiding	41
3.2 Onderzoeksgroep	42
3.3 Leeswijzer	44
3.4 Participatie in 2010, een overzicht	44
3.5 Ontwikkeling in participatie 2006-2010	45
3.6 Verschillen tussen subgroepen in participatie	47
3.7 Wonen	48
3.8 Dagelijks ergens naar toe gaan	49
3.9 Vervoer	51
3.10 Dagactiviteiten; activiteitencentrum en (on)betaald werk	54
3.11 Activiteiten in vrije tijd	56
3.12 Sociale contacten	61
3.13 Beschouwing	63

4 Participatie van ouderen	67
4.1 Inleiding	67
4.2 Het Consumentenpanel Gezondheidszorg (CoPa)	68
4.3 Participatie van ouderen in 2010	69
4.4 Ontwikkeling in de tijd	70
4.5 Belang van participatie volgens ouderen	71
4.6 Gebruik van buurtvoorzieningen en buitenshuis komen	72
4.7 Openbaar vervoer	72
4.8 Vrijwilligerswerk	73
4.9 Vrijtijdsbesteding	73
4.10 Sociale contacten	74
4.11 Meedoen met een beperking	76
4.12 Beschouwing	77
5 Eenzaamheid onder mensen met een beperking en ouderen	79
5.1 Inleiding	79
5.2 Hoe wordt eenzaamheid gemeten?	79
5.3 Eenzaamheid bij mensen met een lichamelijke beperking	80
5.4 Eenzaamheid bij mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking	82
5.5 Eenzaamheid bij ouderen	86
5.6 Beschouwing	86
Literatuur	89
Bijlage 1: Methodische verantwoording	93
Bijlage 2: Scores op de indicatoren voor participatie 2006-2010, mensen met een lichamelijke beperking	105
Bijlage 3: Scores op de indicatoren voor participatie 2006-2010, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking (mensen zelf)	113
Bijlage 4: Participatie-indexcijfers en scores op de indicatoren voor participatie 2006-2010, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking (volgens naasten)	117
Bijlage 5: Scores op de indicatoren voor participatie 2009-2010, ouderen (≥ 65 jaar) in de algemene bevolking	123
Bijlage 6: Participatie-indexcijfers en scores op de indicatoren voor participatie 2009-2010, algemene bevolking	127

Samenvatting

Dit rapport gaat over de deelname aan de samenleving van drie groepen burgers: mensen met een lichamelijke beperking, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking en ouderen (≥ 65 jaar) in de bevolking. De gebieden van maatschappelijke participatie die in dit rapport worden beschreven zijn wonen en het gebruik van voorzieningen in de buurt, mobiliteit, werk, opleiding, vrije tijdsbesteding en sociaal contact. Gegevens hierover zijn verzameld in drie verschillende Panels: het Nationaal Panel Chronisch Zieken en Gehandicapten, het Panel Samen Leven en het Consumentenpanel Gezondheidszorg. Bij alle drie de groepen zijn aan de mensen zelf vragen gesteld over hun participatie. Bij mensen met een verstandelijke beperking zijn ook de naasten (familie, goede bekenden) bevraagd.

Algemeen: mensen met een beperking en ouderen doen in 2010 nog evenveel mee als voorheen

De participatie van mensen met een beperking wordt sinds 2006 jaarlijks gemeten, de participatie van ouderen sinds 2009. Over het algemeen is de participatie van mensen met een lichamelijke beperking vanaf 2006 niet toe- of afgenomen. Op de afzonderlijke gebieden is ook geen toe- of afname te zien, behalve op één deelgebied; het percentage mensen met een lichamelijke beperking dat dagelijks buitenshuis komt is licht gedaald. Ook de participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking is over het algemeen vanaf 2006 gelijk gebleven. Wel ondernemen iets meer mensen activiteiten in hun vrije tijd zonder andere mensen met een verstandelijke beperking (bv met familie of alleen).

Tenslotte doen ook ouderen evenveel mee in 2010 als in 2009, alleen 65-75-jarigen maken in 2010 minder vaak gebruik van het openbaar vervoer en ondernemen minder activiteiten.

Participatie van mensen met een lichamelijke beperking in 2010: feiten en wensen

De mate van participatie in 2010 van mensen met een lichamelijke beperking wisselt per deelgebied (zie tabel 1). Een groot deel maakt gebruik van buurtvoorzieningen (81%), ontmoet regelmatig vrienden (83%) en reist met het openbaar vervoer (44%).

Op veel deelgebieden lijkt de participatie van mensen met een lichamelijke beperking lager te zijn dan die in de algemene bevolking. De verschillen zijn vooral zichtbaar op het gebied van betaald werk en vrijwilligerswerk, en ook op het gebied van opleiding.

Voor de ernst van de beperking is van invloed op de mate van participatie; voor veel deelgebieden geldt dat hoe ernstiger de beperking is, des te minder mensen participeren. Bijvoorbeeld, 14% van de mensen met een ernstige beperking heeft betaald werk voor minimaal 12 uur per week en 53% van de mensen met een lichte beperking. In de algemene bevolking heeft 67% betaald werk voor minimaal 12 uur per week. Mensen met een lichamelijke beperking die 65 jaar of ouder zijn, mannen en mensen met een laag opleidingsniveau participeren ook relatief minder.

Een substantieel deel van de mensen met een lichamelijke beperking zou meer willen participeren. Zij willen bijvoorbeeld betaald werk doen (37% van de mensen onder de 40 jaar die nu geen betaald werk doen) of vaker ergens naar toe gaan (23%).

De mate en aard van ondersteuning en toegankelijkheid van gebouwen zijn twee van de externe factoren die bijdragen aan de mogelijkheid om (meer) te kunnen participeren. Een derde van de mensen die vaker ergens naar toe wil gaan heeft hiervoor financiële ondersteuning nodig. Mensen die nu niet betaald werken, maar dit wel willen doen, hebben vaak meerdere vormen van ondersteuning nodig om betaald werk te kunnen doen. Het meest genoemd worden flexibele werktijden, werk dichtbij huis, thuis kunnen werken en een aangepaste werkplek. Voor ruim drie op de tien mensen met een ernstige lichamelijke beperking zijn openbare gebouwen onvoldoende toegankelijk.

Participatie van mensen met een verstandelijke beperking in 2010: feiten en wensen

Negen van de 10 mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking wonen in een woonwijk en hebben dagbesteding en negen van de tien mensen voelen zich veilig in de buurt waar zij wonen, al zijn er verbeterpunten te noemen. Toch behoeft het faciliteren van de participatie van mensen met een verstandelijke beperking nog aandacht. Het aantal mensen met een verstandelijke beperking dat regelmatig vrienden ontmoet is bijvoorbeeld een stuk lager (30%) dan het aantal mensen met een lichamelijke beperking (83%) of in de algemene bevolking (90%) (tabel 1).

De mate waarin mensen participeren hangt samen met leeftijd en ernst van de beperking; mensen beneden de 40 jaar en mensen met een lichte beperking participeren relatief meer. Zo hebben meer mensen beneden de 40 jaar contact met vrienden. Zij doen ook vaker activiteiten zonder andere mensen met een verstandelijke beperking (bv met familie of alleen). Mensen met een lichte beperking hebben vaker (on)betaald werk. Zij wonen ook vaker dan mensen met een matige beperking zonder andere mensen met een verstandelijke beperking. Ouderen vanaf 65 jaar komen minder vaak dagelijks buitenshuis en hebben minder vaak dagactiviteiten.

Een deel van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking zou (meer) willen participeren; zij zouden vaker ergens naar toe willen gaan (26%), werk willen doen zoals in een winkel of schoonmaakbedrijf (23% van de mensen die nu niet werken) of meer sociaal contact willen hebben (17%).

Mensen met een verstandelijke beperking hebben vaak ondersteuning nodig om mee te kunnen doen in de samenleving. Ruim drie kwart van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking krijgt (soms tot altijd) hulp van partner of familie en van begeleiding als ze ergens naar toe gaan, één op de vijf krijgt hulp van een vrijwilliger of bezoeker(in). Een kwart van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking heeft geen ondersteuning nodig als ze ergens naar toe gaan.

Participatie van ouderen (≥ 65 jaar) in 2010: feiten en wensen

Ouderen doen mee en tellen mee, zo blijkt uit dit onderzoek. Zij ontmoeten regelmatig vrienden (88%), doen activiteiten in verenigingsverband (68%) en doen vaak vrijwilligerswerk (43%) (tabel 1).

Opvallend is dat 65-75-jarigen in 2010 minder vaak meedoen dan in 2009, terwijl dit verschil niet bestaat voor mensen van 75 jaar of ouder. Ouderen tussen de 65 en 75 jaar

maken in 2010 wat minder vaak gebruik van het openbaar vervoer en ondernemen minder activiteiten dan in 2009. Wel is het nog steeds zo dat 65-75-jarigen vaker lichamelijke activiteiten ondernemen dan 75-plussers, zoals wandelen, fietsen of sporten in georganiseerd verband. Mensen boven de 75 jaar bezoeken vaker religieuze bijeenkomsten. Wanneer ouderen een lichamelijke beperking hebben, heeft dit een negatieve invloed op de participatie op meerdere terreinen. Hierbij geldt hoe ernstiger de beperking, des te minder mensen participeren. Bij het ondernemen van activiteiten in verenigingsverband is er geen verband tussen ernst van de beperking en participatie.

Ouderen vinden sociale contacten en vrijwilligerswerk belangrijk als het gaat over meedoen in de samenleving. Toch zou 7% van de mannen tussen de 65 en 75 jaar eigenlijk liever betaald werk hebben. Ook goed contact met de buren en een prettige woonomgeving worden genoemd als belangrijke aspecten van meedoen, 73% van de ouderen heeft minimaal wekelijks een praatje met de buren dat verder gaat dan alleen een begroeting. Ongeveer 5% van de ouderen zou vaker nieuwe mensen willen ontmoeten, alleenwonende ouderen vaker (11%) dan ouderen die met een partner wonen (3%).

Tabel 1: Percentage mensen dat in 2010 participeert op de gekozen participatie-indicatoren, naar aard van de beperking en leeftijd*

	Mensen met lichamelijke beperking	Mensen met lichte of matige verstandelijke beperking	Ouderen (≥65 jaar)	Bevolking vanaf 18 jaar
Regelmatig gebruik van minimaal twee buurtvoorzieningen	81%	47% (volgens naasten)	90%	89%
Dagelijks buitenshuis komen	82%	78%	91%	94%
Wel eens met openbaar vervoer (inclusief Regiotaxi) reizen	44%	42%	56%	42%
Betaald werk (≥12 uur/week)	38%	(on)betaaldwerk (incl WSW-verband): 52%	Niet berekend	67%
Vrijwilligerswerk	19%		43%	39%
Volgen van opleiding/cursus voor werk	5%	Niet berekend	Niet berekend	10%
Minimaal maandelijks naar uitgaansgelegenheid	28%		37%	40%
Minimaal maandelijks georganiseerde-/verenigingsactiviteit en/of volgen cursus	49%	Anders bevraagd	68%	63%
Minimaal maandelijks contact met vrienden of goede kennissen	83%	30% (weleens/regelmatig)	88%	90%

* Groepen zijn niet exact vergelijkbaar, vanwege de verschillende samenstelling.

Eenzaamheid

14% van de mensen met een lichamelijke beperking voelt zich sterk eenzaam. En ruim een derde (37%) van de mensen met een verstandelijke beperking voelt zich wel eens eenzaam of alleen. Onder de ouderen voelt 8% zich sterk eenzaam, alleenwonende vaker (13%) dan samenwonende ouderen (6%). Eenzaamheid hangt samen met participatie, maar wat oorzaak en wat gevolg is, is op basis van dit onderzoek niet te zeggen. Wel

wordt duidelijk dat eenzaamheid een veelkoppig begrip is, het gaat over een gevoel, over verwachtingen, en over het aantal mensen dat men ziet. De citaten van de mensen met een verstandelijke beperking laten tevens zien dat eenzaamheid kan samenhangen met een ervaren gebrek aan ondersteuning van anderen, met moeilijke momenten op een dag, in een week of het jaar en met het gevoel anders te zijn.

Discussie

De mate van participatie van mensen met een beperking en ouderen is over het algemeen niet veranderd vergeleken met voorgaande jaren en blijft op een aantal gebieden lager dan in de algemene bevolking. Wat betekent dit? Kunnen er wel veranderingen verwacht worden, en hoe maakbaar is participatie? Meer participatie is niet altijd mogelijk en ook niet altijd beter, zo blijkt uit meerdere onderzoeken. Maar vaak willen mensen wel meer meedoen. Het is daarom goed om de visie van mensen zelf als uitgangspunt te nemen en zowel te vragen naar hun feitelijke participatie als ook naar hun oordeel en wensen hierover.

Dit rapport laat zien wat de kracht van verschillende groepen burgers is voor wat betreft hun participatie. Het beeld dat ontstaat is dat mensen met een beperking en ouderen actief willen deelnemen aan de samenleving. Ouderen doen bijvoorbeeld relatief vaak vrijwilligerswerk en zijn actief in verenigingsverband. Een belangrijk deel van de mensen met een lichamelijke beperking wil betaald werk doen, en 90% van de mensen met een verstandelijke beperking heeft dagactiviteiten terwijl driekwart het contact met alle bureaus in de wijk prettig vindt.

Alhoewel een groot gedeelte van de mensen met een beperking en ouderen aangeeft niet méér te willen participeren, zou een belangrijk deel dit wel willen. Het is de vraag of dit ook gerealiseerd kan worden. Dit hangt samen met verschillende factoren, zowel gezondheid, persoonlijke factoren zoals bijvoorbeeld leeftijd, persoonlijkheid en beroep, als ook externe factoren.

Er zijn een aantal factoren die deelname aan de samenleving kunnen bemoeilijken en dit geldt vooral voor mensen met een beperking. Op microniveau hebben mensen middelen nodig waarmee ze hun eigen participatie vorm kunnen geven. Uit dit onderzoek blijkt dat financiële middelen soms tekort schieten, dat ondersteuning en begeleiding belangrijk zijn, evenals vertrouwen in het eigen kunnen. Dit laatste is vooral voor de mensen met een verstandelijke beperking een aandachtspunt. Zij denken bijvoorbeeld vaker dat zij iets niet kunnen (bijvoorbeeld met openbaar vervoer reizen, werken) terwijl dit met de juiste informatie en begeleiding mogelijk wel zou kunnen. Niet alle mensen met een lichamelijke beperking die willen werken hebben een betaalde baan of de juiste ondersteuning om te kunnen werken. Mede daardoor hebben zij een beperkt inkomen en missen zij de financiële mogelijkheden om mee te doen in de samenleving.

Op mesoniveau is het belangrijk dat de mensen in de buurt en de buurtvoorzieningen uitnodigend zijn. Uit dit onderzoek blijkt dat mensen met een beperking over het algemeen tevreden zijn met de buurt waarin zij wonen, hoewel er een aantal verbeterpunten worden genoemd (toegankelijkheid, veiligheid op straat). Ook blijkt dat, al wonen en leven de meeste mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking in woonwijken, hun sociale netwerk een kwetsbaar punt blijft. Terwijl sociale contacten een

belangrijke rol spelen in het meedoen in de samenleving. Dat vinden mensen met een verstandelijke beperking zelf ook. Daarnaast zijn openbare gebouwen nog steeds onvoldoende toegankelijk voor een substantieel deel van de mensen met een ernstige lichamelijke beperking.

Op macroniveau sluit het huidige beleid aan bij het zoeken naar eigen kracht van burgers. Daarnaast zijn er voor sommige burgers ondersteunende maatregelen nodig om te kunnen participeren. De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), waarbij de uitvoering van o.a. de ondersteuning bij participatie meer bij gemeenten kwam te liggen, is alweer vier jaar oud. Uit een evaluatie van de Wmo blijkt dat de invoering ervan weliswaar niet heeft geleid tot een sterke verbreding van het gemeentelijk aanbod, maar wel leggen gemeenten meer verbindingen tussen beleidsterreinen en is het bestaande beleid geïntensiveerd (de Klerk e.a., 2010). De Klerk e.a. (2010) concluderen ook dat de belangen van mensen met een verstandelijke beperking nog niet altijd behartigd worden door de Wmo-raad. Als kabinetsmaatregelen volledig uitgevoerd gaan worden zullen mensen met een verstandelijke beperking en hun familie meer zelf moeten gaan regelen, evenals de gemeenten (van Staalduinen en ten Voorde, 2011). De toekomst zal moeten uitwijzen hoe ondersteuning vorm zal krijgen in het licht van voorgenomen ontwikkelingen zoals de overname van ondersteunende begeleiding door gemeenten en vermindering van het aantal persoonsgebonden budgetten. Gemeenten zullen voldoende toegerust moeten zijn om de voorgenomen maatregelen goed uit te kunnen voeren. En burgers moeten voldoende toegerust zijn om de juiste weg te vinden naar de benodigde ondersteuning.

Met de participatiemonitor kan de participatie van mensen met een beperking en ouderen gevolgd blijven worden in het licht van bovenstaande ontwikkelingen. Het is hierbij goed om te realiseren dat participatie een dynamisch begrip is en ook gezien moet worden in het licht van veranderingen in de maatschappij.

1 Inleiding

Participatie is belangrijk

Participatie gaat over meedoen in de samenleving en kan allerlei vormen van activiteit en betrokkenheid van mensen betreffen. Het kan gaan over cliëntenparticipatie (deelname aan beleidsontwikkelingen met betrekking tot zorg en welzijn), burgerparticipatie (politieke betrokkenheid en democratische rechten en plichten), over het hebben van betaald werk, onbetaald werk of het volgen van een opleiding (arbeidsparticipatie) of over participatie in verenigingen, sociale contacten of vrijwilligerswerk (sociale participatie). Dit rapport gaat over maatschappelijke participatie. Deze term overlapt met de bovengenoemde sociale en arbeidsparticipatie, maar is breder. Het gaat over wonen in een woonwijk en gebruik maken van winkels en openbare voorzieningen in de buurt, over het 'face to face' ontmoeten van andere mensen, over recreëren, werken en over het volgen van een opleiding.

In hun handelen laten mensen zien dat ze deel uitmaken van de samenleving. Mensen die geen betaald werk verrichten, vrijwilligerswerk doen of mantelzorg geven, hebben bijvoorbeeld vaker het gevoel dat ze er niet bijhoren in de samenleving (Jehoel-Gijsbers, 2004). Participatie heeft bovendien een intrinsieke waarde, het draagt bij aan het individueel welbevinden en persoonlijke ontplooiing (Hortulanus e.a., 2003; RMO, 2008). Daarbij gaat het om wat je doet, maar ook wat je daarvan vindt. Ook voor de samenleving is het belangrijk dat mensen meedoen. Participatie in werk levert meer schouders op om collectieve lasten te dragen en sociale contacten, vrijwilligerswerk en mantelzorg bevorderen de sociale samenhang (RMO, 2008). Vanuit verschillende invalshoeken bekeken is participatie dus belangrijk.

Participatie in 't licht van overheidsbeleid

Het uitgangspunt van het (inclusieve) beleid van de overheid is dat iedereen volwaardig moet kunnen meedoen in de samenleving. Dit houdt bijvoorbeeld in dat ook mensen met een beperking en ouderen zoveel als mogelijk gebruik moeten kunnen maken van reguliere collectieve voorzieningen zoals het openbaar vervoer. Dit uitgangspunt is vastgelegd in de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz). In 2003 werd het recht op gelijke behandeling in werk en beroepsonderwijs vastgelegd in de Wgbh/cz, en per augustus 2009 werd de wet uitgebreid naar het hele onderwijs en wonen. In 2007 werd de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) ingevoerd, mede om de participatie van alle burgers in de samenleving te bevorderen. Met de Wmo zijn gemeenten verantwoordelijk geworden voor ondersteuning bij participatie aan mensen die dit nodig hebben en voor wie de mantelzorg ontoereikend is. Het streven is dat mensen zo lang als mogelijk in hun eigen leefomgeving kunnen blijven wonen en elkaar kunnen ondersteunen indien nodig.

Ook al gaat het in de Wmo om alle burgers, in de prestatievelden van de Wmo is er vooral aandacht voor specifieke doelgroepen, waaronder mensen met een beperking. Een eerste evaluatie van de Wmo laat zien dat de overgrote meerderheid van de gemeenten de afgelopen jaren de bedoelingen van de Wmo heeft omgezet in plannen, maar de evaluatie laat ook zien dat het nog steeds gaat om 'werk in uitvoering' (de Klerk e.a., 2010). Onder

andere op het gebied van het bevorderen van de participatie van mensen met een beperking valt nog winst te behalen.

Participatie van ouderen en mensen met een beperking

Dit rapport gaat over de participatie van ouderen en over de participatie van mensen met een beperking. Ouderen kunnen een lichamelijke beperking hebben en burgers met een beperking kunnen ouderen zijn. Ongeveer 2,6 miljoen mensen zijn 65 of ouder, 630.000 daarvan zijn 80 jaar of ouder. Dit aantal groeit de komende jaren (VWS, 2010). Ouderen hebben vaak met verschillende kwalen of beperkingen te maken. Toch willen veel ouderen zo lang mogelijk zelfstandig wonen en meedoen in de samenleving, al dan niet met hulp of zorg.

Er zijn naar schatting circa 3,6 miljoen mensen met een lichamelijke beperking en tussen de 112.000-231.000 mensen met een verstandelijke beperking (de Klerk, 2007; Ras e.a., 2010). Mensen met een bewegingsbeperking maken deel uit van de groep mensen met een lichamelijke beperking, maar ook mensen met een visus- of gehoorbeperking en mensen met meerdere beperkingen vallen hieronder. Ook mensen met een beperking willen zo lang mogelijk zelfstandig wonen en meedoen in de samenleving. De mate waarin een beperking daadwerkelijk de participatie zal belemmeren ligt in de wisselwerking tussen individu en samenleving. Daarmee ontstaat een gedeelde verantwoordelijkheid: naast de mensen met een beperking zelf zijn gemeenten en medeburgers verantwoordelijk voor een inrichting van de samenleving waar iedereen kansen heeft om mee te doen.

Onderzoek onder mensen met een beperking laat zien dat zij minder participeren dan mensen zonder een beperking (de Klerk, 2002; Cardol e.a., 2006, 2007, 2010; Dusseljee e.a., 2010; de Klerk, 2007; Kwekkeboom e.a., 2006; Schuurman e.a., 2009; van den Hoogen e.a., 2010). Wonen in een woonwijk betekent bijvoorbeeld voor mensen met een verstandelijke beperking niet automatisch dat zij op allerlei terreinen deelnemen aan de samenleving (Cardol e.a., 2007; Dusseljee e.a., 2010; Kwekkeboom e.a., 2006). Daarnaast laat onderzoek zien dat meer deelnemen aan de samenleving niet altijd hoeft te betekenen dat men ook gelukkiger wordt (van Campen en Iedema, 2006; van Campen en Cardol, 2007). Zo gaat het bij werk bijvoorbeeld niet alleen om het hebben van een baan, maar ook om het verrichten van werk dat aansluit bij iemands' persoonlijke mogelijkheden en behoeften (Cardol e.a., 2006, 2007).

Hoofdvragen in dit rapport

Om de ontwikkelingen op het gebied van participatie in de tijd te kunnen volgen, brengt het NIVEL sinds 2006 jaarlijks de participatiemonitor uit met subsidie van het ministerie van VWS en SZW. Er zijn inmiddels vier rapporten met gegevens over de participatie van mensen met een beperking verschenen (Cardol e.a., 2006, 2007; van den Hoogen e.a., 2008, 2010). In dit rapport is de groep ouderen (vanaf 65 jaar) erbij gekomen. Tevens worden cijfers over de algemene bevolking gepresenteerd (in de bijlage). Naast cijfers over de feitelijke participatie wordt in dit rapport specifiek aandacht gegeven aan de ondersteuning bij participatie, het oordeel t.a.v. participatie en eenzaamheid.

Hoofdvragen in het rapport zijn:

- Is de participatie van mensen met een beperking en ouderen in de afgelopen jaren veranderd?
- In welke mate participeren mensen met een beperking en ouderen in 2010?
- In welke mate zijn ze tevreden met hun participatie in 2010?
- In hoeverre hebben mensen met een beperking ondersteuning nodig?
- In hoeverre verschillen subgroepen (op basis van achtergrondkenmerken als leeftijd en ernst van de beperking) van elkaar?
- In hoeverre zijn mensen met een beperking en ouderen eenzaam en wat is de samenhang met participatie?

Participatie in dit onderzoek: drie groepen burgers

In het nu voorliggende rapport wordt de participatie van drie groepen burgers beschreven: mensen met een lichamelijke beperking, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking en ouderen (≥ 65 jaar) in de bevolking. Naast deze drie specifieke groepen wordt er in dit rapport ook een vergelijking gemaakt met de participatie in de algemene bevolking. De algemene bevolking is hiervoor apart bevraagd; resultaten hiervan zijn opgenomen in bijlage 6.

In de hoofdstukken over participatie bij mensen met een beperking en ouderen wordt een vergelijking in de tijd gemaakt om mogelijke ontwikkelingen in participatie te detecteren. In het hoofdstuk over de participatie van mensen met een lichamelijke en verstandelijke beperking wordt aandacht besteed aan de ondersteuning die mensen bij hun participatie gebruiken, omdat de mate en aard van de ondersteuning één van de externe factoren is die kunnen verklaren waarom iemand op een bepaald terrein meer of minder participeert (ICF, 2001).

De participatiegegevens van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking in dit rapport zijn gebaseerd op informatie hierover van de mensen zelf en van hun naasten (meestal ouders, broers en zussen). Het gaat om een diverse groep mensen, waarvan een gedeelte zelfstandig of alleen woont, een gedeelte met andere mensen met een verstandelijke beperking samenwoont en een klein gedeelte bij familie woont. In het hoofdstuk over ouderen is er expliciet aandacht voor participeren met een lichamelijke beperking.

Tenslotte wordt in dit rapport ook de mate van eenzaamheid en de samenhang tussen participatie en eenzaamheid beschreven onder mensen met een beperking en ouderen. Zoals hierboven beschreven is participatie voor individuen een middel om te komen tot een goede kwaliteit van bestaan. Eenzaamheid is een van de belangrijkste indicatoren voor het sociaal welbevinden van mensen (de Jong Gierveld e.a., 2007). En hoewel de relatie tussen eenzaamheid en participatie complex is (er zijn meerdere factoren die bijdragen aan gevoelens van eenzaamheid of het deelnemen aan de samenleving), is bekend dat bijvoorbeeld inzet in vrijwilligersorganisaties en sociale contacten bijdragen aan het verminderen van gevoelens van eenzaamheid (van Tilburg en de Jong Gierveld, 2007).

Indicatoren participatie

Patiëntenverenigingen, gemeenten en het Ministerie van VWS gebruiken informatie uit onderzoek naar de participatie van mensen met een beperking om beleid te ontwikkelen

en te toetsen. Om participatie te kunnen evalueren moet er gemeten worden. Daarvoor zijn indicatoren nodig. Een indicator is een meetbaar fenomeen, meestal een getal, dat een signalerende functie heeft. De (maatschappelijke) participatie die in dit rapport wordt beschreven vindt vooral buitenshuis en in de maatschappij plaats. De gekozen indicatoren sluiten daarom aan bij het onderdeel ‘Activiteiten en participatie’ uit de Internationale Classificatie van het menselijk Functioneren (ICF, 2001). Onderdelen die in de ICF zijn opgenomen, maar welke niet worden gemeten in dit rapport zijn de participatie binnenshuis, communicatie en het toepassen van kennis.

Participatie in dit onderzoek bevat de volgende indicatoren: gebruik van buurtvoorzieningen, buitenshuis komen, gebruik van openbaar vervoer, betaald en onbetaald werk, opleiding, vrije tijdsbesteding en sociale contacten (zie box 1.1, zie voor de vraagstelling bijlage 1.1). We beschrijven waaraan mensen meedoen en hoe vaak zij meedoen. In geval van mensen met een verstandelijke beperking evalueren we ook hoe ze wonen en hoe ze meedoen (wel/niet speciaal voor mensen met een verstandelijke beperking).

Box 1.1: De indicatoren voor participatie

Indicatoren Participatie voor mensen met een lichamelijke beperking, ouderen (≥65 jaar) en de algemene bevolking	Indicatoren Participatie voor mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking
<ol style="list-style-type: none"> 1. Gebruik van buurtvoorzieningen (minimaal twee regelmatig) 2. Buitenshuis komen (dagelijks) 3. Gebruik van openbaar vervoer (weleens) 4. Doen van betaald werk (≥12 uur per week) 5. Doen van vrijwilligerswerk 6. Volgen van een opleiding en/of werkgerelateerde cursus 7. Bezoeken van uitgaansgelegenheid (minimaal maandelijks) 8. Ondernemen van georganiseerde-/verenigingsactiviteiten (minimaal maandelijks) 9. Vrienden ontmoeten (minimaal maandelijks) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Woonvorm (woonwijk of instellingsterrein) 2. Gebruik van buurtvoorzieningen (minimaal twee regelmatig) (alleen bevraagd aan naasten) 3. Buitenshuis komen (dagelijks) 4. Gebruik van openbaar vervoer (weleens) 5. Naar dagactiviteitencentrum en/of (on)betaald werk doen 6. Volgen van een opleiding en/of werkgerelateerde cursus 7. Activiteiten in vrije tijd (minimaal maandelijks) 8. Vrienden ontmoeten (minimaal maandelijks) <p style="text-align: center;"><i>Extra onderdeel bij alle vragen met uitzondering van ‘gebruik buurtvoorzieningen’ en ‘buitenshuis komen’: participeert iemand (ook) met mensen zonder verstandelijke beperking?</i></p>

Om een eerste indruk te krijgen van de totale participatie worden de scores voor de verschillende indicatoren opgeteld en omgezet in één cijfer per onderzoeksgroep (mensen met een lichamelijke beperking, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, ouderen en algemene bevolking) en per subgroep (o.a. leeftijd, geslacht en mate van beperking). Met dit cijfer kan elk jaar worden geëvalueerd of en hoe de participatie zich ontwikkelt. Het geeft een algemeen beeld van de *feitelijke* participatie. Bij het

berekenen van de totale participatie wegen de afzonderlijke participatie-indicatoren allen even zwaar, het hebben van werk weegt dus bijvoorbeeld even zwaar als het hebben van sociale contacten.

Aspecten als tevredenheid en ondersteuning worden afzonderlijk beschreven.

Leeswijzer

Dit rapport richt zich op drie groepen; mensen met een lichamelijke beperking, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking en ouderen. Achtereenvolgend wordt de participatie van deze groepen beschreven in de hoofdstukken 2 t/m 4. De hoofdstukken hebben een vaste opbouw. Na de inleiding wordt eerst een algemeen beeld gegeven van de feitelijke participatie in 2010. Vervolgens wordt de ontwikkeling in totale participatie beschreven over de afgelopen jaren, waarna een beschrijving volgt van verschillen in subgroepen in de totale participatie. Na de beschrijving van de totale participatie wordt vervolgens dieper ingegaan op de verschillende indicatoren. Per indicator wordt beschreven wat de ontwikkeling is in de tijd, welke verschillen er zijn op de indicator naar subgroepen en hoe het staat met de ondersteuning en tevredenheid op de betreffende indicator. Bij sommige indicatoren wordt ook aanvullende informatie gegeven over feitelijke participatie op onderwerpen die ermee verwant zijn. De mensen met een verstandelijke beperking zijn geïnterviewd, dit hoofdstuk bevat tevens citaten uit de interviews.

Hoofdstuk 5 bevat informatie over eenzaamheid en de samenhang met participatie. Cijfers over de feitelijke participatie van de algemene bevolking staan vermeld in bijlage 6. De overige bijlagen bevatten een methodische verantwoording en cijfers over de participatie van mensen met een beperking en ouderen op de verschillende indicatoren uitgesplitst naar alle subgroepen en jaren.

Het rapport kan worden gelezen naar doelgroep en naar thema (verschillende participatiegebieden). Alle hoofdstukken zijn zelfstandig te lezen. Elke hoofdstuk eindigt met een korte beschouwing.

In het rapport worden verschillen tussen (sub)groepen alleen vermeld als deze significant zijn. De cijfers zijn gestandaardiseerd naar de betreffende populatie in Nederland, zodat uitspraken gedaan kunnen worden voor de totale populatie van mensen met een beperking en ouderen in Nederland (zie voor een uitleg bijlage 1). Indien het niet mogelijk of zinvol was cijfers te standaardiseren, is dit in de tekst aangegeven, de cijfers hebben dan alleen betrekking op de groep mensen die in 2010 vragen hebben beantwoord over participatie (zie voor kenmerken van de respondenten bijlage 1). Er is niet gestandaardiseerd als de cijfers betrekking hebben op een deelpopulatie of als de groep te klein is ($N < 25$) om betrouwbare uitspraken te kunnen doen. Een enkele keer is hierop een uitzondering gemaakt, dit staat dan in de tekst aangegeven.

2 Participatie van mensen met een lichamelijke beperking

Participatie van mensen met een lichamelijke beperking (LB) in 2010: wat is nieuw(s)?

- De gemiddelde participatie van mensen met een LB is in de periode 2006-2010 gelijk gebleven.
- Relatief minder mensen met een LB vanaf 65 jaar, mannen, laag opgeleiden en mensen met een ernstige beperking participeren.
- Het verschil tussen mensen met een ernstige en mensen met een matige of lichte beperking is nog steeds groot. 14% van de mensen met een ernstige beperking heeft betaald werk in 2010 (≥ 12 uur per week) tegenover 53% van de mensen met een lichte beperking.
- 37% van de mensen met een LB onder de 40 jaar die nu géén betaald werk heeft zou wel betaald werk willen doen.
- Ruim een kwart van de mensen met een LB heeft onvoldoende geld om activiteiten te doen. Zij hebben onvoldoende geld om te sporten (28%) of deel te nemen aan verenigingen (28%).

2.1 Inleiding

Mensen met een lichamelijke beperking in Nederland

Er zijn in Nederland naar schatting 3,6 miljoen mensen met een lichamelijke beperking (De Klerk, 2007). Het gaat hierbij om mensen met langdurige motorische en/of zintuiglijke beperkingen. Deze beperkingen kunnen het gevolg zijn van een chronische ziekte, maar kunnen ook het gevolg zijn van een aangeboren stoornis, een ongeval of van ouderdom. Motorisch beperkt houdt in dat mensen moeite hebben met de algemene dagelijkse levensverrichtingen (ADL), de mobiliteit, de huishoudelijke verzorging of het langdurig zitten en staan. Er zijn ook mensen met multi-pele beperking, zij hebben naast motorische beperking moeite met zien of horen.

De ernst van de beperking verschilt; van de mensen die zelfstandig wonen hebben bijna twee miljoen mensen een lichte beperking en circa 1,7 miljoen mensen hebben een matige of ernstige lichamelijke beperking (De Klerk, 2007). De ernst van de beperking wordt vastgesteld aan de hand van de activiteiten die men nog (zelfstandig) kan doen, hiervoor is een schaal ontwikkeld door het SCP (de Klerk, 2007). Het gaat om activiteiten op het gebied van ADL en mobiliteit, huishoudelijke activiteiten en om het zien en horen. Denk bij huishoudelijke activiteiten en mobiliteit bijvoorbeeld aan het doen van zwaar huishoudelijk werk, bed verschonen of tien minuten staan. Mensen met een lichte beperking hebben moeite met enkele activiteiten. Mensen die moeite hebben met meerdere activiteiten, bijvoorbeeld zowel op het gebied van mobiliteit als de persoonlijke verzorging, maar deze nog wel zelf kunnen verrichten, worden geclassificeerd als mensen met een matige beperking. Degenen met een ernstige beperking kunnen minimaal één activiteit helemaal niet zelf uitvoeren, en hebben hierbij ondersteuning nodig.

Participatie van mensen met een lichamelijke beperking

Mensen met een lichamelijke beperking doen op allerlei terreinen in mindere mate mee aan de samenleving/het maatschappelijk leven dan mensen zonder lichamelijke beperking. Het is bekend dat deze verschillen in de loop der tijd niet kleiner zijn geworden (van den Hoogen e.a. 2008; Cardol e.a., 2006; van den Brink-Muinen e.a., 2009; de Klerk, 2007).

De ernst van de beperking heeft invloed op de mate waarin mensen (kunnen) participeren; de participatie van mensen met een ernstige beperking is geringer dan die van mensen met een matige of lichte beperking (de Klerk, 2007; van den Hoogen e.a., 2010).

Mensen ervaren zelf soms onvoldoende mogelijkheden om te participeren. Zo zou 40% van de Wmo-aanvragers vaker vrijetijdsbesteding willen doen, maar geven aan daarbij gehinderd te worden door hun beperking. Ongeveer de helft van deze mensen geeft aan gebaat te zijn bij meer ondersteuning; zij willen gezelschap, beter vervoer, korting/meer financiële middelen of een groter aantal geschikte activiteiten (de Klerk e.a., 2010).

2.2 Onderzoeksgroep

Het Nationaal Panel Chronisch Zieken en Gehandicapten (NPCG)

Voor de gegevensverzameling bij mensen met een lichamelijke beperking wordt gebruik gemaakt van het Nationaal Panel Chronisch zieken en Gehandicapten (NPCG). Het NPCG bestaat uit ongeveer 3500 zelfstandig wonende mensen van 15 jaar en ouder met een medisch gediagnosticeerde chronische lichamelijke ziekte en/of lichamelijke beperking. Het NPCG kan worden beschouwd als een representatieve afspiegeling van de populatie zelfstandig wonende mensen met een (lichamelijke) chronische ziekte en/of beperking van 15 jaar en ouder in Nederland. De panelleden zijn geworven via huisartsenpraktijken (landelijke steekproef uit de Registratie Gevestigde Huisartsen in Nederland) en via twee bevolkingsonderzoeken: het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 2003 (AVO; SCP) en het Woning Behoeftte Onderzoek 2002 (WBO; VROM). Zie voor een uitgebreide beschrijving van het Panel en de wervingsprocedure de publicatie van Van den Brink-Muinen e.a. (2009).

Het NPCG bestaat uit mensen met een chronische ziekte en/of lichamelijke beperking. Mensen met een chronische ziekte en mensen met een lichamelijke beperking zijn geen twee elkaar uitsluitende groepen. Bij een groot deel van de mensen met een lichamelijke beperking houdt de beperking verband met de aanwezigheid van een chronische ziekte. Voor de participatiemonitor zijn mensen die wél een chronische ziekte, maar géén lichamelijke beperking hebben buiten beschouwing gelaten, omdat het hebben van een lichamelijke beperking er bij participatie meer toe doet dan het hebben van een chronische ziekte.

De groep mensen met een lichte lichamelijke beperking hebben allen een chronische ziekten, in tegenstelling tot de mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking waarvan niet iedereen een chronische ziekte heeft. De reden dat mensen met een lichte beperking allen een chronische ziekte hebben heeft te maken met de manier van werving van mensen met een lichte beperking (via huisartsenpraktijken, zie van den Brink-Muinen e.a., 2009).

Respons

Sinds 2006 ontvangen leden van het NPCG jaarlijks vragen over participatie. In het najaar van 2010 zijn 2674 vragenlijsten verzonden aan mensen met een lichamelijke beperking, waarvan er 2163 ingevuld retour zijn gekomen en geanalyseerd. De respons is iets lager dan de afgelopen twee jaar (zie tabel 2.1).

Tabel 2.1: Respons van mensen met een lichamelijke beperking 2006-2010

Jaar	Verstuurde enquêtes	Ingevuld retour	Respons
2006	2149	1815	84%
2007	2197	1858	85%
2008	2198	1961	89%
2009	2905	2524	87%
2010	2674	2163	81%

Leeswijzer

Veel cijfers in dit hoofdstuk zijn gestandaardiseerde cijfers; dit betekent dat uitspraken gedaan kunnen worden over de gehele populatie van mensen met een lichamelijke beperking in Nederland (zie ook bijlage 1). Bij sommige vragen was dit niet mogelijk. Indien dit het geval is, is dit aangegeven in de tekst met ‘niet gestandaardiseerd’ of ‘ng’. Ten behoeve van de leesbaarheid wordt de aanduiding ‘lichamelijke beperking’ afgekort met ‘LB’.

Omdat er maar weinig mensen een opleiding of werkgerelateerde cursus volgen wordt deze indicator niet in een afzonderlijke subparagraaf beschreven (zie voor de cijfers per subgroep bijlage 2).

2.3 Participatie in 2010 in hoofdlijnen

Ruim acht op de tien mensen met een LB participeert op het gebied van wonen, mobiliteit (buitenshuis komen) en sociaal contact (zie figuur 2.1). Zij maken regelmatig gebruik van twee of meer van de volgende buurtvoorzieningen: winkels, bank/postkantoor/pinauto-maat, bibliotheek, buurthuis of park/groenvoorziening (81%), komen dagelijks buitenshuis (82%) en ontmoeten minimaal maandelijks vrienden en/of goede kennissen (83%).

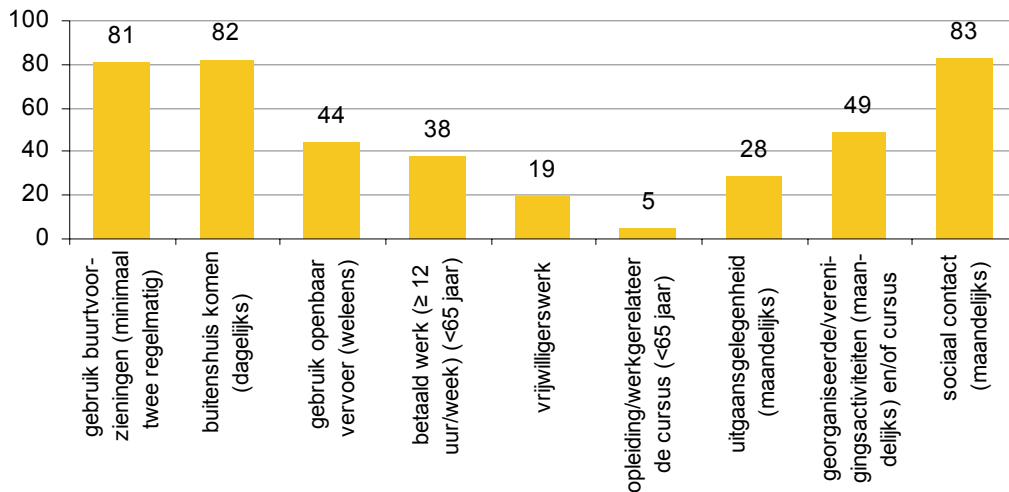
Bij de overige deelgebieden, mobiliteit (openbaar vervoer), werk en opleiding en vrije tijdsbesteding, participeert minder dan de helft van de mensen met een LB.

Zo maakt ruim vier op de tien mensen (44%) af en toe of regelmatig gebruik van het openbaar vervoer (bus, trein, metro, tram of Regiotaxi). Op het gebied van werk en opleiding doet bijna vier op de tien mensen (38%) onder de 65 jaar betaald werk voor minimaal 12 uur per week en een klein percentage (5%) van de mensen met een LB onder de 65 jaar volgt een opleiding of werkgerelateerde cursus. Bijna één op de vijf mensen met een lichamelijke beperking doet vrijwilligerswerk.

In de vrije tijd bezoekt bijna één op de drie (28%) minimaal maandelijks een uitgaansgelegenheid (restaurant, café, bioscoop, theater, attractie of museum). Bijna de helft

(49%) onderneemt minimaal maandelijks georganiseerde-/verenigingsactiviteiten (zoals sporten, zang- of muziekvereniging, deelname aan een religieuze bijeenkomst) en/of volgt een cursus.

Figuur 2.1: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat in 2010 participeert, naar deelgebied

2.4 Ontwikkeling in participatie 2006-2010

De totale participatie is gelijk gebleven over de periode 2006-2010

De totale participatie van mensen met een lichamelijke beperking in Nederland is de afgelopen jaren niet veranderd. De totale participatie bestaat uit een optelsom van negen indicatoren (zie figuur 2.1). De participatie-indexcijfers geven de relatieve ontwikkeling weer in de afgelopen jaren (zie box 2.1 en bijlage 1). Uit tabel 2.2 blijkt dat de totale participatie van mensen met een LB gelijk gebleven is in de periode 2006-2010.

Wel is er voor bepaalde subgroepen van mensen met een LB een relatieve stijging in participatie in de periode 2006-2010. Dit geldt voor ouderen, vrouwen, laag opgeleiden en mensen met een ernstige beperking. Deze stijging heeft waarschijnlijk te maken met een verandering in de vraagstelling over het gebruik van openbaar vervoer (OV)¹. Als het OV-gebruik niet wordt meegenomen in de berekening van de totale participatie, dan is er geen stijging meer in participatie bij de subgroepen.

¹ In 2008 is in de vraagstelling het gebruik van Regiotaxi toegevoegd, er is een stijging in het gebruik van openbaar vervoer vanaf 2008 (zie ook paragraaf 2.8).

Tabel 2.2: De ontwikkeling van totale participatie van mensen met een lichamelijke beperking in Nederland over de periode 2006-2010 (participatie-indexcijfers)

	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname? (p≤0.01)
Totale groep	100	105	104	104	104	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	111	120	114	117	115	Geen
40-64 jaar	103	109	108	105	105	Geen
≥ 65 jaar	93	94	94	99	98	Geen *
Geslacht						
Man	100	103	100	101	98	Geen
Vrouw	100	105	106	106	106	Geen *
Opleidingsniveau						
Laag opgeleid	91	95	94	97	98	Geen *
Middelbaar opgeleid	104	110	109	110	104	Geen
Hoog opgeleid	120	125	121	118	121	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	110	114	112	114	111	Geen
Matige beperking	97	101	99	100	100	Geen
Ernstige beperking	70	78	80	79	83	Geen *
Huishouden						
Eenpersoonshuishouden	101	105	103	104	104	Geen
Meerpersoonshuishouden	100	104	104	105	103	Geen

* De trend is wel significant, maar dit wordt veroorzaakt door een verandering in vraagstelling op het deelgebied 'gebruik openbaar vervoer' vanaf 2008. Additionele trendanalyse, waarbij het gewijzigde item buiten beschouwing werd gelaten, laat geen significante trend (toe- of afname) meer zien. Hieruit concluderen we dat de participatie in de periode 2006-2010 niet is veranderd.

Box 2.1: Wat is het participatie-indexcijfer voor totale participatie?

De totale participatie bestaat uit een optelsom van 9 indicatoren (deelgebieden): 1) gebruik van buurtvoorzieningen, 2) buitenshuis komen, 3) gebruik van openbaar vervoer, 4) betaald werk, 5) vrijwilligerswerk, 6) opleiding, 7) individuele activiteiten, 8) georganiseerde activiteiten, 9) sociaal contact. De indicatoren wegen allemaal even zwaar. In 2006 is de score van de gehele groep van mensen met een lichamelijke beperking omgezet in het cijfer 100. Dit is het indexcijfer. Alle andere cijfers zijn relatief ten opzichte van dit indexcijfer 100 (links boven in tabel 2.2). (zie ook bijlage 1)

Voorbeeld: in 2010 is het participatie-indexcijfer voor de totale groep 104. Dit is iets hoger dan het indexcijfer van 100 in 2006. De gemiddelde somscore van totale participatie is dus iets hoger in 2010 ten opzichte van 2006. Om te kunnen zeggen of er daadwerkelijk sprake is van een toename in participatie (lineaire trend), is er een statistische toets gedaan (p≤0.01). In dit geval is de uitkomst van de toets niet significant. Dit betekent dat er vermoedelijk *geen* sprake is van een daadwerkelijke verhoging in totale participatie van mensen met een lichamelijke beperking.

2.5 Verschillen tussen subgroepen van mensen met een lichamelijke beperking

Mensen vanaf 65 jaar, mannen, laag opgeleiden en mensen met een ernstige beperking participeren minder

Binnen de groep van mensen met een LB zijn er verschillen naar subgroepen (tabel 2.3).

Jongeren in de leeftijd van 15-39 jaar participeren meer dan mensen boven de 40 jaar.

Mensen vanaf 65 jaar participeren op hun beurt weer minder dan mensen in de leeftijd van 40-64 jaar. Er zijn ook verschillen in participatie naar geslacht en opleidingsniveau.

Gemiddeld genomen participeren vrouwen meer dan mannen. En mensen met een LB die middelbaar of hoog opgeleid zijn participeren meer dan mensen die laag opgeleid zijn.

Hoog opgeleiden participeren ook weer meer dan middelbaar opgeleiden.

Tot slot is ook de ernst van de beperking van invloed op de mate van participatie; hoe ernstiger de beperking, hoe minder participatie. Mensen met een lichte beperking participeren meer dan mensen met een matige of ernstige beperking en mensen met een matige beperking participeren weer meer dan mensen met een ernstige beperking.

Er is geen verschil in participatie tussen mensen met een LB die een eenpersoons-huishouden hebben of een meerpersoonshuishouden.

De verschillen in de mate van participatie tussen de subgroepen zijn over de jaren heen dezelfde gebleven, met uitzondering van de groep mensen in de leeftijd 15-39 jaar en mannen. Bij deze subgroepen is er een verschil gevonden met andere subgroepen vanaf 2009 en 2008.

Tabel 2.3: Totale participatie van mensen met een lichamelijke beperking; verschillen tussen subgroepen 2006-2010 (participatie-indexcijfers)

	2006	2007	2008	2009	2010
Totale groep	100	105	104	104	104
Leeftijd					
15-39 jaar	111	120	114	117 *	115 *
40-64 jaar (referentie)	103	109	108	105	105
≥ 65 jaar	93 *	94 *	94 *	99 *	98 *
Geslacht					
Man	100	103	100 *	101 *	98 *
Vrouw (referentie)	100	105	106	106	106
Opleidingsniveau					
Laag opgeleid (referentie)	91	95	94	97	98
Middelbaar opgeleid	104 *	110 *	109 *	110 *	104 *
Hoog opgeleid	120 *	125 *	121 *	118 *	121 *
Ernst van de beperking					
Lichte beperking (referentie)	110	114	112	114	111
Matige beperking	97 *	101 *	99 *	100 *	100 *
Ernstige beperking	70 *	78 *	80 *	79 *	83 *
Huishouden					
Eenpersoonshuishouden (referentie)	101	105	103	104	104
Meerpersoonshuishouden	100	104	104	105	103

* Verschil ten opzichte van de referentiegroep ($p \leq 0.01$)

2.6 Wonen: gebruik van buurtvoorzieningen en tevredenheid woonomgeving

Veel mensen met een LB maken regelmatig gebruik van buurtvoorzieningen

In 2010 maakt 81% van de mensen met een LB regelmatig gebruik van twee of meer buurtvoorzieningen. Het kan zijn dat mensen een bepaalde voorziening niet in de buurt hebben en er daarom geen gebruik van maken; deze mensen zijn meegenomen in dit percentage. De buurtvoorzieningen kunnen winkels zijn of een bibliotheek, bank/postkantoor/pinautomaat, buurthuis en/of een park/groenvoorziening. Vanaf 2006 is het percentage dat regelmatig gebruik maakt van twee of meer buurtvoorzieningen gelijk gebleven (zie ook bijlage 2).

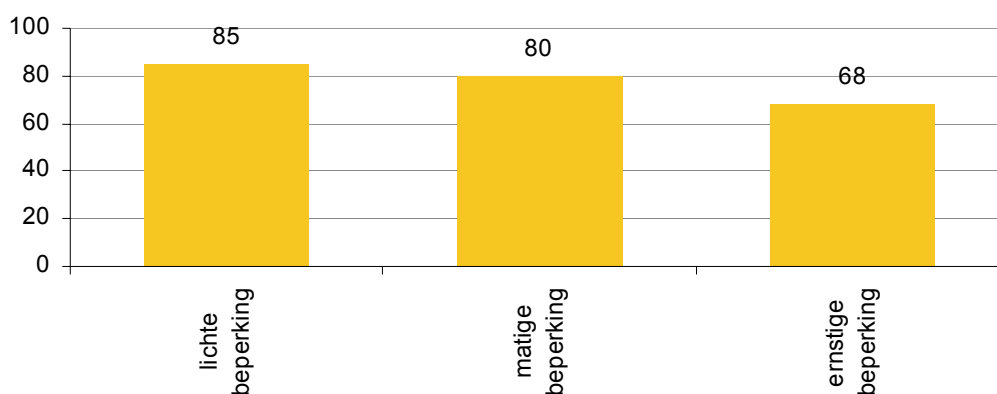
Van de mensen met een lichamelijke beperking die een bepaalde voorziening in de buurt aanwezig hebben, maakt 89% regelmatig gebruik van de supermarkt, 60% van andere winkels en 70% van de bank, postkantoor of pinautomaat. Daarnaast maakt een kleinere groep regelmatig gebruik van de bibliotheek (22%), buurthuis (8%) of park/groenvoorziening (31%).

Minder mensen met een ernstige beperking maken regelmatig gebruik van buurtvoorzieningen

Mensen met een ernstige LB maken minder gebruik van buurtvoorzieningen in vergelijking met mensen met een lichte of matige beperking (figuur 2.2)

Er is geen verschil in gebruik van buurtvoorzieningen naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau of huishoudsamenstelling.

Figuur 2.2: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat regelmatig gebruik maakt van twee of meer buurtvoorzieningen in 2010, verschillen in ernst van de beperking*

* $p \leq 0.01$

Bijna één op de tien mensen met een LB zou vaker gebruik willen maken van buurtvoorzieningen

Een ruime meerderheid van de mensen met een lichamelijke beperking (92%) kan gebruik maken van de voorzieningen in de buurt waarvan zij gebruik willen maken. Bijna

één op de tien (8%) zou echter vaker gebruik willen maken van buurtvoorzieningen. Onder mensen met een matige of ernstige LB ligt dit percentage hoger; 11% van de mensen met een matige en 18% van de mensen met een ernstige LB zou vaker gebruik willen maken van buurtvoorzieningen tegenover 6% van de mensen met een lichte beperking.

Aan de groep die vaker gebruik zou willen maken van buurtvoorzieningen (n=234) is de vraag gesteld wat zij hiervoor nodig hebben. Omdat het hier om een deelgroep gaat zijn deze cijfers niet gestandaardiseerd. Aan de mensen zijn verschillende mogelijkheden voorgelegd. Een kwart (25%) van de mensen met een lichamelijke beperking die vaker gebruik zou willen maken van buurtvoorzieningen heeft behoefte aan ondersteuning bij vervoer, bijna twee op de tien mensen (18%) zouden buurtvoorzieningen dichterbij huis willen hebben. Daarnaast zouden iets minder mensen (7%) een betere toegankelijkheid van buurtvoorzieningen willen om vaker gebruik te kunnen maken van buurtvoorzieningen en 11% wil informatie over hulpmiddelen of ondersteuning die ze kunnen krijgen. Ruim een derde (38%) heeft geen specifieke ondersteuning nodig om vaker gebruik te kunnen maken van buurtvoorzieningen.

Voor een derde van de mensen met een ernstige lichamelijke beperking zijn openbare gebouwen onvoldoende toegankelijk

Om gebruik te kunnen maken van buurtvoorzieningen moeten deze voldoende toegankelijk zijn. Voor een kleine groep mensen met een lichamelijke beperking zijn buurtvoorzieningen soms of vrijwel nooit toegankelijk. Openbare gebouwen, zoals bibliotheek, bank of postkantoor, zijn voor 8% van de mensen met een LB soms wel/soms niet of vrijwel nooit toegankelijk. Bij winkels geldt dit voor 6% van de mensen. De mate van toegankelijkheid heeft te maken met de beperking die mensen hebben; winkels zijn voor 29% van de mensen met een ernstige LB (soms) slecht toegankelijk, bij openbare gebouwen geldt dit voor 31% van de mensen met een ernstige LB.

Invloed van de lichamelijke beperking op de mogelijkheid zelf te bepalen waar je gaat/staat in de buurt

Aan mensen met een LB is gevraagd in hoeverre hun chronische ziekte of beperking van invloed is op de mogelijkheid om zelf te bepalen hoe hun leven eruit ziet op verschillende gebieden. Bijna driekwart (72%) van de mensen met een lichamelijke beperking geeft aan goed tot zeer goed te kunnen gaan en staan in de buurt waar zij willen. De invloed van hun beperking en eventuele chronische ziekte op hun mogelijkheid om dit zelf te bepalen werkt niet belemmerend. Daarentegen vindt 7% hun mogelijkheid om te kunnen gaan en staan in de buurt waar ze willen matig of slecht, en ruim één op de vijf mensen (21%) beoordeelt dit als redelijk.

De mogelijkheid om te kunnen gaan en staan waar men wil wordt sterk bepaald door de mate van de beperking; 44% van de mensen met een ernstige beperking beoordeelt hun mogelijkheid als matig of slecht, tegenover 2% van de mensen met een lichte beperking.

De meeste mensen met een LB voelen zich prettig en veilig in de buurt

Over het algemeen zijn mensen tevreden over hun woonomgeving. De meeste mensen (91%) voelen zich prettig in de buurt waar ze wonen en ook veilig.

2.7 Mobiliteit: buitenshuis komen

Van de mensen met een LB komt 82% dagelijks buitenshuis. Ongeveer één op de zes mensen (15%) komt wekelijks buitenshuis en een klein percentage (3%) komt maandelijks of minder dan maandelijks buitenshuis. Het percentage mensen dat dagelijks buitenshuis komt is sinds 2006 licht gedaald; van 86% in 2006 naar 82% in 2010 ($p \leq 0.01$) (zie bijlage 2). De daling vindt plaats bij de volgende subgroepen: mannen, middelbaar en hoog opgeleiden en mensen met een LB die alleen wonen.

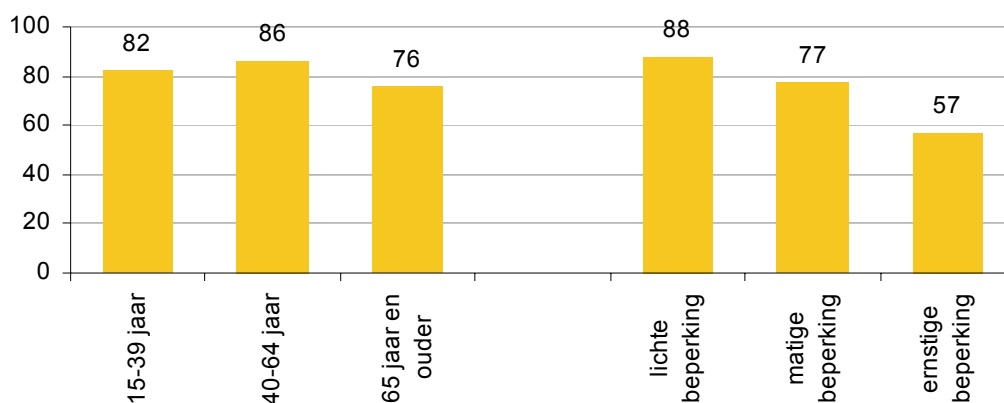
7% van de mensen met een ernstige beperking komt slechts maandelijks of minder dan maandelijks buitenshuis

Alhoewel de verschillen niet groot zijn, komen iets minder mensen boven de 65 jaar dagelijks buitenshuis in vergelijking met mensen onder de 65 jaar (figuur 2.3).

Er is wel een groot verschil naar ernst van de beperking. Minder mensen met een matige beperking komen dagelijks buitenshuis in vergelijking met mensen met een lichte beperking. Mensen met een ernstige beperking komen het minst vaak dagelijks buitenshuis.

Ruim een derde (35%) van de mensen met een ernstige beperking komt wekelijks buitenshuis en 7% komt maandelijks of minder dan maandelijks buiten.

Figuur 2.3: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat dagelijks buitenshuis komt in 2010, verschillen in leeftijd en ernst van de beperking*

* $p < 0.01$

De helft van de mensen met een ernstige beperking wil vaker ergens naar toe gaan

Bijna een kwart (23%) van de mensen met een lichamelijke beperking zou vaker ergens naar toe willen gaan, 77% wil dit niet. Alhoewel minder mensen ouder dan 65 jaar dagelijks buiten komen, hebben zij niet vaker de wens om ergens naar toe te willen gaan. Dit geldt wel voor mensen met een ernstige beperking. Bijna de helft (49%) van hen zou vaker ergens naar toe willen gaan, dit is een groot verschil met mensen met een matige (35%) of lichte (13%) beperking.

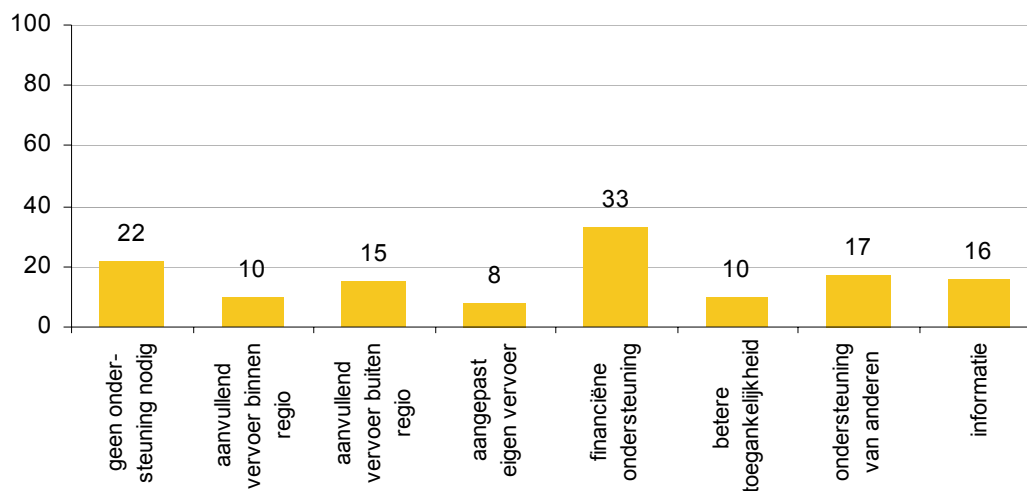
Meer financiële ondersteuning nodig om vaker ergens naar toe te kunnen gaan

Aan de mensen die vaker ergens naar toe willen gaan zijn verschillende vormen van ondersteuning voorgelegd met de vraag of ze deze ondersteuning nodig hebben om vaker ergens naar toe te kunnen gaan. Omdat het hier om een deelgroep gaat zijn deze cijfers niet gestandaardiseerd (ng).

Er is met name behoefte aan financiële ondersteuning bij de mensen die vaker ergens naar toe willen gaan; een derde van hen heeft meer financiële ondersteuning nodig (figuur 2.4). Daarnaast heeft 10-15% (ng) van de mensen met een LB die vaker ergens naar toe willen gaan meer ondersteuning nodig bij het vervoer. Het gaat hier om meer aanvullend vervoer binnen de regio (zoals ouderenbus, Wmo-deeltaxi of Regiotaxi), (beter) aangepast eigen vervoer of meer aangepast vervoer voor reizen buiten de eigen regio (zoals Valys-vervoer). Een zelfde percentage van 10-17% (ng) heeft betere toegankelijkheid van openbaar vervoer of openbare gebouwen nodig, meer ondersteuning van anderen (zoals familie, vrienden, kennissen of vrijwilligers) of informatie over hulpmiddelen of ondersteuning die ze kunnen krijgen om vaker ergens naar toe te kunnen gaan.

Ruim één op de vijf mensen met een LB die vaker ergens naar toe wil gaan heeft geen specifieke ondersteuning hiervoor nodig.

Figuur 2.4: Percentage mensen dat vaker ergens naar toe wil gaan, naar verschillende typen van ondersteuning die zij hiervoor nodig hebben (n=738, niet gestandaardiseerd; 2010)

2.8 Gebruik van openbaar en speciaal vervoer

Ruim één op de tien mensen met een LB maakt regelmatig gebruik van het openbaar vervoer

In 2010 maakt 32% van de mensen met een lichamelijke beperking af en toe gebruik van het openbaar vervoer en 12% maakt *regelmatig* gebruik van het openbaar vervoer zoals de bus, trein, metro, tram of Regiotaxi.

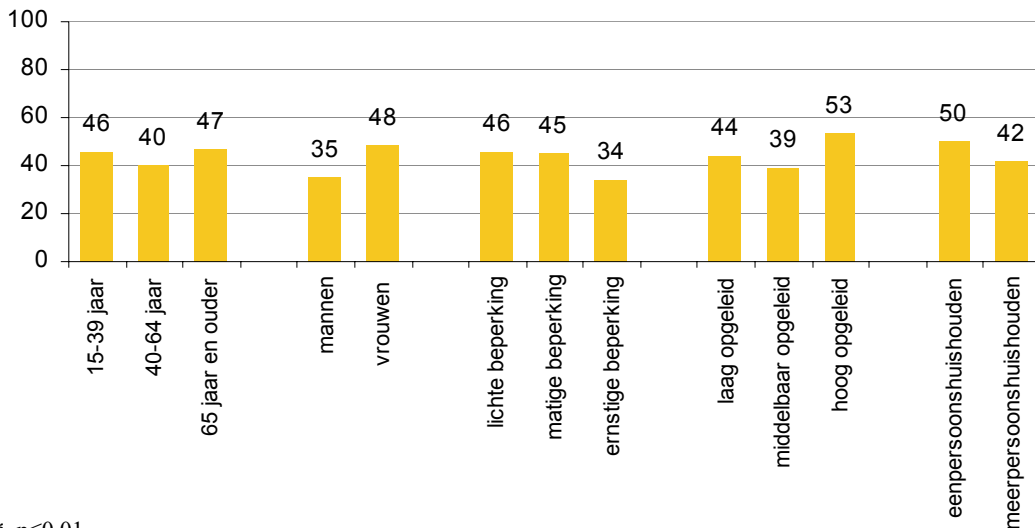
Het gebruik van openbaar vervoer schommelt iets over de jaren heen; het gebruik neemt

toe in 2008 en neemt daarna weer iets af (zie bijlage 2). De toename in 2008 heeft te maken met de toevoeging van het gebruik van Regiotaxi in de vragenlijst vanaf 2008. We zien dan ook een significante toename in de periode 2006-2010 bij subgroepen die relatief veel gebruik maken van de Regiotaxi; bij mensen ouder dan 65 jaar, bij mensen met een ernstige beperking en bij laag opgeleiden.

Openbaar vervoer; (kleine) verschillen tussen subgroepen

Er zijn verschillen in het gebruik van het openbaar vervoer (zie figuur 2.5). Meer hoog opgeleiden maken gebruik van het openbaar vervoer dan middelbaar of laag opgeleiden. En vrouwen maken meer gebruik van het openbaar vervoer dan mannen. Van de overige groepen maken samenwonenden, mensen met een ernstige beperking en mensen in de leeftijd van 40-64 jaar het minst gebruik van het openbaar vervoer.

Figuur 2.5: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat gebruik maakt van het openbaar vervoer (inclusief Regiotaxi) in 2010, verschillen in leeftijd, geslacht, ernst van de beperking, opleidingsniveau en huishoudsamenstelling*

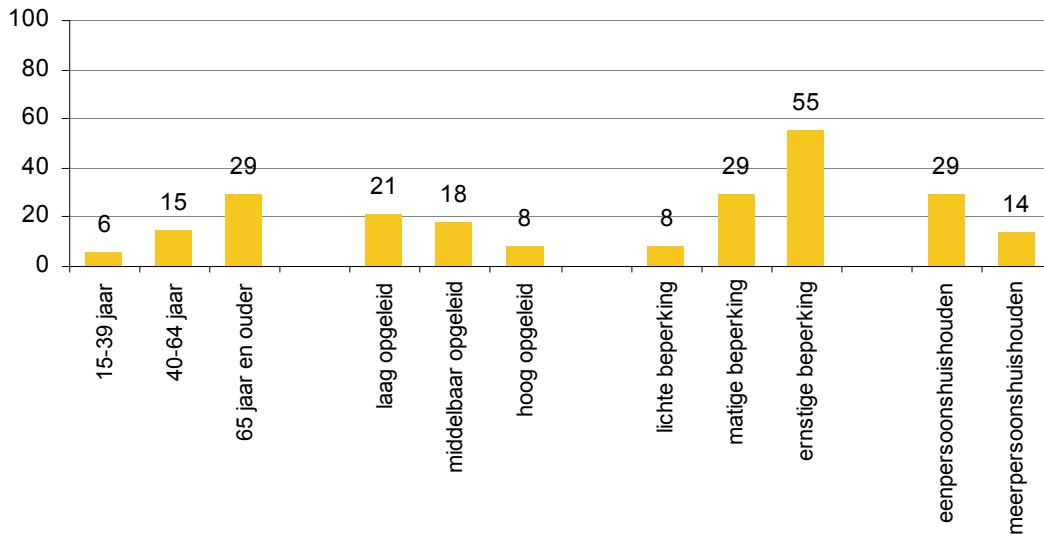

* $p < 0.01$

Meer dan de helft (55%) van de mensen met een ernstige beperking maakt gebruik van de Regiotaxi

De Regiotaxi is een deeltaxi van deur tot deur op afroep. Hiervan kan gebruik worden gemaakt met- of zonder speciale pas. Als we kijken naar het gebruik van de Regiotaxi in 2010, dan maakt 17% van de totale groep van mensen met een LB hier af en toe of regelmatig gebruik van. Het al of niet gebruik maken van de Regiotaxi hangt samen met de leeftijd, het opleidingsniveau, ernst van de beperking en huishoudsamenstelling (figuur 2.6). Vooral mensen met een ernstige beperking maken gebruik van de Regiotaxi.

Figuur 2.6: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat af en toe of regelmatig gebruik maakt van de Regiotaxi in 2010, naar leeftijd, opleidingsniveau en ernst van de beperking*

* $p \leq 0.01$

Iets meer dan de helft van de mensen met een lichamelijke beperking is tevreden over het openbaar vervoer

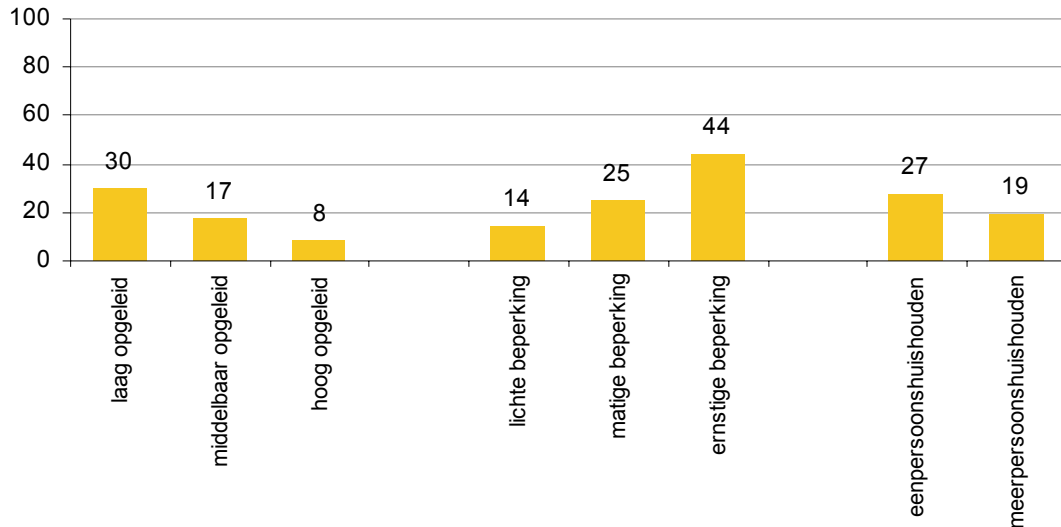
Het is de vraag of de mensen die met het openbaar vervoer reizen hier ook tevreden over zijn. Omdat het hier om een deelgroep gaat zijn deze cijfers niet gestandaardiseerd (ng). Iets meer dan de helft (56%, ng) van de mensen met een LB die gebruik maken van het openbaar vervoer (inclusief Regiotaxi) zijn tevreden over het openbaar vervoer, 29% (ng) is niet tevreden/niet ontevreden en 15% (ng) is ontevreden. Van de mensen die gebruik maken van de Regiotaxi is 55% (ng) tevreden over de Regiotaxi, 16% (ng) is ontevreden en 29% (ng) is niet tevreden/niet ontevreden.

Eén op de vijf mensen met een lichamelijke beperking heeft onvoldoende geld om met het OV te reizen

Om te kunnen reizen met het openbaar vervoer hebben mensen voldoende geld nodig. 21% van de mensen met een LB heeft vrijwel nooit of meestal niet genoeg geld om te reizen met het openbaar vervoer. Een kleine meerderheid (61%) heeft meestal of vrijwel altijd genoeg geld om te reizen met het openbaar vervoer, 18% heeft dit soms wel/soms niet.

Of mensen genoeg geld hebben hangt samen met het opleidingsniveau, de ernst van de beperking en de huishoudsamenstelling (figuur 2.6). Vooral in de groep mensen met een ernstige beperking heeft een substantieel deel (44%) onvoldoende geld om met OV te reizen, dit is ook het geval bij mensen met een lage opleiding (30%), matige beperking (25%) en mensen die alleen wonen (27%).

Figuur 2.7: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat vrijwel nooit of meestal niet genoeg geld heeft om te reizen met het openbaar vervoer in 2010, verschillen in opleidingsniveau, ernst van de beperking en huishoudsamenstelling*

* $p \leq 0.01$

De mate waarin mensen met een LB gebruik maken van speciaal vervoer

Naast het openbaar vervoer maken mensen met een lichamelijke beperking ook gebruik van speciaal vervoer.

Een klein percentage (4%) maakt gebruik van aanvullend vervoer *binnen* de eigen regio, zoals de ouderenbus, de Wmo-deeltaxi of Regiotaxi met speciale pas. Onder de mensen met een matige of ernstige beperking is het gebruik een stuk hoger; 12% van de mensen met een matige beperking en 23% van de mensen met een ernstige beperking maakt gebruik van aanvullend vervoer binnen de eigen regio, tegenover 2% van de mensen met een lichte beperking. In het gebruik van aanvullend vervoer binnen de eigen regio zijn ook kleine verschillen naar leeftijd, opleidingsniveau en huishoudsamenstelling. Van de mensen ouder dan 65 jaar maakt 8% gebruik van aanvullend vervoer binnen de regio tegenover 2% van de mensen in de leeftijd van 15-39 jaar. Van de laag opgeleiden maakt 6% gebruik van aanvullend vervoer binnen de eigen regio, 4% van de middelbaar opgeleiden en 3% van de hoog opgeleiden. Tot slot maakt 8% van de mensen die alleen wonen van dit vervoer gebruik en 4% van de mensen die met anderen samen wonen.

Het bovenregionaal vervoer gehandicapten Valys is bedoeld voor reizen buiten de eigen regio met een sociaal-recreatieve bestemming. Voor het kunnen reizen met Valys is een pas nodig, 5% van de mensen met een LB is in het bezit van zo'n Valys-pas.

Het zijn met name mensen met een matige en ernstige beperking die een Valys-pas hebben; 10% van de mensen met een matige en 21% van de mensen met een ernstige beperking, tegenover 3% van de mensen met een lichte beperking.

Het bezit van de Valys-pas hangt ook samen met leeftijd, geslacht en huishoudsamenstelling, maar de verschillen zijn relatief klein. Meer mensen boven de 65 jaar (11%)

hebben een Valys-pas in vergelijking met mensen onder de 40 jaar (3%). En mensen met een eenpersoonshuishouden (9%) hebben dit iets vaker dan mensen die samen wonen met anderen (5%). En minder mannen (4%) dan vrouwen (7%).

Van de mensen die een Valys-pas hebben maakt 20% (ng=niet gestandaardiseerd) regelmatig gebruik van Valys-vervoer, 64% (ng) doet dit af en toe en 15% (ng) nooit.

2.9 Betaald werk

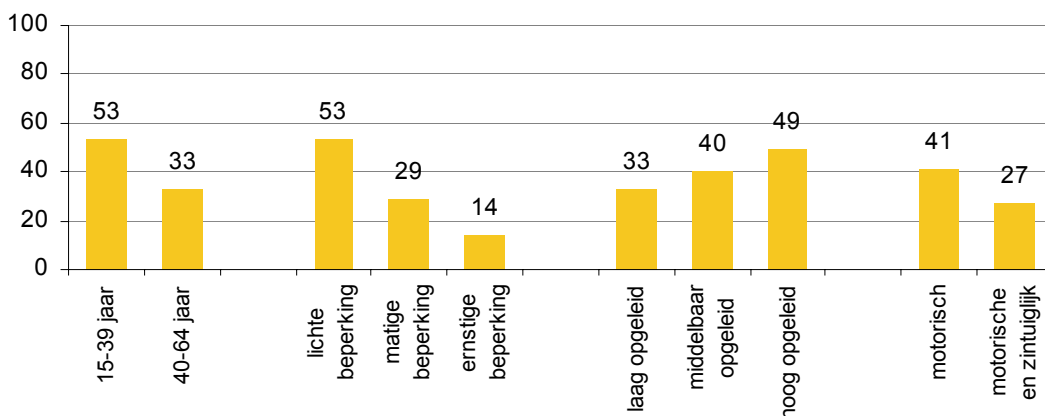
38% van de mensen met een LB heeft betaald werk, van de mensen met een ernstige beperking is dit slechts 14%

Bijna vier op de tien (38%) van de mensen met een LB in de leeftijd van 15-65 jaar verricht betaald werk voor minimaal 12 uur per week. Dit percentage is de afgelopen jaren gelijk gebleven (zie bijlage 2).

Er zijn ook mensen die betaald werk doen, maar dit doen voor minder dan twaalf uur per week. Als we kijken naar het aantal mensen onder de 65 jaar dat betaald werk heeft voor minimaal 1 uur per week, dan is dit iets minder dan de helft (44%).

Er zijn grote verschillen tussen subgroepen in de mate waarin betaald werk wordt verricht voor minimaal 12 uur per week. Zo werkt 53% van de mensen in de leeftijd van 15-39 jaar met een LB minimaal 12 uur per week, tegenover 33% van de mensen in de leeftijd van 40-64 jaar. En hoe ernstiger de beperking, hoe minder mensen werken: van de mensen met een lichte beperking werkt ruim de helft (53%) minimaal 12 uur per week, 29% van de mensen met een matige beperking en 14% van de mensen met een ernstige beperking. Een groot verschil is er ook naar opleidingsniveau; 49% van de mensen die hoger opgeleid zijn hebben betaald werk voor minimaal 12 uur per week tegenover 33% van de mensen met een lage opleiding.

Figuur 2.8: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat betaald werk doet voor minimaal 12 uur per week in 2010, verschillen in leeftijd, ernst en aard van de beperking, opleiding*

* $p \leq 0.01$

Bijna driekwart (74%, ng=niet gestandaardiseerd) van de mensen die betaald werk doet is tevreden met zijn/haar werk, 18% (ng) is niet tevreden/niet ontevreden en 8% (ng) is ontevreden. Er zijn geen verschillen in tevredenheid naar leeftijd, geslacht, opleiding, ernst of aard van de beperking of huishoudsamenstelling.

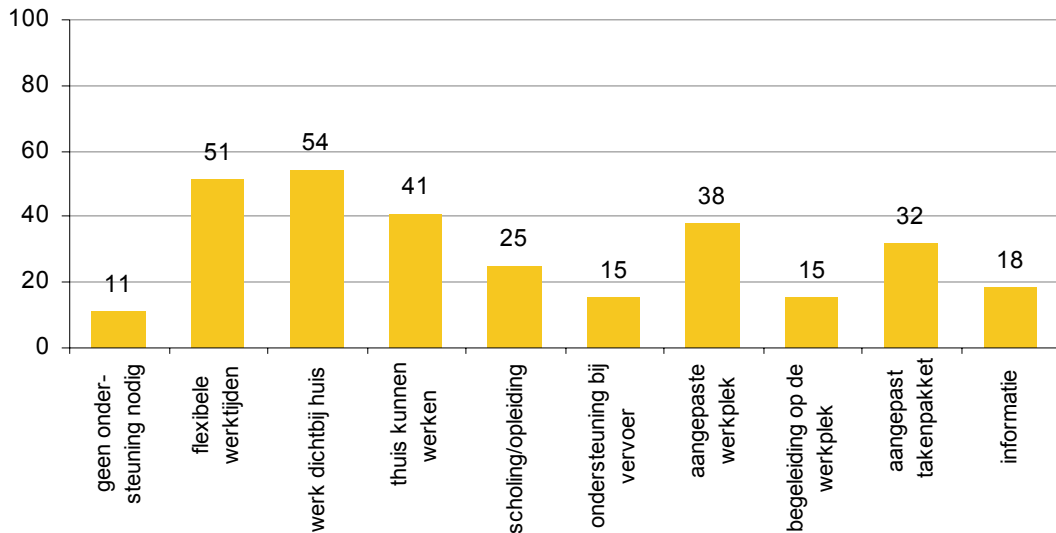
37% van de mensen onder de 40 jaar die nu geen betaald werk doen zou dit wel willen doen

Het is de vraag of de mensen jonger dan 65 jaar die nu geen betaald werk doen, dit wel zouden willen doen. Ongeveer 10% (ng=niet gestandaardiseerd) van de mensen weet niet of ze betaald werk willen doen. Van de mensen die het wel weten (n=573), zou 18% (ng) wel betaald werk willen doen. De wens om betaald werk te doen is een stuk hoger bij mensen onder de 40 jaar. Ruim een derde (37%, ng) van de mensen onder de 40 jaar die nu geen betaald werk heeft zou dit wel willen doen, bij de mensen in de leeftijd van 40-64 jaar is dit 16% (ng). Ook mensen onder de 65 jaar die hoog opgeleid zijn hebben vaker de wens om betaald werk te doen; 28% (ng) van de hoog opgeleiden, van de mensen met een lagere opleiding is dit 12% (ng).

Welke ondersteuning is nodig om betaald werk te kunnen doen?

Aan de mensen die nu geen betaald werk doen, maar dit wel zouden willen doen of het nog niet weten is gevraagd of zij ondersteuning of maatregelen nodig hebben om betaald werk te kunnen doen. Hiertoe zijn verschillende vormen van ondersteuning en maatregelen voorgelegd (figuur 2.9). Omdat het hier om een deelgroep gaat zijn deze cijfers niet gestandaardiseerd. Mensen die betaald werk zouden willen doen hebben aangegeven meerdere vormen van ondersteuning en maatregelen nodig te hebben. Het vaakst zijn genoemd flexibele werktijden en werk dichtbij huis; ongeveer de helft van de mensen die betaald werk wil doen heeft dit nodig om betaald werk te kunnen doen. Daarnaast noemen ook ongeveer vier op de tien mensen de mogelijkheid om thuis te werken en een aangepaste werkplek. Ruim één op de tien mensen die betaald werk wil doen heeft hierbij geen ondersteuning nodig.

Figuur 2.9: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat nu niet werkt maar dit wel wil of het nog niet weet, naar verschillende vormen van ondersteuning of maatregelen die nodig zijn om betaald werk te kunnen doen (n=157, niet gestandaardiseerd; 2010)

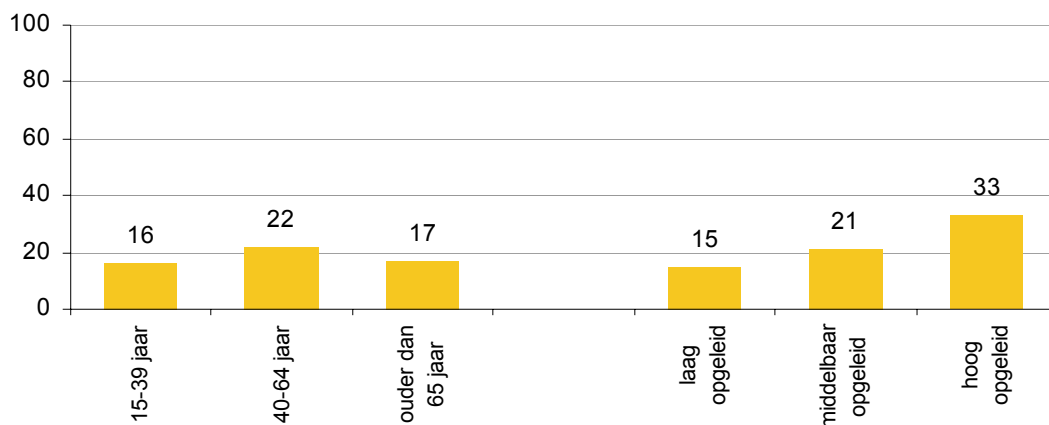

2.10 Vrijwilligerswerk

Bijna een vijfde (19%) van de mensen met een LB doet vrijwilligerswerk. Het percentage mensen dat vrijwilligerswerk doet is de afgelopen jaren iets afgenomen, maar er is geen sprake van een significante daling (bijlage 2).

Het doen van vrijwilligerswerk hangt samen met het opleidingsniveau en met leeftijd (zie figuur 2.10). Hoe hoger het opleidingsniveau, hoe meer mensen vrijwilligerswerk doen. Mensen in de leeftijd van 40-64 jaar doen het meest vrijwilligerswerk; relatief meer dan mensen vanaf 65 jaar.

Figuur 2.10: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat vrijwilligerswerk doet in 2010, verschillen in opleidingsniveau en leeftijd *

* $p \leq 0.01$

De meeste mensen (90%) zijn tevreden of zeer tevreden met het vrijwilligerswerk dat zij doen. Van de mensen die nu geen vrijwilligerswerk doen, zou 5% (ng=niet gestandaardiseerd) vrijwilligerswerk willen doen, 8% (ng) weet het niet en 87% (ng) zou geen vrijwilligerswerk willen doen.

2.11 Vrije tijdsbesteding

Mensen met een LB ondernemen vaker georganiseerde activiteiten dan dat zij een uitgaansgelegenheid bezoeken

Bijna drie op de tien mensen (28%) met een LB gaat minimaal maandelijks naar één of meer uitgaansgelegenheden (restaurant, café, bioscoop, theater, attractie en/of museum). Het bezoeken van een uitgaansgelegenheid is vanaf 2006 licht gestegen van 22% in 2006 naar 28% in 2010 (zie bijlage 2). De vraagstelling is in 2007/2008 iets aangepast, waardoor het niet helemaal duidelijk is waar deze stijging door veroorzaakt wordt. Het percentage is sinds 2008 gelijk gebleven.

Meer mensen ondernemen minimaal maandelijks één of meerdere activiteiten in georganiseerd-/verenigingsverband. Bijna de helft (49%) van de mensen met een LB gaat minimaal maandelijks sporten, neemt deel aan een vereniging (zoals zang-, muziek-, toneel- of hobbyvereniging), neemt deel aan een religieuze bijeenkomst en/of volgt een cursus voor hobby of plezier. Vanaf 2006 is dit percentage gelijk gebleven (zie bijlage 2).

Tabel 2.4 geeft het percentage mensen weer dat minimaal maandelijks de verschillende activiteiten onderneemt. Bijna een kwart van de mensen bezoekt minimaal maandelijks een restaurant of café en sport in georganiseerd verband. Aan de overige activiteiten nemen (veel) minder mensen deel.

Niet opgenomen in de indicatoren voor vrije tijd, maar wel bevraagd, is of mensen sporten in niet-georganiseerd verband; meer dan de helft (53%) doet dit minimaal maandelijks. Het individueel sporten is dus meer in trek dan het sporten in georganiseerd verband.

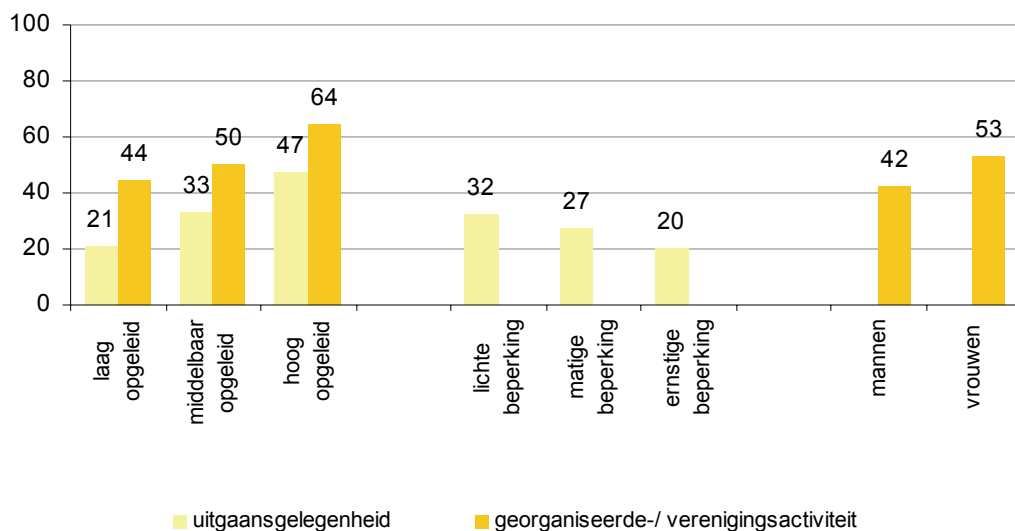
Tabel 2.4: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat minimaal maandelijks activiteiten onderneemt in 2010

	Activiteit	Minimaal maandelijks
Uitgaansgelegenheid	Uitgaan naar restaurant, café	24%
	Bezoeken van attractie, museum	7%
	Uitgaan naar bioscoop, theater	7%
Georganiseerde-/verenigings-activiteiten	Sporten in georganiseerd verband of vereniging	24%
	Deelname aan vereniging (zoals zang-, muziek-, toneel-, hobbyvereniging)	19%
	Deelname aan religieuze bijeenkomst	15%
		Ja
	Volgen van cursus voor plezier of persoonlijke ontwikkeling in 2010	13%
		Minimaal maandelijks
Overig (niet in indicator)	Sporten <i>niet</i> in georganiseerd verband (bv alleen of met vriend fietsen of wandelen)	53%

Hoog opgeleiden met een LB bezoeken vaker uitgaansgelegenheid

De mate waarin een uitgaansgelegenheid wordt bezocht hangt samen met het opleidingsniveau; hoe hoger het opleidingsniveau, hoe meer mensen minimaal maandelijks een uitgaansgelegenheid bezoeken (figuur 2.9). De verschillen zijn groot; bijna de helft (47%) van de hoog opgeleide mensen met een LB bezoekt minimaal maandelijks een uitgaansgelegenheid, tegenover 21% van de laag opgeleide mensen. Ook bij het minimaal maandelijks deelnemen aan georganiseerde-/verenigingsactiviteiten zijn er (grote) verschillen naar opleidingsniveau, met name tussen hoger en lager opgeleiden. Het ondernemen van activiteiten in de vrije tijd hangt ook samen met de ernst van de beperking en geslacht (figuur 2.11). Relatief meer mensen met een lichte beperking bezoeken minimaal maandelijks een uitgaansgelegenheid dan mensen met een ernstige beperking. En meer vrouwen dan mannen ondernemen minimaal maandelijks activiteiten in georganiseerd-/verenigingsverband.

Figuur 2.11: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat minimaal maandelijks activiteiten onderneemt in 2010, verschillen in opleidingsniveau, mate van beperking en geslacht*

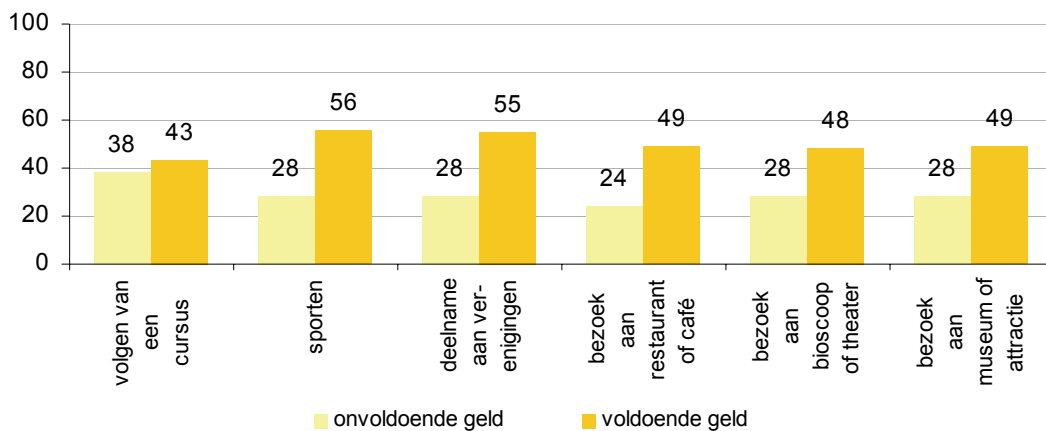

* $p < 0.01$

Substantieel deel van de mensen met een LB heeft niet genoeg geld om verschillende activiteiten te ondernemen

Het al of niet deelnemen aan activiteiten in de vrije tijd wordt mede bepaald door de financiële mogelijkheden die mensen hebben. Ondernemen van activiteiten kost vaak geld. Ongeveer de helft van de mensen heeft genoeg geld om activiteiten te kunnen doen als zij dat willen, maar een substantieel gedeelte (ruim een kwart) van de mensen met een LB heeft niet genoeg geld (zie figuur 2.12, weggelaten in de figuur is het percentage mensen dat soms wel/soms niet voldoende geld heeft). Of mensen voldoende geld hebben lijkt niet bepaald te worden door het type activiteit; de percentages zijn redelijk gelijk bij de verschillende activiteiten.

Figuur 2.12: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat wel of niet voldoende geld heeft om activiteiten te kunnen doen in 2010

In hoeverre kunnen mensen met een LB doen wat ze willen in de vrije tijd?

Het is de vraag in hoeverre de chronische ziekte of beperking van invloed is op de mogelijkheid om zelf te bepalen hoe het leven eruit ziet. Voor een kleine meerderheid (56%) van de mensen met een LB is de mogelijkheid om vrije tijd te besteden zoals hij/zij het wil goed of zeer goed, 29% vindt dit redelijk en voor 15% is dit matig of slecht. Voor mensen met een ernstige beperking is het vaker moeilijk om zelf te kunnen bepalen hoe ze hun vrije tijd besteden. De helft van hen (50%) vindt hun mogelijkheid matig of slecht. Van de mensen met een matige LB is dit 29% en 7% van de mensen met een lichte beperking vinden hun mogelijkheid matig tot slecht.

Ook het hebben van meervoudige beperkingen is van invloed; van de mensen met een motorische én zintuiglijke beperking voelt 20% zich beperkt in hun mogelijkheden, tegenover 14% van de mensen met een alleen een motorische beperking.

Eén op de vijf mensen met een lichamelijke beperking zou vaker iets willen doen in de vrije tijd; financiële ondersteuning en hulp van anderen is hierbij nodig

Ruim driekwart (77%) van de mensen met een LB kan de dingen doen in de vrije tijd die ze willen doen, en 3% zou minder vaak iets willen doen. Anderen zouden vaker iets willen doen. Bijna één op de tien (8%) mensen met een LB zou vaker iets alleen willen doen. Een gedeelte van de mensen met en LB zou vaker iets met andere mensen willen doen in niet- georganiseerd verband (9%) of georganiseerd verband (4%). Een klein percentage (2%) van de mensen met een LB zou vaker iets samen willen doen met mensen die ook een LB of gezondheidsklachten hebben.

Om vaker iets te kunnen doen in hun vrije tijd geven mensen aan verschillende vormen van ondersteuning nodig te hebben (n=552). Drie op de tien mensen die vaker iets willen doen in de vrije tijd hebben hiervoor (meer) financiële ondersteuning nodig (30%, ng=niet gestandaardiseerd) of ondersteuning van anderen zoals vrienden, kennissen of vrijwilligers (28%, ng). Eén op de vijf mensen (20%, ng) heeft ondersteuning nodig bij vervoer, 12% (ng) heeft informatie nodig over mogelijke hulpmiddelen of ondersteuning die ze kunnen krijgen. Bijna een kwart (24%, ng) van de mensen die vaker iets willen doen in de vrije tijd hebben hiervoor geen specifieke ondersteuning nodig.

2.12 Sociale contacten

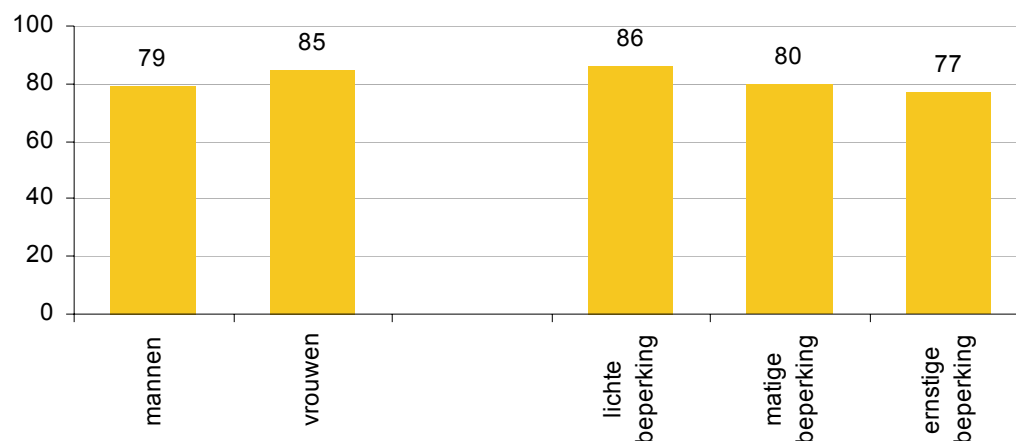
De meeste mensen met een LB hebben minimaal maandelijks sociaal contact

Een groot gedeelte (83%) van de mensen met een LB ontmoet minimaal maandelijks hun vrienden of goede kennissen. Bijna de helft van de mensen met een LB (46%) ontmoet hun vrienden of goede kennissen wekelijks. Naast vrienden hebben zij minimaal maandelijks contact met (schoon)familie (72%) en burens (85%). Wekelijks heeft 36% contact met hun (schoon)familie en 62% met burens².

Het percentage mensen dat minimaal maandelijks contact heeft met vrienden of goede kennissen is vanaf 2006 gelijk gebleven (zie bijlage 2).

Er zijn verschillen tussen mannen en vrouwen en mensen met een ernstige beperking en mensen met een lichte beperking dat minimaal maandelijks hun vrienden of goede kennissen ontmoet. De verschillen zijn echter niet zo groot (figuur 2.13). Iets meer vrouwen dan mannen en iets meer mensen met een lichte beperking dan met een ernstige beperking ontmoeten minimaal maandelijks vrienden.

Figuur 2.13: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat minimaal maandelijks hun vrienden of goede kennissen ontmoet in 2010, verschillen in geslacht en ernst van de beperking*

* $p \leq 0.01$

Een ruime meerderheid van 83% heeft voldoende contact en ontmoetingen

Alhoewel een grote meerderheid minimaal maandelijks contacten heeft met anderen, is het de vraag of zij dit voldoende vinden.

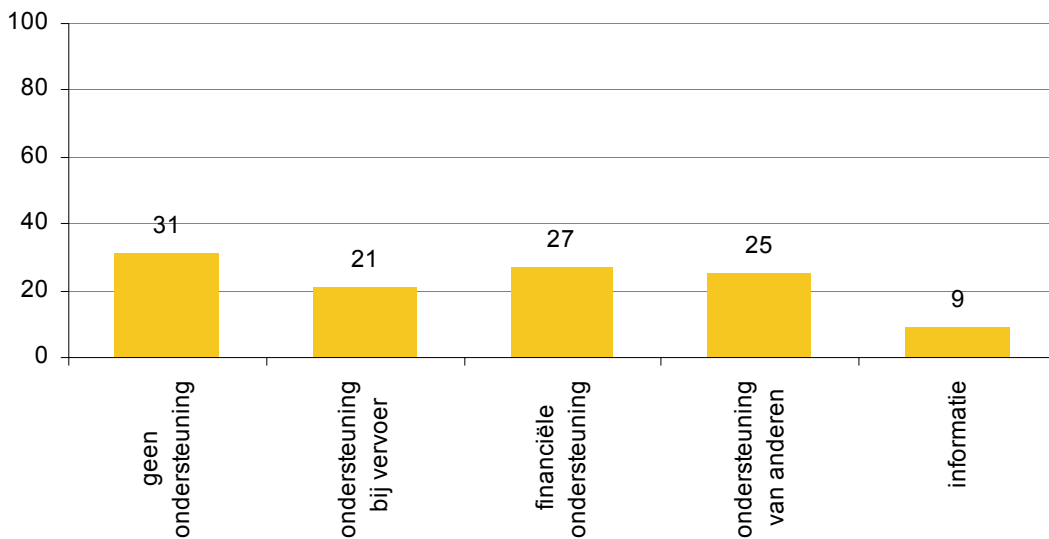
Ruim acht op de tien mensen (83%) met een LB vindt dat hij/zij voldoende contact en ontmoetingen heeft met andere mensen. Ruim één op de tien mensen met een LB zou mensen die ze goed kennen vaker willen ontmoeten (12%) of zou meer nieuwe mensen willen ontmoeten (7%). Een klein percentage zou meer mensen zonder beperking willen

² Bij de genoemde percentages gaat het om mensen die vrienden, burens en/of familie hebben. De mensen die geen vrienden, burens en/of familie hebben zijn buiten beschouwing gelaten.

ontmoeten (3%, ng=niet gestandaardiseerd) en/of meer mensen juist met een LB of gezondheidsklachten willen ontmoeten (2%, ng).

Aan de mensen die aangeven vaker of meer contact te willen hebben is gevraagd wat zij hiervoor aan ondersteuning nodig hebben (figuur 2.11). Omdat het hier om een deelgroep gaat zijn deze cijfers niet gestandaardiseerd. Drie op de tien mensen (31%) hebben hierbij geen specifieke ondersteuning nodig.

Figuur 2.14: Percentage mensen met een lichamelijke beperking dat vaker of meer mensen wil ontmoeten en verschillende typen ondersteuning hiervoor nodig heeft (n=465, niet gestandaardiseerd; 2010)

Voelen mensen zich thuis in hun sociale contacten?

Een groot deel van de mensen met een LB heeft regelmatig sociaal contact met anderen. Aan hen is gevraagd in hoeverre ze het gevoel hebben zich bij anderen thuis te voelen. Thuis voelen betekent dat de genoemde personen belangrijk voor hen zijn en dat zij zich prettig voelen in hun gezelschap. De meeste mensen (85%) voelen zich vrijwel altijd thuis bij hun vrienden, 15% soms wel/soms niet of vaak niet. Ruim de helft (55%) voelt zich vrijwel altijd thuis bij mensen uit de buurt, 58% voelt zich vrijwel altijd thuis bij mensen van het werk, 70% bij mensen van het vrijwilligerswerk en 72% bij mensen van een kerk, club, vereniging of buurthuis.

2.13 Beschouwing

Deelname aan de samenleving van mensen met een LB is in de afgelopen jaren gelijk gebleven

De participatie van mensen met een lichamelijke beperking is sinds 2006 gelijk gebleven. Alleen het percentage mensen dat dagelijks buitenshuis komt is licht gedaald. Het komende jaar zal moeten uitwijzen of deze daling doorzet.

Deelname van mensen met een LB aan de samenleving is minder dan die in de algemene bevolking, met name van ouderen, laag opgeleiden en mensen met een ernstige beperking

Het percentage mensen met een lichamelijke beperking dat participeert per deelgebied wisselt sterk. We kunnen de cijfers in perspectief plaatsen door ze te vergelijken met die van de algemene bevolking³ (zie voor cijfers van de algemene bevolking bijlage 6). In 2010 zien we dat op de meeste deelgebieden, met uitzondering van het gebruik van openbaar vervoer en contact met vrienden, de participatie van mensen met een lichamelijke beperking lager lijkt te zijn dan die in de algemene bevolking. De verschillen zijn met name zichtbaar bij het doen van betaald werk en vrijwilligerswerk. In de algemene bevolking doet ruim driekwart (76%) van de mensen onder de 40 jaar betaald werk voor minimaal twaalf uur per week. Bij de mensen met een lichamelijke beperking onder de 40 jaar heeft ruim de helft (53%) betaald werk voor minimaal twaalf uur per week. Bij mensen tussen de 40 en 64 jaar heeft zes op de tien (59%) mensen uit de algemene bevolking betaald werk en een derde (33%) van de mensen met een lichamelijke beperking.

Uit de resultaten blijkt dat hoe ouder mensen met een lichamelijke beperking zijn, hoe minder participatie op verschillende deelgebieden. Maar het lijkt er tevens op dat de verschillen tussen mensen met een beperking en mensen uit de algemene bevolking ook groter worden naarmate ze ouder worden. Op het gebied van deelname aan verenigingsactiviteiten zijn er verschillen tussen mensen met een lichamelijke beperking en de algemene bevolking bij mensen boven de 40 jaar. En in de algemene bevolking doet ruim de helft (43%) van de mensen van 65 jaar en ouder vrijwilligerswerk, terwijl dit bij mensen met een lichamelijke beperking bijna een vijfde (17%) van de mensen van 65 jaar en ouder is. De mogelijkheid om mensen te ontmoeten, om 'mee te doen' in de samenleving door middel van vrijwilligerswerk is voor ouderen met een lichamelijke beperking dus vaak afwezig.

Het meedoen in de samenleving is ook lastig voor mensen met een ernstige lichamelijke beperking. Op meerdere deelgebieden participeren zij een stuk minder dan mensen met een lichte of matige lichamelijke beperking. De verschillen zijn groot op het gebied van betaald werk en het dagelijks buitenshuis komen. Zo doet ruim één op de tien mensen met een ernstige beperking betaald werk voor minimaal 12 uur per week en komt ruim de helft dagelijks buitenshuis. Bij mensen met een lichte beperking is dit een stuk meer; ruim de helft heeft betaald werk en bijna negen op de tien komt dagelijks buitenshuis. Ook laag opgeleiden participeren minder dan middelbaar of hoog opgeleiden op enkele gebieden. Deze verschillen naar opleidingsniveau zijn overigens ook zichtbaar bij de

³ Bij het vergelijken van de cijfers van mensen met een lichamelijke beperking en de algemene bevolking moeten we enige voorzichtigheid in acht nemen, omdat de samenstelling van beide groepen verschillend is (zie ook bijlage 1).

algemene bevolking.

We kunnen concluderen dat mensen met een lichamelijke beperking nog steeds minder participeren dan mensen zonder lichamelijke beperking op meerdere terreinen, zoals ook uit eerder onderzoek is gebleken (de Klerk, 2007; van den Hoogen e.a., 2008; Cardol e.a., 2006; van den Brink-Muinen e.a., 2009). En met name de groep mensen met een ernstige beperking, mensen met een LB boven de 65 jaar en mensen met een LB en een lage opleiding.

Een substantieel deel van de mensen met een LB wil meer participeren; toegankelijkheid, hulp van anderen, beter vervoer, financiële ondersteuning en flexibiliteit en aanpassingen is hiervoor ondersteunend

Een substantieel deel van de mensen met een LB zou meer willen participeren. Zij zouden bijvoorbeeld betaald werk willen doen (ruim een derde van de mensen onder de 40 jaar die nu geen betaald werk hebben), vaker ergens naar toe willen gaan (een kwart) of vaker vrienden willen ontmoeten of nieuwe sociale contacten opdoen (een vijfde).

Het is de vraag of mensen die meer willen participeren daarvoor ook de mogelijkheid hebben. Dit hangt samen met verschillende factoren, zowel gezondheid, persoonlijke factoren zoals bijvoorbeeld leeftijd, persoonlijkheid en beroep, als ook externe factoren. Voor ruim drie op de tien mensen met een ernstige LB zijn openbare gebouwen nog onvoldoende toegankelijk. Om betaald werk te kunnen doen zijn met name flexibiliteit en aanpassingen ondersteunend, zoals flexibele werktijden, werk dichtbij huis, thuis kunnen werken en een aangepaste werkplek. De benodigde ondersteuning om meer te kunnen participeren door mensen die dit nu niet of onvoldoende doen bestaat uit hulp van anderen, ondersteuning bij vervoer, maar ook financiële ondersteuning. Een derde van de mensen die vaker ergens naar toe zou willen gaan zegt dat financiële ondersteuning hen zou helpen. Onze bevindingen komen overeen met die van de Klerk e.a. (2010), waarbij mensen aangaven bij vrije tijdsbesteding meer ondersteuning te wensen in de vorm van gezelschap, vervoer en/of financiële middelen.

Tot slot; participatie van mensen met en LB belicht op drie niveaus

Om deel te kunnen nemen aan de samenleving is de eigen kracht van mensen en hun eigen netwerk belangrijk naast ondersteuning. Niet alle mensen met een lichamelijke beperking die willen werken hebben een betaalde baan of de juiste ondersteuning die ze nodig hebben om betaald werk te kunnen doen. Mede hierdoor hebben zij een beperkt inkomen, waardoor zij ook minder financiële mogelijkheden hebben om te kunnen participeren.

Op mesoniveau is het onder meer belangrijk dat de buurt voldoende toegankelijk is voor mensen met een lichamelijke beperking. Het blijkt dat voor een substantieel deel van de mensen met een ernstige lichamelijke beperking openbare gebouwen nog steeds onvoldoende toegankelijk zijn.

Op macroniveau sluiten de huidige (beleids)ontwikkelingen aan bij het zoeken naar eigen kracht van burgers. Daarnaast zijn er voor sommige mensen met een LB ondersteunende maatregelen nodig om te kunnen participeren. Uit een evaluatie van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) blijkt dat dit weliswaar niet heeft geleid tot een sterke verbreding van het gemeentelijk aanbod, maar wel leggen gemeenten meer verbanden tussen beleidsterreinen en is het bestaande beleid geïntensiveerd (de Klerk e.a., 2010). De

toekomst zal moeten uitwijzen hoe ondersteuning vorm zal krijgen in het licht van voorgenomen ontwikkelingen zoals de overname van ondersteunende begeleiding door gemeenten en vermindering van het aantal persoonsgebonden budgetten. Gemeenten zullen voldoende toegerust moeten zijn om de voorgenomen maatregelen goed uit te kunnen voeren.

3 Participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking

Participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking (VB); wat is nieuw(s)?

- De participatie van mensen met een lichte of matige VB is in de periode 2006-2010 gelijk gebleven.
- Driekwart van de mensen met een lichte of matige VB krijgt (soms tot altijd) ondersteuning als ze ergens naar toe gaan.
- Negen op de tien mensen voelen zich veilig in de buurt waar ze wonen.
- Ruim de helft van de mensen met een lichte of matige VB doet (on)betaald werk. Van de mensen die géén (on)betaald werk doen, zou 23% wel werk willen doen.
- Net als in 2008 zegt minder dan een derde (30%) van de mensen met een lichte of matige VB weleens vrienden te ontmoeten of met hen af te spreken.

3.1 Inleiding

Mensen met een verstandelijke beperking in Nederland

Het aantal mensen met een verstandelijke beperking in Nederland is niet precies bekend, omdat de uitkomsten van verschillende onderzoeken nogal verschillen. Dit is het gevolg van het gebruik van verschillende methoden, definities of populaties (Van Schroyen Lantman-de Valk, 2002; De Klerk, 2002). In Nederland liggen de schattingen in 2008 voor het totale aantal mensen met een verstandelijke beperking (IQ lager dan 70) tussen de 112.000 en 231.000 (Ras e.a., 2010). De prevalentie van mensen met een verstandelijke beperking is het afgelopen decennium iets toegenomen door de toegenomen levensverwachting en doordat handicaps op jongere leeftijd vaker worden ontdekt (Ras e.a., 2010). De gemiddelde leeftijd van mensen met een verstandelijke beperking gaat in de toekomst stijgen (van Staaldunin en ten Voorde, 2011).

Participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking

In de participatie van mensen met een verstandelijke beperking zijn twee externe factoren te onderscheiden die van belang zijn (Penninx e.a., 2004). De eerste is de 'pushfactor': vanuit het ideaal om voor iedereen een goede woon- en leefomgeving te creëren verhuizen mensen vanuit instituten naar woonwijken. De tweede is de 'pullfactor' en te vergelijken met verkeer op de snelweg: "wie wil invoegen, moet hiervoor wel ruimte krijgen" (Penninx e.a., 2004). Het gaat om de bereidheid van bewoners om mensen met een beperking of een eventueel andere leefstijl zich veilig en welkom te laten voelen tussen andere wijkbewoners, en kansen te geven om iets bij te dragen aan de lokale gemeenschap, eventueel met ondersteuning. De 'pullfactor' heeft meer aandacht gekregen, o.a. met de invoering van de Wmo, waarbij zorg en ondersteuning van mensen met een verstandelijke beperking niet alleen meer de taak is van zorgorganisaties, maar ook van lokale gemeenschappen. Daarin schuilen mogelijkheden voor inclusie van mensen met een verstandelijke beperking in de samenleving (Eikelboom en Finkenflügel 2006). De

kernvraag is hoe we met elkaar de samenleving zo kunnen inrichten dat mensen met een verstandelijke beperking er volwaardig deel van kunnen uitmaken. Nederland staat aan het begin van een transitieproces naar een inclusieve samenleving en het bevorderen van zeggenschap (Schuurman en van der Zwan, 2009).

Uit onderzoek blijkt dat mensen met een verstandelijke beperking nog op veel terreinen van het maatschappelijk leven minder meedoen dan mensen zonder beperking (de Klerk, 2002; Cardol e.a., 2007; van den Hoogen e.a. 2008, 2010; Schuurman en van der Zwan, 2009). De meeste mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking wonen inmiddels in een woonwijk, maar het werken bij een gewone werkgever komt nog heel weinig voor. Ook is het sociaal contact met vrienden minder bij mensen met een verstandelijke beperking, mensen met een verstandelijke beperking hebben daarnaast ook niet vaak vrienden zonder een verstandelijke beperking.

3.2 Onderzoeksgroep

Het Panel Samen Leven

Gegevens over participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking zijn verzameld via het Panel Samen Leven van het NIVEL. Ruim 600 mensen met een lichte of matige beperking zijn lid van dit Panel Samen Leven (PSL). Naast mensen met een beperking zelf, zijn ook ruim 450 naasten (in de meeste gevallen familie of goede bekenden) van mensen met een verstandelijke beperking lid. In ongeveer de helft van de gevallen nemen zowel de persoon met een verstandelijke beperking als zijn/haar naaste deel aan het panel. In de andere helft van de gevallen is alleen de persoon met een verstandelijke beperking of alleen een naaste lid.

De mensen met een verstandelijke beperking in het Panel hebben een lichte of matige verstandelijke beperking volgens de definitie die door de American Association of Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD) in 2002 is gemaakt.

Dit houdt in dat de panelleden:

- a. een benedengemiddeld intellectueel functioneren hebben (een IQ onder de 70-75);
- b. dat voor het 18^e levensjaar is ontstaan, en;
- c. als gevolg daarvan beperkingen hebben in twee of meer vaardigheidsgebieden, bijvoorbeeld in sociale vaardigheden, zelfredzaamheid, ontspanning, werk of schoolse vaardigheden.

Mensen met een lichte beperking kunnen zich meestal redelijk uitdrukken en kunnen in veel gevallen lezen en met geld omgaan. Zij kunnen zich vrij zelfstandig in de samenleving bewegen en kunnen redelijk goed leren om voor zichzelf te zorgen. Mensen met een matige verstandelijke beperking kunnen meestal wel aangeven wat ze willen. Ze kunnen leren zichzelf te verzorgen. Ze kunnen vaak niet zelfstandig reizen, werken of wonen. Zij hebben meestal op alle gebieden ondersteuning nodig.

Uitgesloten van deelname aan het panel zijn mensen met een verstandelijke beperking en/of naasten die niet Nederlandstalig zijn en personen die terminaal ziek zijn. Mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking die moeilijk communiceren kunnen wel aan het panel deelnemen. Als door communicatieproblemen deelname onmogelijk is,

neemt de direct naaste deel aan het panel. Zie voor verdere informatie over het Panel Samen Leven de publicatie van Cardol e.a. (2006) en de website www.nivel.nl/panelsamenleven.

Respons

Panelleden met een verstandelijke beperking worden elke twee jaar geïnterviewd over hun participatie. Getrainde interviewers⁴ nemen een gestructureerd interview af, indien nodig wordt hierbij gebruik gemaakt van pictogrammen. In het najaar van 2010 zijn 616 panelleden met een verstandelijke beperking voor een interview uitgenodigd. Met 500⁵ mensen heeft een interview plaats gevonden, waarvan de jongste 17 jaar en de oudste 82 jaar was. De respons komt hierbij uit op 81% en is vergelijkbaar met de respons in 2008 (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1: Respons van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking 2006-2010

Jaar	Uitgenodigd	Deelgenomen	Respons
2006	561	513	91%
2008	549	458	83%
2010	616	500	81%

De naasten die lid zijn van het panel krijgen jaarlijks een vragenlijst over de participatie van hun naaste. Aan de naasten wordt gevraagd naar hún mening, het is niet de bedoeling dat naasten de opvattingen en ervaringen van de mensen met een verstandelijke beperking inschatten. In november 2010 zijn 464 vragenlijsten verzonden en zijn er 372 vragenlijsten ingevuld retour gekomen. De respons komt hiermee uit op 80% en is iets hoger dan de afgelopen twee jaar (zie tabel 3.2).

Tabel 3.2: Respons van de naasten van mensen met een verstandelijke beperking 2006-2010

Jaar	Uitgenodigd	Deelgenomen	Respons
2006	483	418	87%
2007	490	382	78%
2008	445	317	71%
2009	397	302	76%
2010	464	372	80%

⁴ De interviews zijn uitgevoerd door bureau GfK. De interviewers hebben een training ontvangen van het NIVEL voor het afnemen van de participatie-vragenlijst en hebben ervaring met het interviewen van mensen met een VB. De meerderheid van de interviewers van 2010 heeft ook in 2006 en 2008 de interviews afgenomen.

⁵ Er zijn 506 mensen geïnterviewd; 6 respondenten begrepen de vragen onvoldoende en zijn niet meegeteld in de respons.

3.3 Leeswijzer

Over 2010 zijn er gegevens beschikbaar uit de interviews met mensen met een verstandelijke beperking en uit de vragenlijsten onder naasten. Dit hoofdstuk presenteert de resultaten van de interviews met de mensen met een verstandelijke beperking. Het gaat over hun mening over hun feitelijke participatie en hun tevredenheid. Om de cijfers te verduidelijken zijn citaten van mensen met een beperking in de tekst opgenomen.

Dit hoofdstuk presenteert ook enkele cijfers van de naasten, met name over de ondersteuning die mensen met een verstandelijke beperking krijgen, omdat dit niet aan de mensen met een VB is gevraagd. Daarnaast wordt in de tekst aangegeven als de antwoorden over de feitelijke participatie van de naasten sterk afwijken van die van de mensen zelf. Alle cijfers over de feitelijke participatie volgens de naasten vindt u in bijlage 4.

De groep mensen met een verstandelijke beperking en naasten zijn niet één op één naast elkaar te leggen. In ongeveer de helft van het Panel Samen Leven doet zowel de naaste als de persoon met de verstandelijke beperking mee (zie ook bijlage 1).

De meeste cijfers in dit hoofdstuk zijn gestandaardiseerd, daarom kunnen we zo veel mogelijk uitspraken doen over de gehele populatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking in Nederland (zie bijlage 1). Bij sommige vragen was standaardisatie niet mogelijk of zinvol. Cijfers hebben dan alleen betrekking op de groep van mensen die zijn geïnterviewd in 2010. In de tekst is dit aangegeven met ‘niet gestandaardiseerd’ of ‘ng’.

Het is belangrijk om bij het lezen in het achterhoofd te houden dat het gaat om mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking. Mensen met een ernstige beperking worden in dit rapport buiten beschouwing gelaten. Om de leesbaarheid te bevorderen wordt ‘verstandelijke beperking’ regelmatig afgekort met ‘VB’.

3.4 Participatie in 2010, een overzicht

Ruim de helft van de mensen met een lichte of matige VB doet (on)betaald werk, slechts 30% spreekt regelmatig af met vrienden of doet weleens dingen samen

Een groot gedeelte van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking participeert op het gebied van wonen. Zo woont negen op de tien mensen in een woonwijk, de overige 10% woont op een instellingsterrein. Ongeveer de helft van de mensen met een lichte of matige VB woont in een woonwijk zonder andere mensen met een verstandelijke beperking samen.

Ook de participatie op het gebied van vrije tijdsbesteding is hoog; bijna iedereen onderneemt weleens activiteiten in de vrije tijd. Er ondernemen minder mensen ook weleens activiteiten zonder andere mensen met een verstandelijke beperking (bv met familie of alleen).

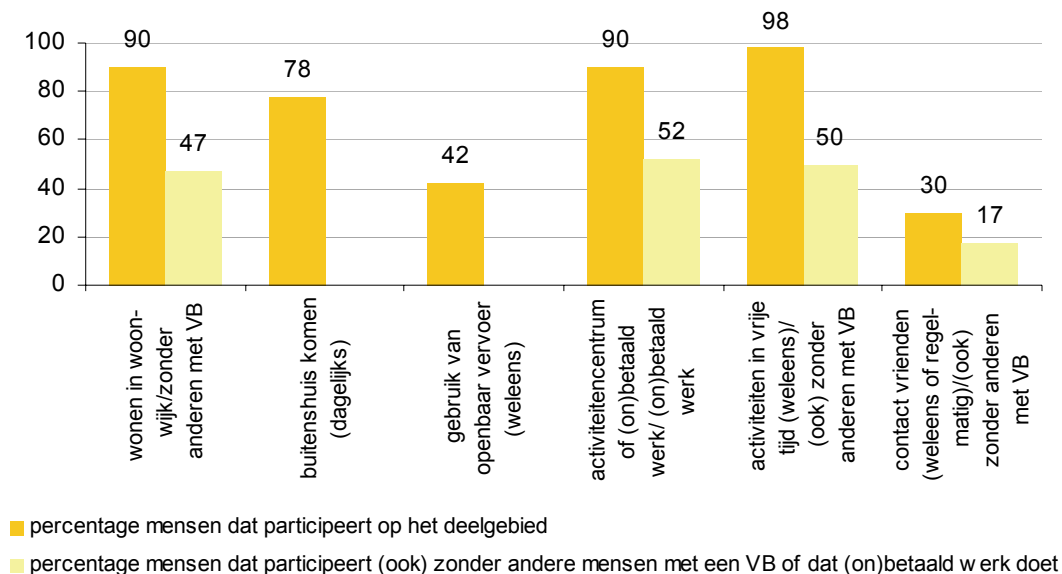
Een grote meerderheid (90%) van de mensen met een lichte of matige VB heeft dagactiviteiten. Zij gaan naar een dagactiviteitencentrum of doen (on)betaald werk, 10% doet geen van beide. Ruim de helft (52%) van de mensen met een lichte of matige VB doet (on)betaald werk, 38% gaat naar een dagactiviteiten- of ontmoetingscentrum. Niet iedereen gaat elke dag naar een dagactiviteitencentrum of werk. Dit blijkt ook uit het dagelijks buitenshuis komen; ruim driekwart (78%) van de mensen met een lichte of matige VB komt dagelijks buitenshuis.

Ruim vier op de tien mensen met een VB maken weleens gebruik van het openbaar vervoer zoals trein, tram, bus, metro of Regiotaxi om ergens naar toe te gaan, bijvoorbeeld naar dagactiviteiten, activiteiten in vrije tijd of vrienden.

Drie op de tien mensen met een lichte of matige VB spreekt regelmatig af met vrienden of doet weleens dingen met hen samen. Als we kijken naar het percentage dat contact heeft met vrienden zonder een VB, dan is dit lager; 17% van de mensen met een lichte of matige VB ontmoet ook vrienden zonder een VB.

Naast bovengenoemde gebieden is er ook gevraagd of mensen een opleiding of werkgerelateerde cursus volgen. In 2010 volgden slechts 14 mensen een opleiding of werkgerelateerde cursus; dit deelgebied is daarom niet in figuur 3.1 opgenomen.

Figuur 3.1: Percentage mensen met een lichte of matige VB dat in 2010 participeert, naar deelgebied

3.5 Ontwikkeling in participatie 2006-2010

De totale participatie over de periode 2006-2010 is gelijk gebleven

De totale participatie van mensen met een VB bestaat uit een optelsom van de zeven participatie-deelgebieden en wordt weergegeven door middel van het participatie-indexcijfer (zie box 3.1).

Box 3.1: Wat is het participatie-indexcijfer voor totale participatie?

De totale participatie voor mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking bestaat uit een optelsom van zeven indicatoren: 1) wonen in een woonwijk, 2) buitenshuis komen, 3) gebruik van openbaar vervoer, 4) dagactiviteiten, 5) opleiding, 6) vrije tijdsbesteding, 7) sociaal contact. De indicatoren wegen allemaal even zwaar mee. In 2006 is de score van de gehele groep van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking omgezet in het cijfer 100. Dit is het indexcijfer. Alle andere cijfers zijn relatief ten opzichte van dit indexcijfer 100 (links boven in tabel 3.3).

Voorbeeld: in 2010 is het participatie-indexcijfer voor de groep 15-39 jaar 120. Dit is hoger dan het participatie-indexcijfer 113 in 2006. De somscore van totale participatie voor de groep mensen van 15-39 jaar is dus iets hoger in 2010 ten opzichte van 2006. Om te kunnen zeggen of er daadwerkelijk sprake is van een toename in participatie (lineaire trend), is er een statistische toets gedaan ($p \leq 0.01$). In dit geval is de uitkomst van de toets niet significant. Dit betekent dat er vermoedelijk *geen* sprake is van een daadwerkelijke verhoging in totale participatie bij de groep 15-39 jarigen.

De totale participatie van mensen met een lichte of matige VB over de periode 2006-2010 is gelijk gebleven, zowel voor de totale groep als voor de subgroepen. Het participatie-indexcijfer is in 2010 weliswaar toegenomen, maar dat wordt veroorzaakt door een verandering in vraagstelling op het deelgebied ‘openbaar vervoer’ in 2010. Additionele trendanalyse, waarbij het gewijzigde item buiten beschouwing is gelaten, laat geen significante toename zien.

De conclusie komt overeen met de resultaten van de naasten van mensen met een verstandelijke beperking; ook uit de participatie-indexcijfers van de naasten blijkt dat de totale participatie over de periode 2006-2010 gelijk is gebleven (zie bijlage 4).

Tabel 3.3: Ontwikkeling participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, over de periode 2006-2010 (participatie-indexcijfers)

	2006	2008	2010	Toe- of afname? ($p \leq 0.01$)
Totale groep	100	100	108	Geen *
Leeftijd				
15-39 jaar	113	115	120	Geen
40-64 jaar	97	95	105	Geen *
≥ 65 jaar	64	69	74	Geen
Geslacht				
Man	102	103	111	Geen *
Vrouw	97	97	104	Geen *
Ernst van de beperking				
Lichte beperking	108	108	112	Geen
Matige beperking	90	92	103	Geen *

* De trend is wel significant, maar dit wordt veroorzaakt door een verandering in vraagstelling op het deelgebied 'gebruik openbaar vervoer' in 2010. Additionele trendanalyse, waarbij het gewijzigde item buiten beschouwing werd gelaten, laat geen significante trend (toe- of afname) meer zien. Hieruit concluderen we dat de participatie in de periode 2006-2010 niet is veranderd.

3.6 Verschillen tussen subgroepen in participatie

Participatie hangt samen met leeftijd en ernst van de beperking

De mate waarin mensen met een lichte of matige VB participeren hangt samen met de leeftijd; mensen in de leeftijd onder de 40 jaar participeren meer dan mensen boven de veertig jaar, mensen van 65 jaar en ouder participeren het minst (zie tabel 3.4). Ook de ernst van de beperking hangt samen met de mate van participatie; mensen met een matige verstandelijke beperking participeren minder dan mensen met een lichte verstandelijke beperking. Deze verschillen zijn alle jaren terug te zien.

Er is geen verschil tussen mannen en vrouwen.

Tabel 3.4: Totale participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking 2006-2010, verschillen tussen subgroepen (participatie-indexcijfers)

	2006	2008	2010
Totale groep	100	100	108
Leeftijd			
15-39 jaar	113 *	115 *	120 *
40-64 jaar (referentiegroep)	97	95	105
≥ 65 jaar	64 *	69 *	74 *
Geslacht			
Man (referentiegroep)	102	103	111
Vrouw	97	97	104
Ernst van de beperking			
Lichte beperking (referentiegroep)	108	108	112
Matige beperking	90 *	92 *	103 *

* Verschil ten opzichte van de referentiegroep ($p \leq 0.01$)

3.7 Wonen

Bijna de helft van de mensen met een VB woont in een woonwijk zonder andere mensen met een VB

Negen op de tien mensen met een lichte of matige VB woont in een woonwijk, 10% woont op een instellingsterrein. Bijna de helft (47%) van de mensen met een lichte of matige VB woont in een woonwijk *zonder* andere mensen met een VB. Zij wonen alleen, met partner en/of kinderen of met familie samen. Of mensen in een woonwijk wonen zonder anderen met een VB hangt samen met de ernst van de beperking; 35% van de mensen met een matige beperking woont in een woonwijk *zonder* andere mensen met een VB tegenover 57% van de mensen met een lichte beperking. Het percentage mensen dat zonder andere mensen met een VB woont ligt bij de naasten iets lager (zie bijlage 4).

Van de totale groep mensen met een VB woont 36% alleen, waarvan de meerderheid in een gewone woonwijk en enkelen op een instellingsterrein.

Tevredenheid over de woonomgeving

Ruim driekwart (76%) van de mensen is positief over het contact met hun burens, zij vinden het contact met hun burens fijn. Bij de overige 24% is de tevredenheid voor de meeste mensen afhankelijk van de betreffende buurtgenoot; zij vinden het contact met sommige burens wel fijn en met anderen niet zo fijn.

Een belangrijk aspect van tevredenheid over de woonomgeving betreft het gevoel van veiligheid. Eén op de tien (10%, niet gestandaardiseerd) mensen voelt zich niet veilig in de buurt waar ze wonen. De toelichting die mensen hierbij geven gaat vaak over een algemeen gevoel van angstig zijn. Bijvoorbeeld 's avonds of als het donker is. Ook kunnen (recente) gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden of wat mensen op televisie zien, ervoor zorgen dat mensen zich niet veilig voelen. Sommigen geven aan daadwerkelijk bedreigd te worden of gepest te worden. Het niet veilig voelen kan ook te maken hebben met het drukke verkeer op straat. Hieronder vindt u enkele voorbeelden van de toelichting die mensen geven die zich niet veilig voelen in de buurt.

“Op tv zie ik teveel rare dingen en dat gebeurt ook hier wel eens.” (vrouw, 59 jaar, woont samen met andere mensen met een VB in woonwijk)

“Ik ben niet mobiel, dus dat is zeer onveilig. Veel te veel verkeer, maar als er begeleiding is die mij duwt voel ik me wel veilig.” (man, 62 jaar, woont samen met andere mensen met een VB in woonwijk)

“Er zijn twee coffeeshops, en er lopen mensen rond die niet helemaal OK zijn.” (vrouw, 23 jaar, woont alleen in woonwijk)

“Ik word uitgelachen en gepest door kinderen uit de buurt.” (man, 38 jaar, woont samen met andere mensen met een VB in woonwijk)

“Ik ben weleens bang dat ze me wat aan willen doen, zomaar.” (vrouw, 52 jaar, woont samen met andere mensen met een VB in woonwijk)

“Ik ben wel bang voor mijn burens, dat ze me wat aandoen. Ze heeft me al een paar keer bang gemaakt door me met de auto af te snijden.” (vrouw, 46 jaar, woont samen met kind(eren) in woonwijk)

“Het voelt zo op straat. Dan denk ik dat er mensen zijn die iets van mij willen.” (vrouw, 62 jaar, woont alleen in woonwijk)

“Groepsgeenoot pest mij, daardoor heb ik geen rust.” (man, 52 jaar, woont samen met andere mensen met een VB op instellingsterrein)

“In het donker voel ik me niet veilig, want ik kan niet zo goed zien.” (vrouw, 45 jaar, woont samen met andere mensen met een VB in woonwijk)

“Soms denk ik dat er mensen achter mij lopen, zeker als ik geld ga halen.” (vrouw, 45 jaar, woont samen met partner in woonwijk)

Bij de mensen die zich wel veilig voelen zegt een deel dat zij zich overdag wel veilig voelen, maar 's avonds niet.

3.8 Dagelijks ergens naar toe gaan

Ruim driekwart gaat dagelijks ergens naar toe, ruim een derde geeft aan wel eens ergens naar toe te willen terwijl dat niet kan

Aan de mensen is gevraagd hoe vaak ze ergens naar toe gaan, bijvoorbeeld naar werk, school, vrienden, familie of vereniging. Ruim driekwart (78%) van de mensen met een lichte of matige VB gaat dagelijks ergens naar toe, 15% wekelijks en 7% maandelijks of minder dan maandelijks. In vergelijking met 2006 is dit percentage iets omlaag gegaan, maar er is geen sprake van een significante daling (zie bijlage 3).

Met name ouderen gaan minder vaak dagelijks ergens naar toe; 42% van de mensen boven de 65 jaar gaan dagelijks ergens naar toe, tegenover 83% van de mensen jonger dan 40 jaar.

Bij de naasten ligt het percentage dat dagelijks buitenshuis komt iets lager. Cijfers zijn niet helemaal vergelijkbaar, omdat de vraagstelling bij de naasten iets anders is.

Een kwart van de mensen met een VB zou vaker ergens naar toe willen gaan

Aan alle mensen is gevraagd of zij vaker ergens naar toe zouden willen gaan. Ruim een kwart van alle mensen (26%) zou dit wel willen. Hierbij zijn er geen verschillen gevonden naar subgroepen. Dus alhoewel minder ouderen dagelijks ergens naar toe gaan, willen zij niet vaker dan jongeren ergens naar toe gaan.

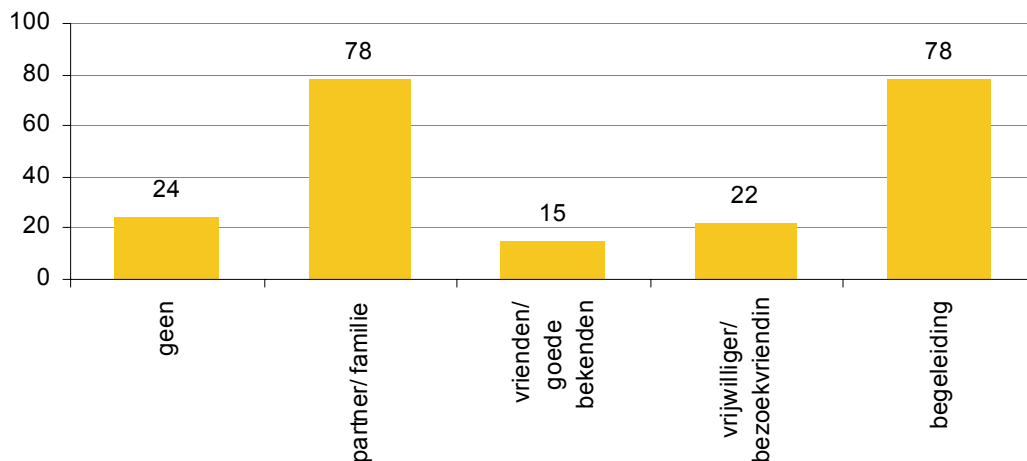
Mogelijk dat een gebrek aan vervoer of ondersteuning mensen belet om vaker ergens naar toe te gaan. Ruim een derde (36%) van de mensen met een lichte of matige VB geeft aan wel eens ergens naar toe of naar iemand toe te willen terwijl dat niet kan, bijvoorbeeld omdat ze geen vervoer hebben of omdat er niemand met ze mee kan. Ook hier zijn geen verschillen gevonden naar subgroep.

Ruim driekwart van de mensen met een VB krijgt ondersteuning als hij/zij ergens naar toe gaat, deze wordt met name en in gelijke mate geboden door partner/familie en begeleiding

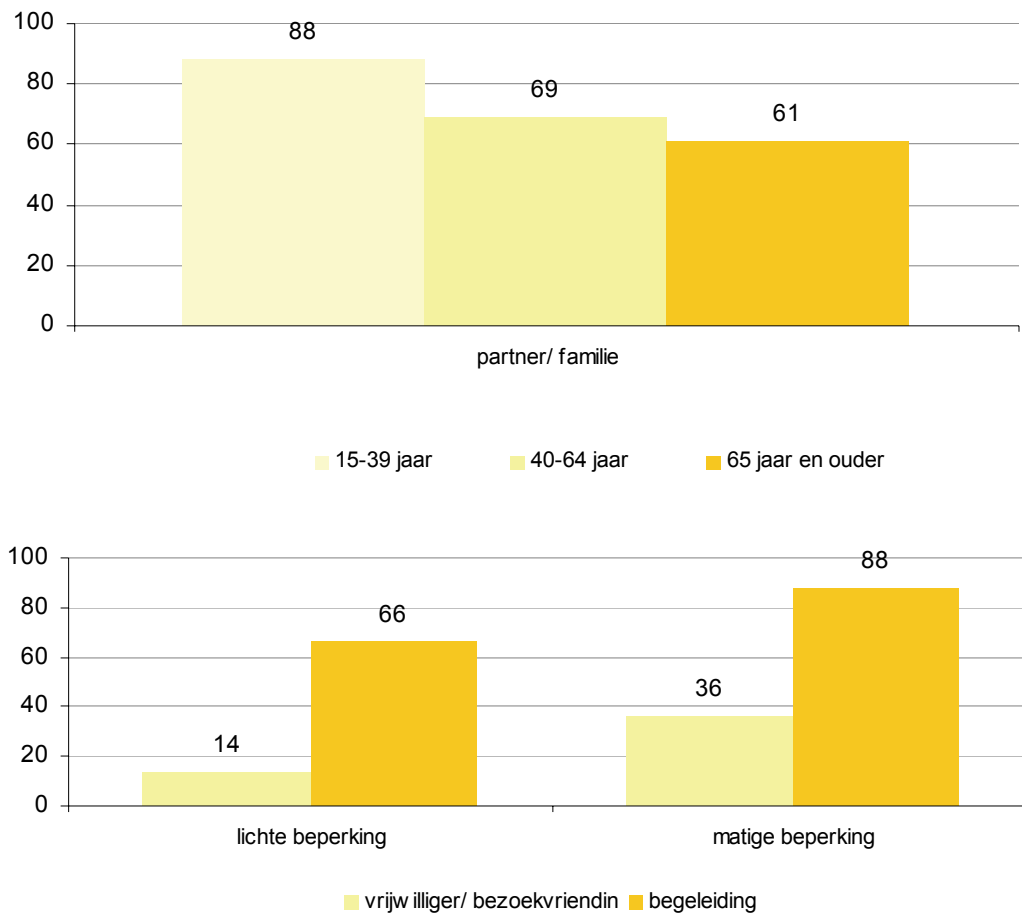
Aan de naasten van mensen met een VB is gevraagd of er ter ondersteuning iemand mee gaat als hun naaste ergens naar toe gaat, en welke ondersteuning ze dan krijgen. Bij bijna een kwart (24%) van de naasten met een lichte of matige VB gaat er (vrijwel) nooit ondersteuning mee, bij 36% soms, bij 22% meestal en bij 18% van de mensen met een VB gaat er altijd ondersteuning mee. Mensen met een matige verstandelijke beperking hebben vaak meer ondersteuning nodig dan mensen met een lichte beperking. Dat blijkt ook uit de cijfers; bij 34% van de mensen met een matige VB gaat er altijd ondersteuning mee, en bij 16% nooit. Bij mensen met een lichte beperking is dit respectievelijk 10% (altijd) en 32% (nooit).

Mensen met een VB krijgen met name ondersteuning van partner of familie en van begeleiders of leiding als ze ergens naar toe gaan (zie figuur 3.2). Ruim één op de vijf (22%) krijgt ondersteuning van een vrijwilliger of bezoeker/vriendin. We zagen eerder dat mensen met een matige beperking vaker ondersteuning nodig hebben dan mensen met een lichte beperking. Er zijn dan ook relatief meer mensen met een matige beperking die gebruik maken van ondersteuning door begeleiding en vrijwilligers (zie figuur 3.3). Het percentage mensen dat ondersteuning krijgt van familie/partner is gelijk voor beide groepen. Bij deze vorm van ondersteuning zijn er wel verschillen naar leeftijd. Bijna negen op de tien mensen onder de 40 jaar krijgen ondersteuning van familie/partner, bij mensen boven de 40 jaar krijgen zes op de tien mensen ondersteuning van familie/partner als ze ergens naar toe gaan.

Figuur 3.2: Percentage mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking dat verschillende vormen van ondersteuning krijgt in 2010 bij het ergens naar toe gaan, volgens naasten

Figuur 3.3: Percentage mensen met een lichte of matige VB dat hulp krijgt van partner/familie, vrijwilliger en begeleiding in 2010, verschillen in leeftijd en ernst van de beperking (volgens naasten)*

* $p < 0.01$

Aan de naasten is gevraagd of zij vinden dat er de afgelopen twee jaar iets veranderd is in de hoeveelheid hulp of ondersteuning die hun naaste met een lichte of matige VB krijgt als hij/zij ergens naar toe wil gaan. Een grote meerderheid van 82% geeft aan dat er de afgelopen twee jaar niet iets is veranderd, 9% vindt dat de ondersteuning meer is geworden, 9% vindt dat de ondersteuning minder is geworden.

3.9 Vervoer

Openbaar vervoer

In 2010 maakt 42% van de mensen met een lichte of matige VB gebruik van het openbaar vervoer (bus, trein, tram, metro of Regiotaxi). Dit percentage is hoger dan in 2006 en 2008 (zie bijlage 3). De toename heeft te maken met het uitgebreider bevragen van het gebruik van openbaar vervoer in 2010. In 2010 is bij verschillende activiteiten (werk/activiteitencentrum, school/opleiding/cursus, uitgaansgelegenheid, verenigingsactiviteit, vrienden/familie) nagegaan hoe mensen er naar toe gaan (zie bijlage 1). Omdat het ver-

voer per activiteit is bevestigd geeft het percentage in 2010 waarschijnlijk een betrouwbaarder beeld dan de jaren ervoor.

Er zijn geen verschillen tussen subgroepen in het gebruik van openbaar vervoer.

De mensen die *geen* gebruik maken van het openbaar vervoer geven hiervoor verschillende redenen aan als toelichting. Zo maken veel mensen (liever) gebruik van ander vervoer, zoals de fiets, eigen auto of speciaal vervoer. Sommigen hebben fysieke problemen, zoals hartproblemen of problemen met lopen of zitten bijvoorbeeld in een rolstoel, waardoor ze geen gebruik maken van het openbaar vervoer. Sommige mensen geven aan bang te zijn om (alleen) te reizen of het ingewikkeld te vinden.

“Ik kan niet lezen, ben bang dat ik de verkeerde bus neem.” (vrouw, 65 jaar, matige VB)

“Ik ben bang dat ik verdwaal, en dat ik verkeerde mensen tegen kom.” (vrouw, 19 jaar, lichte VB)

“Dat kan niet met mijn visuele handicap, anders moet er iemand mee, en daar is geen tijd voor. De moeilijkheid is voor mij de OV chipkaart, de borden lezen etc.” (man, 49 jaar, matige VB)

“Ik heb epilepsie en ik mag niet alleen reizen.” (man, 32 jaar, matige VB)

“Het gaat makkelijker met een taxibus (rolstoel).” (man, 52 jaar, matige VB)

“Dan voel ik me niet zo veilig, of mama moet mee gaan.” (vrouw, 28 jaar, lichte VB)

“Ik ga met de fiets. Dat is ook goedkoper.” (man, 46 jaar, lichte VB)

“Wij hebben een auto.” (vrouw, 48 jaar, lichte beperking)

“Heb ik een hekel aan, teveel mensen bij elkaar.” (man, 25 jaar, lichte VB)

“Het gaat niet zonder hulp.” (man, 80 jaar, matige VB)

De meeste mensen (85%, ng) die gebruik maken van het openbaar vervoer zijn tevreden over het gebruik hiervan, 15% (ng) vindt het reizen met het openbaar vervoer niet fijn.

Speciaal vervoer

Zes op de tien (61%) van de mensen met een lichte of matige VB maakt gebruik van speciaal vervoer om hiermee te reizen naar werk/dagactiviteitencentrum, school/opleiding/cursus, uitgaansgelegenheid, verenigingsactiviteit of vrienden/familie. Speciaal vervoer bestaat bijvoorbeeld uit een speciale taxi, een bus van de instelling of uit vervoer met Valys.

De meeste (92%, ng=niet gestandaardiseerd) mensen die reizen met speciaal vervoer zijn tevreden, 8% (ng) vindt het reizen met speciaal vervoer niet fijn. De mensen die het reizen niet fijn vinden geven als toelichting dat het vervoer te laat komt waardoor ze

moeten wachten en/of hier achteraan moeten gaan, fouten die gemaakt worden met halen en brengen of onbekendheid met de mensen die meereizen. De mensen die het reizen wel fijn vinden geven als toelichting dat het makkelijk is met de rolstoel, dat ze van deur tot deur gebracht worden, dat het goedko(o)p(er) is in vergelijking met OV, dat het gezellig is en dat de mensen en chauffeur bekend zijn. Hieronder treft u enkele citaten aan van mensen die het reizen met het speciaal vervoer fijn vinden en hier een toelichting op geven.

“Ik ga met mijn zus naar de Italiaan, of ander restaurant. Of naar de dierentuin. Dat is de enige manier om met de rolstoel ergens te komen. De restaurants zijn erg rolstoelvriendelijk.” (vrouw, 51 jaar, lichte VB)

“Lekker gezellig, snel en lekker warm. Lekker kletsen met chauffeur.” (vrouw, 67 jaar, lichte VB)

“Omdat het makkelijk is, en ik hoef niet ver te lopen. Ze komen me voor de deur halen.” (vrouw, 61 jaar, lichte VB)

“Is niet zo druk als het openbaar vervoer, en bekende mensen.” (vrouw, 27 jaar, lichte VB)

“Je wordt thuis opgehaald, en weer thuis gebracht.” (man, 38 jaar, matige VB)

“Dan ben ik met anderen van hier en dat is gezellig.” (man, 71 jaar, lichte VB)

“Dan weet ik dat ik aan kom en weer thuis wordt gebracht.” (vrouw, 23 jaar, matige VB)

“Ze kennen de gehandicapte situatie, ze weten wie ik ben.” (man, 49 jaar, matige VB)

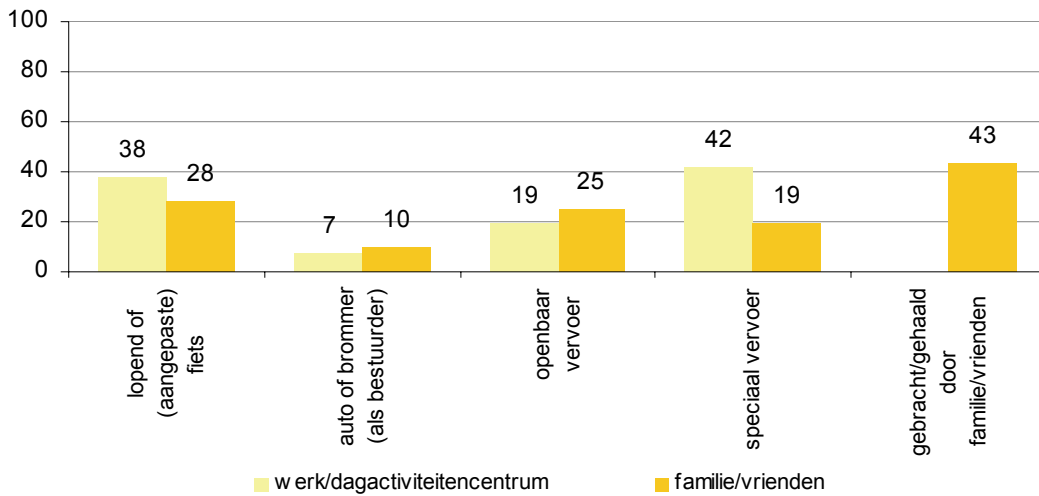
“Lekker goedkoop voor ons.” (vrouw, 42 jaar, matige VB)

Reizen van en naar werk en dagactiviteitencentrum

Er zijn verschillende mogelijkheden om van de ene plek naar de andere te komen. Naast het openbaar en speciaal vervoer verplaatsen mensen zich ook met de fiets, lopend, met eigen vervoer en/of worden ze gebracht en gehaald door familie of vrienden. In figuur 3.4 is weergegeven hoe mensen met een lichte of matige VB reizen naar werk en/of dagactiviteitencentrum en hoe ze reizen naar vrienden of familie. Het meest wordt gebruik gemaakt van speciaal vervoer en lopend/fiets voor vervoer van en naar werk en activiteitencentrum; 42% reist met speciaal vervoer naar werk en 38% gaat lopend of met de (aangepaste) fiets. Bijna twee op de tien gaan met openbaar vervoer naar werk of activiteitencentrum.

Voor het bezoek aan familie/vrienden wordt het meest gebruik gemaakt van de familie of vrienden om hen te brengen en halen; 45% wordt door hen gebracht en gehaald. Slechts een enkeling (1%, ng) wordt door familie en vrienden gebracht en gehaald naar werk of dagactiviteitencentrum (niet in figuur weergegeven).

Figuur 3.4: Percentage mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking dat met een bepaald vervoersmiddel naar werk/activiteitencentrum en familie/vrienden gaat in 2010

3.10 Dagactiviteiten; activiteitencentrum en (on)betaald werk

Ruim de helft van de mensen met een lichte of matige VB doet (on)betaald werk, 10% van de mensen met een lichte of matige VB heeft geen dagactiviteiten

Verreweg de meeste mensen (90%) met een lichte of matige VB hebben dagactiviteiten. Dagactiviteiten kunnen bestaan uit het bezoek aan een activiteiten- of ontmoetingscentrum. Bijna vier op de tien (38%⁶) mensen met een lichte of matige VB gaan naar een activiteitencentrum, al of niet speciaal voor ouderen of mensen met een verstandelijke beperking. Een iets grotere groep doet (on)betaald werk; ruim de helft (52%) van de mensen met een lichte of matige VB doet (on)betaald werk. Werk kan bestaan uit werk bij een regulier bedrijf, sociale werkvoorziening, leer-werk-bedrijf (bijvoorbeeld een zorgboerderij) en kan betaald of onbetaald zijn. Een klein percentage van de respondenten (9%, niet gestandaardiseerd) doet betaald werk bij een reguliere werkgever. Het aantal mensen dat naar een dagactiviteitencentrum gaat of (on)betaald werk doet is de afgelopen jaren ongeveer gelijk gebleven (zie ook bijlage 3).

Volgens de naasten ligt het percentage dat (on)betaald werk doet iets lager. Een verklaring zou kunnen zijn dat mensen met een verstandelijke beperking soms dagactiviteiten ervaren als werk of dat statusgevoeligheid een rol speelt. Of mogelijk hebben de mensen met een VB bij de naasten complexere, meervoudige, problematiek waardoor voor minder mensen het doen van werk haalbaar/geschikt is.

Tweederde van de mensen onder de 40 jaar heeft (on)betaald werk

Met name jongere mensen onder de 40 jaar hebben (on)betaald werk; 67% van hen heeft werk. Dit is meer dan mensen in de leeftijd van 40-64 jaar, waarvan 53% (on)betaald werk doet. Bij de mensen van 65 jaar en ouder doet 9% (on)betaald werk.

⁶ Er zijn mensen die zowel (on)betaald werk hebben als ook naar een dagactiviteitencentrum gaan; deze mensen zijn alleen meegenomen in het percentage dat (on)betaald werk heeft.

Tot slot hebben minder vrouwen (42%) dan mannen (61%) (on)betaald werk. Mensen met een matige VB gaan vaker naar een activiteitencentrum dan mensen met een lichte VB (respectievelijk 48% en 27%). Mensen die 65 jaar of ouder zijn hebben minder vaak dagactiviteiten (activiteitencentrum of (on)betaald werk; ruim een derde (36%) van de mensen van 65 jaar en ouder doet dagactiviteiten. Mensen onder de 40 jaar hebben het vaakst dagactiviteiten (96%), iets vaker dan mensen tussen de 40 en 64 jaar (89%).

Bijna alle mensen met een lichte of matige VB (94%) vinden het werk of dagactiviteiten leuk, 6% vindt het niet leuk. Toch zou een iets groter percentage van 22%, wel iets willen veranderen in hun werk of dagactiviteiten.

Een kwart van de mensen met een lichte of matige VB die nu geen werk heeft, zou dit wel willen doen

Het is de vraag of mensen die nu geen (on)betaald werk doen, maar bijvoorbeeld naar een dagactiviteitencentrum gaan of helemaal geen dagactiviteiten hebben, wel werk zouden willen doen. Bijna een kwart (23%, ng) van de mensen met een lichte of matige VB die geen werk hebben zou wel werk willen doen.

Figuur 3.5 geeft door middel van een woordwolk weer welke toelichting mensen hebben gegeven over het werk dat zij dan zouden willen doen. Hoe groter het woord is weergegeven, hoe vaker het is genoemd. Het werken in een winkel, bij een schoonmaakbedrijf, bij een kaarsmakerij en vrijwilligerswerk zijn het vaakst genoemd.

Figuur 3.5: Woordwolk van het werk dat mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking die nu niet werken zouden willen doen

Redenen van mensen om niet te willen werken

Driekwart van de mensen met een lichte of matige VB die nu geen werk doet zou dit ook niet willen doen. Eén van de redenen die in de toelichting door hen wordt gegeven is de (oudere) leeftijd, met name door mensen boven de zestig jaar. Veel mensen geven daarnaast aan door hun verstandelijke handicap niet te kunnen werken. Sommigen lichten dit niet toe, anderen geven aan het te druk te vinden om te werken of het geprobeerd te hebben. Of zeggen constante begeleiding nodig te hebben.

Sommigen hebben lichamelijke beperkingen, zowel fysiek als visueel waardoor ze niet kunnen werken. Anderen geven aan blij te zijn met wat ze nu doen, ze zijn tevreden met de activiteiten die ze doen op het activiteitencentrum en zouden niet willen werken.

Hieronder vindt u enkele citaten uit de toelichting die werd gegeven tijdens de interviews op de vraag waarom mensen die nu geen werk hebben dit ook niet zouden willen.

“Dit (dagbesteding) vind ik leuker omdat het niet druk is.” (vrouw, 55 jaar, matige VB)

“Ik denk niet dat ik dat kan.” (vrouw, 47 jaar, matige VB)

“Ik werk al in het dagactiviteitencentrum. Dat zie ik als werken.” (vrouw, 46 jaar, lichte VB)

“Je weet niet hoe het daar uitpakt. Ze kunnen je misschien plagen.” (man, 32 jaar, matige VB)

“Kan ik niet.” (man, 57 jaar, matige VB)

“Ik heb wel gewerkt, maar door mijn visuele handicap gaat dat niet meer.” (man, 28 jaar, matige VB)

“Ben ik te zenuwachtig voor.” (vrouw, 57 jaar, lichte VB)

“Ik moet steeds begeleid worden.” (man, 26 jaar, lichte VB)

“Ik heb een keertje bij de sociale werkplaats gewerkt, maar dat ging me te snel.” (man, 37 jaar, matige VB)

3.11 Activiteiten in vrije tijd

Bijna iedereen (98%) van de mensen met een lichte of matige VB onderneemt weleens activiteiten in de vrije tijd⁷. Veel minder mensen (50%) doen meerdere activiteiten⁸ en ondernemen deze ook weleens met mensen die geen verstandelijke beperking hebben. Dit zijn met name mensen in de leeftijd van 15-39 jaar; 66% van hen doet verschillende

⁷ Bezoek restaurant/café/theater/film, museum/dierentuin/pretpark, doen van activiteiten speciaal voor mensen met VB, doen van activiteiten niet speciaal voor mensen met VB.

⁸ Deze mensen gaan zowel naar een uitgaansgelegenheid (restaurant/café/theater/film, museum/dierentuin/pretpark) als ook (georganiseerde) activiteiten (zie bijlage 1).

activiteiten, ook zonder mensen met een VB. Van de groep mensen in de leeftijd 40-64 jaar is dit 43% en van de groep van 65 jaar en ouder is dit 23%.

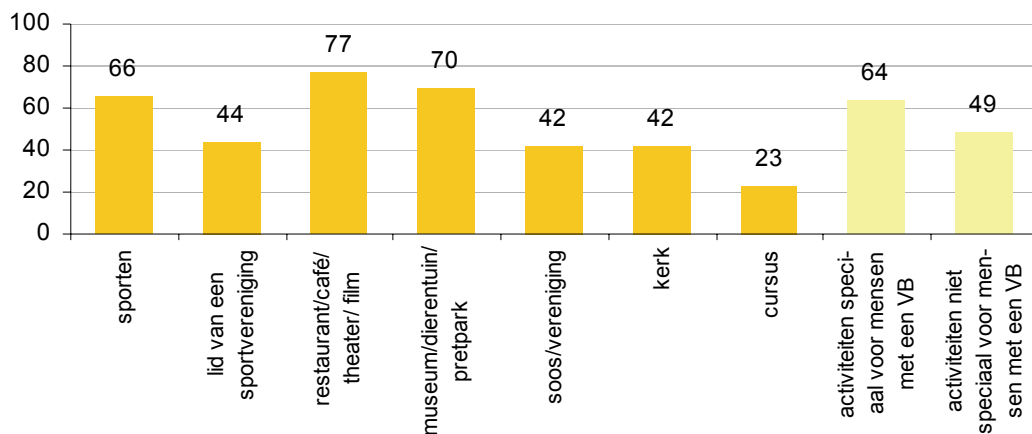
Meer mensen met een lichte of matige VB zijn in de afgelopen jaren gaan deelnemen aan activiteiten zonder andere mensen met een verstandelijke beperking; het percentage is gestegen van 41% in 2006 naar 50% in 2010. Alhoewel bij alle subgroepen een stijging te zien is, is deze stijging alleen bij vrouwen significant (zie bijlage 3).

Het percentage dat participeert op dit deelgebied is bij de naasten iets lager. De cijfers op dit deelgebied zijn niet te vergelijken, omdat de berekeningswijze anders is (zie bijlage 1.1).

Ruim vier op de tien mensen is lid van een sportvereniging, een kwart volgt een cursus

Figuur 3.6 geeft het percentage weer dat verschillende activiteiten onderneemt. Ruim zeven op de tien mensen met een lichte of matige VB gaat weleens naar een restaurant, café, theater, bioscoop of naar een museum, dierentuin of pretpark. Tweederde van de mensen gaat weleens sporten, maar iets minder mensen (44%) zijn lid van een sportvereniging, al of niet speciaal voor mensen met een verstandelijke beperking. Bijna een kwart (23%) van de mensen met een lichte of matige VB volgt een cursus voor plezier of persoonlijke ontwikkeling en ruim vier op de tien mensen met een VB gaat weleens naar een kerk.

Figuur 3.6: Percentage mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking dat verschillende activiteiten onderneemt in de vrije tijd in 2010

Wel of niet activiteiten doen met mensen met een verstandelijke beperking?

Ruim zes op de tien mensen met een lichte of matige VB onderneemt weleens activiteiten die speciaal georganiseerd zijn voor mensen met een verstandelijke beperking, de helft (49%) bezoekt (ook) activiteiten die niet speciaal georganiseerd zijn voor mensen met een VB. Met name mensen onder de veertig jaar gaan in de vrije tijd weleens naar activiteiten niet speciaal voor mensen met een VB, namelijk zes op de tien (60%). Bij mensen in de leeftijd tussen de 40 en 64 jaar en 65 jaar en ouder is dit respectievelijk 43% en 34%. Meer mensen met een matige VB bezoeken activiteiten speciaal voor mensen met een VB in vergelijking met mensen met een lichte beperking; 77% en 52%.

Of mensen hun vrije tijd besteden met mensen zonder een VB hangt vooral af van interesse in de activiteiten die worden georganiseerd en behoeften (zie figuur 3.7). Een aantal mensen heeft er geen behoefte aan om specifiek op zoek te gaan naar vrijetijdsbesteding met mensen zonder een verstandelijke beperking. ‘Waarom?’, zo vragen ze zich af. Ook speelt het een rol of iemand weet wat er allemaal wordt georganiseerd, hoe druk iemand het zelf heeft of hoe druk de begeleiding is die mee gaat. Tenslotte kan het vervelend zijn dat mensen naar je kijken als je de enige bent met een verstandelijke beperking, dat is moeilijk en voelt niet prettig, dan blijft men liever thuis.

Figuur 3.7: Wordwolk van de toelichting die mensen geven op het ondernemen van activiteiten zonder mensen met een verstandelijke beperking, 2010

Tv-kijken, computeren, muziek en wandelen meest favoriete vrije tijdsbesteding
 Aan de geïnterviewden is een open vraag gesteld wat zij doen in hun vrije tijd en welke hobby's zij hebben. Figuur 3.8 geeft door middel van een woordwolk weer wat mensen hierover zeggen. Het meest is genoemd tv-kijken, daarnaast zijn er veel mensen die computeren, naar muziek luisteren of wandelen. Maar ook winkelen, tekenen, op visite gaan, zwemmen, puzzelen en lezen worden door meerdere mensen genoemd als activiteiten in hun vrije tijd of hobby.

doen in zijn/haar vrije tijd. Van de overige 15% zou de meerderheid vaker iets willen doen, een minderheid zou minder vaak iets willen doen omdat hij/zij te druk is.

Ongeveer de helft van de mensen met een VB krijgt hulp van anderen bij de vrije tijdsbesteding

Veel mensen met een verstandelijke beperking krijgen ondersteuning bij hun vrije tijdsbesteding. Aan de naasten zijn verschillende vormen van hulp of ondersteuning voorgelegd en is gevraagd of hun naasten gebruik maken van hulpmiddelen of speciale voorzieningen bij het ondernemen van activiteiten in de vrije tijd (figuur 3.10).

Ongeveer de helft van de mensen met een VB krijgt hulp van partner, familie of vrienden/bekenden bij hun vrije tijdsbesteding. Met name mensen onder de 40 jaar krijgen van hen hulp (65%). Bij mensen in de leeftijd 40-64 is dit 47% en bij mensen van 65 jaar en ouder 50%.

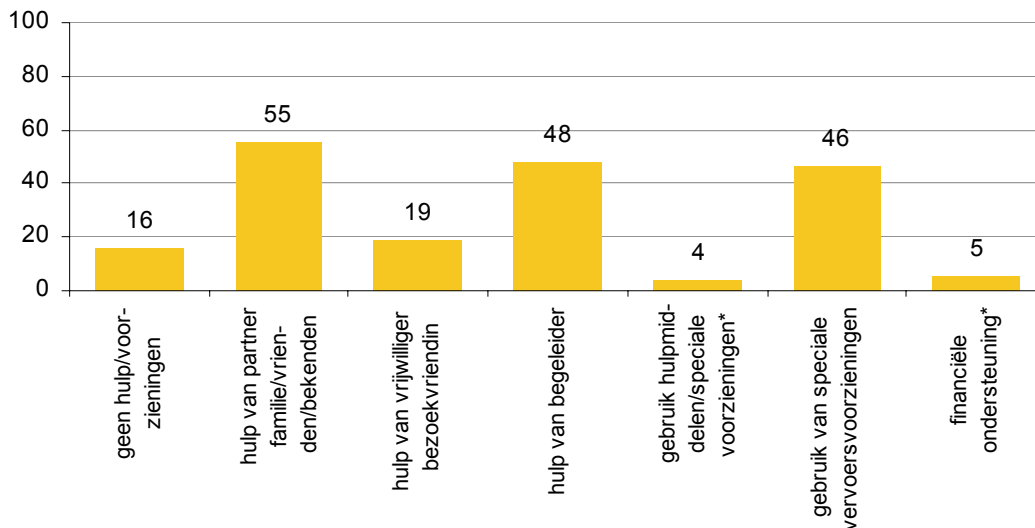
Ongeveer de helft van de mensen met een VB krijgt hulp of ondersteuning van begeleiding bij hun vrije tijdsbesteding. De percentage ligt hoger bij mensen met een matige beperking (58%) dan mensen met een lichte beperking (40%).

Bijna de helft van de mensen met een lichte of matige VB maakt gebruik van speciale vervoersvoorzieningen. Het gebruik hiervan is hoger onder mensen met een matige beperking (58%) dan onder mensen met een lichte beperking (36%).

Eén op de vijf mensen met een VB krijgt hulp van een vrijwilliger of bezoeker(in) bij de vrije tijdsbesteding. Bij mensen met een matige beperking is dit 32%, bij mensen met een lichte beperking 12%.

Een klein percentage maakt gebruik van hulpmiddelen of speciale voorzieningen (bijvoorbeeld voor het sporten of een hobby) of krijg financiële ondersteuning (bijvoorbeeld korting van een Fonds of gemeente).

Figuur 3.10: Percentage mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking dat een vorm van ondersteuning of voorziening heeft bij het doen van activiteiten in de vrije tijd in 2010 (volgens naasten)

* Niet gestandaardiseerd

Ongeveer twee op de tien mensen met een lichte of matige VB heeft niet voldoende geld om de activiteiten te doen die ze willen doen

Of mensen activiteiten doen is mede afhankelijk van of ze voldoende geld hebben.

Aan de mensen met een VB is gevraagd of zij genoeg geld hebben om verschillende activiteiten te kunnen doen. Een deel gaf aan de betreffende activiteit niet te willen doen. Van de mensen die naar een restaurant, café, bioscoop of theater willen gaan heeft ruim één op de tien (13%) hier niet genoeg geld voor. Voor het bezoek aan een museum of pretpark heeft 20% (n=346, niet gestandaardiseerd) niet voldoende geld, voor het doen van hobby's 11% en voor het volgen van een cursus van degenen die dit willen doen is dit 26% (n=215, ng).

Bijna een derde kan volgens naasten in het algemeen moeilijk rondkomen

Aan de naasten is een algemene vraag gesteld hoe goed hun naaste volgens hen kan rondkomen met het totale geld dat hij/zij te besteden heeft. Gevraagd is of er voldoende geld is om van te leven en om leuke dingen te doen en andere mensen te ontmoeten. Bijna zeven op de tien (69%) van de mensen met een VB kan volgens naasten gemakkelijk of eerder gemakkelijk dan moeilijk rondkomen, 31% kan volgens de naasten moeilijk of eerder moeilijk dan makkelijk rondkomen met het totale geld.

3.12 Sociale contacten

17% van de mensen met een lichte of matige VB heeft ook contact met vrienden die geen VB hebben

Aan de mensen met een VB is gevraagd met wie zij regelmatig afspreken of weleens dingen samen doen. Bijna één op de drie (30%) mensen met een lichte of matige VB spreekt regelmatig af of doet weleens dingen samen met vrienden. Dit percentage is de afgelopen jaren ongeveer gelijk gebleven (zie bijlage 3). Minder mensen hebben ook vrienden zonder een verstandelijke beperking; 17% spreekt regelmatig af of doet weleens dingen samen met vrienden zonder een VB. Dit percentage is de afgelopen jaren ook gelijk gebleven.

Opvallend is dat volgens de naasten het percentage dat sociaal contact heeft met vrienden een stuk hoger ligt; ruim de helft (57%) van de mensen met een VB spreekt volgens de naasten regelmatig af met vrienden of goede kennissen of onderneemt weleens activiteiten met hen.

Er zijn meer mensen onder de 40 jaar die contact hebben met vrienden dan mensen in de leeftijd van 40-64 jaar; respectievelijk is dit 39% en 24%. En meer mannen dan vrouwen spreken regelmatig af of doen weleens dingen samen met vrienden; respectievelijk 36% en 24%.

Het netwerk van vrienden bij mensen met een lichte of matige VB

Aan de mensen met een lichte of matige VB is gevraagd op te noemen wie hun vrienden zijn. Ongeveer een derde heeft één of twee vrienden (34%), een kwart van de mensen (27%) heeft drie tot vijf vrienden, een kwart (24%) heeft meer dan vijf vrienden. Er zijn ook mensen die geen vrienden hebben; 15% van de mensen met een lichte of matige VB heeft geen vrienden.

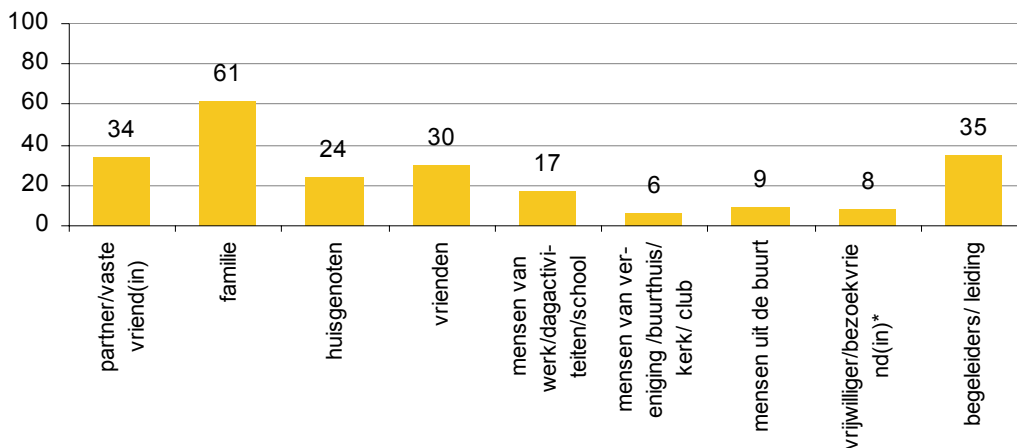
Bij de meeste mensen wonen er vrienden dicht in de buurt. Bij ruim de helft (55%) van de mensen met een VB wonen de vrienden dichtbij, bij een kwart (26%) wonen sommigen dichtbij en anderen verder weg en bij één op de vijf (19%) wonen de meeste vrienden verder weg.

Ruim driekwart (78%) van de mensen met een lichte of matige VB geeft aan een goede vriend of vriendin te hebben met wie ze alles kunnen bespreken.

Ruim zes op de tien mensen met een VB heeft regelmatig contact met familie

Naast contact met vrienden hebben mensen met een lichte of matige VB ook andere contacten, waarvan het meeste met familie; 61% van hen spreekt regelmatig af of doet weleens dingen met hen samen (figuur 3.11). Daarnaast heeft ruim een derde contact met begeleiders of met een partner of vaste vriend of vriendin. Ongeveer een kwart onderneemt regelmatig activiteiten of spreekt weleens af met huisgenoten.

Figuur 3.11: Percentage mensen met een lichte of matige VB dat regelmatig afspreekt of weleens dingen samen doet met verschillende mensen in 2010

* Vrijwilliger/bezoekvriend(in) is niet gestandaardiseerd.

Aan de mensen met een VB is de vraag gesteld hoe mensen met hen omgaan, of dat op een fijne of niet zo'n fijne manier is. Bijvoorbeeld of mensen vriendelijk tegen hen zijn, naar hen luisteren of dat mensen gepest worden.

Acht op de tien (79%) mensen met een VB vinden dat de meeste mensen op een fijne manier met hen omgaan. Van de overige 21% vindt bijna iedereen dat sommige mensen op een fijne manier, andere mensen op een niet zo fijne manier met hen omgaan.

17% van de mensen met een lichte of matige VB zou meer sociaal contact willen

Het is de vraag of de sociale contacten die mensen hebben voldoende voor hen zijn. Aan mensen met een VB is gevraagd of zij voldoende mensen zien en spreken. Of dat zij misschien hun familie of vrienden vaker of minder vaak willen zien of spreken, of misschien nieuwe mensen willen ontmoeten.

Ruim acht op de tien (83%) mensen met een VB ziet en spreekt voldoende mensen, 17% zou meer sociaal contact willen. Van de mensen die meer sociaal contact willen (n=77) zou ongeveer de helft (47%, ng) familie vaker willen ontmoeten en wil een derde (32%,

ng) vrienden en mensen die ze al kennen vaker willen ontmoeten. Een klein gedeelte zou vaker mensen zonder een VB willen ontmoeten (16%, ng) of juist vaker mensen met een VB willen ontmoeten (13%). De helft (48%, ng) van de mensen die meer sociaal contact wil zou nieuwe mensen willen ontmoeten.

Het kan soms lastig zijn voor mensen met een VB om nieuwe mensen te ontmoeten, omdat vertrouwen een rol speelt. Ruim tweederde (68%) geeft aan niet zo snel nieuwe mensen te vertrouwen die ze voor het eerst ontmoeten. Het percentage dat niet zo snel nieuwe mensen vertrouwt ligt iets hoger bij mensen met een lichte beperking (73%) dan bij mensen met een matige beperking (60%).

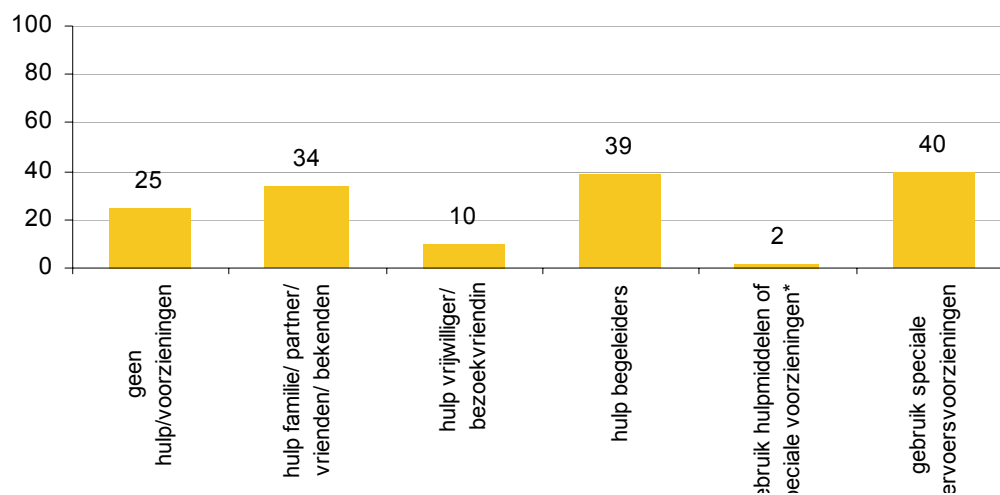
Ondersteuning bij het hebben van sociaal contact

Mensen met een VB krijgen verschillende vormen van ondersteuning voor hun contact met andere mensen volgens naasten (figuur 3.12).

Meer mensen onder de 40 jaar maken gebruik van hulp van partner, familie of vrienden dan mensen in de leeftijd 40-64 jaar (respectievelijk 43% en 28%). Mensen met een matige beperking (18%) maken vaker gebruik van een vrijwilliger/bezoekvriend(in) dan mensen met een lichte beperking (6%). Meer mensen met een matige beperking maken gebruik van speciale vervoersvoorzieningen dan mensen met een lichte beperking (respectievelijk 49% en 32%).

Een kwart van de mensen krijgt geen ondersteuning; van de mensen met een matige beperking is dit 17%, en 33% van de mensen met een lichte beperking.

Figuur 3.12: Percentage mensen met een VB dat verschillende vormen van ondersteuning krijgt voor zijn/haar contacten met andere mensen in 2010

Niet gestandaardiseerd.

3.13 **Beschouwing**

Deelname aan de samenleving vanaf 2006 gelijk gebleven

De deelname aan de samenleving van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking is vanaf 2006 ongeveer gelijk gebleven. Iets meer mensen ondernemen in 2010 vrije tijdsactiviteiten ook zonder mensen met een VB. Het komende jaar zal moeten uitwijzen of er sprake is van een trend.

Participatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking in vergelijking met de algemene bevolking

De meeste mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking wonen in een woonwijk en hebben dagactiviteiten in de vorm van dagbesteding of (on)betaald werk, bijvoorbeeld bij of via een sociale werkvoorziening. Op het gebied van wonen en werk zijn er nog wel grote verschillen met de algemene bevolking⁹ (zie voor de cijfers van de algemene bevolking bijlage 6). Zo maken mensen met een lichte of matige VB volgens hun naasten nog veel minder gebruik van openbare voorzieningen in de buurt. Bijna de helft van de mensen met een lichte of matige VB maakt regelmatig gebruik van twee of meer buurtvoorzieningen, terwijl in de algemene bevolking negen van de tien mensen dit doen. Op het gebied van werk is er een heel klein percentage van de mensen met een lichte of matige VB dat betaald werk doet bij een reguliere werkgever.

Het is bekend dat mensen met een verstandelijke beperking relatief een kleiner sociaal netwerk hebben (zie bijvoorbeeld Kwekkeboom en van Weert, 2008). Ook uit ons onderzoek komt dit naar voren; een derde van de mensen met een lichte of matige VB ontmoet regelmatig vrienden. In de algemene bevolking ontmoet negen op de tien mensen regelmatig vrienden.

Mensen met een lichte of matige VB boven de 65 jaar en mensen met een matige verstandelijke beperking participeren relatief het minst. Mensen boven de 65 jaar hebben minder vaak dagactiviteiten en komen minder vaak dagelijks buitenshuis dan mensen onder de 65 jaar. Mensen met matige beperking wonen minder vaak zonder mensen met een VB en hebben minder vaak (on)betaald werk dan mensen met een lichte beperking.

Wensen om (meer) te participeren

Een deel van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking zou meer willen participeren. Zo zou een kwart van de mensen vaker ergens naar toe willen gaan en eveneens een kwart van de mensen die nu geen werk doen zou wel werk willen doen, bijvoorbeeld in een winkel of bij een schoonmaakbedrijf. Eén op de zes mensen met een lichte of matige VB zou meer sociaal contact willen hebben. Nieuwe mensen ontmoeten is vaak niet makkelijk, een grote groep geeft aan niet snel nieuwe mensen te vertrouwen. Om te kunnen participeren hebben veel mensen ondersteuning nodig. Een kwart van de mensen met een lichte of matige VB heeft volgens naasten géén ondersteuning nodig als zij ergens naar toe gaan. Ruim drie kwart krijgt hulp van partner of familie en van begeleiding als ze ergens naar toe gaan, één op de vijf krijgt hulp van een vrijwilliger of bezoeker(vriend(in)).

⁹ Bij het vergelijken van de cijfers van mensen met een verstandelijke beperking en de algemene bevolking moeten we enige voorzichtigheid in acht nemen, omdat de samenstelling van de beide groepen verschillend is. Een vergelijking is ook niet op alle deelgebieden van participatie mogelijk, omdat de vraagstelling bij de indicatoren voor mensen met een verstandelijke beperking soms afwijkt van die van de algemene bevolking.

Participatie van mensen met een lichte of matige VB belicht vanuit drie niveaus

Er zijn een aantal factoren die de deelname aan de samenleving bemoeilijken. Ondersteuning is voor een grote groep mensen met een lichte of matige VB nodig om te kunnen participeren. Maar bijvoorbeeld ook voldoende vertrouwen in eigen kunnen. Voor mensen met een verstandelijke beperking is dit soms moeilijk. Zij denken bijvoorbeeld dat zij iets niet kunnen, zoals met openbaar vervoer reizen of werken, terwijl dat met juiste ondersteuning, informatie of begeleiding misschien wel mogelijk zou kunnen zijn. Op mesoniveau is het belangrijk dat mensen in de buurt en buurtvoorzieningen uitnodigend zijn. De meeste mensen met een lichte of matige VB wonen in een gewone woonwijk en zijn tevreden over de buurt en voelen zich veilig, alhoewel er wel knelpunten op het gebied van veiligheid genoemd worden. Het sociale netwerk van mensen met een lichte of matige VB blijft een kwetsbaar punt. Terwijl sociale contacten een belangrijke rol spelen in het meedoen in de samenleving.

Ontwikkelingen, zoals de invoering van ZorgZwaarte Pakketten (ZZP's) kunnen van invloed zijn geweest op de ondersteuning die geboden kan worden. Uit een eerste verkenning van het Platform VG over de gevolgen van ZZP's blijkt echter dat er bij invoering in feitelijke zorg of ondersteuning aan mensen met een VB niets veranderd is (Brands en Kloosterman, 2010).

Op macroniveau sluiten de huidige (beleids)ontwikkelingen aan bij het zoeken naar eigen kracht en zelfredzaamheid van burgers. Ontwikkelingen leiden ertoe dat verantwoordelijkheden en uitvoering meer bij gemeenten komen te liggen. Zo is sinds 2007 de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) in werking getreden. De Klerk e.a. (2010) concluderen in een evaluatie van de Wmo dat de belangen van mensen met een verstandelijke beperking nog niet altijd behartigd worden door de Wmo-raad. Als kabinetsmaatregelen volledig uitgevoerd gaan worden zullen mensen met een verstandelijke beperking en hun familie meer zelf moeten gaan regelen, evenals de gemeenten (van Staalduinen en ten Voorde, 2011). Gemeenten zullen dus voldoende toegerust moeten zijn om de voorgenomen maatregelen goed uit te kunnen voeren.

4 Participatie van ouderen

Participatie van ouderen in de bevolking: wat is nieuw(s)?

- De mate van participatie van ouderen is tussen 2009 en 2010 niet veranderd.
- 65-75-jarigen participeren in 2010 minder dan in 2009. Dit heeft te maken met een combinatie van een verminderd gebruik van het openbaar vervoer en minder activiteiten (individueel en georganiseerd) in de vrije tijd.
- Ouderen vinden sociale contacten essentieel als het gaat over participatie. Zowel 65-75-jarigen als 75-plussers zijn dan ook actief in het onderhouden van sociale contacten en ondernemen van activiteiten in georganiseerd verband of in verenigingsverband.
- Ook goed contact met de burens en een prettige woonomgeving vinden ouderen belangrijk; 73% maakt minimaal wekelijks een praatje met de burens.
- 11% van de alleenwonende ouderen zou graag nieuwe mensen ontmoeten.
- 7% van de mannen tussen de 65 en 75 jaar zou betaald werk willen doen.

4.1 Inleiding

Ouderen in Nederland

Op 1 januari 2010 telde Nederland bijna 2,6 miljoen mensen van 65 jaar of ouder (CBS Statline 2010). Van alle 65-plussers is meer dan een kwart 80 jaar of ouder, dat is 4% van de bevolking.

Ongeveer 5% van de ouderen verblijft in een verzorgings- of verpleeghuis (Verweij e.a., 2009). Ruim negen van de tien ouderen wonen dus zelfstandig, al dan niet met hulp of ondersteuning. Dit hoofdstuk gaat over hen, over de participatie van zelfstandig wonende ouderen. Een deel van de zelfstandig wonende ouderen is vitaal, een ander deel heeft last van chronische ziekten of beperkingen. Geschat wordt dat ongeveer een kwart van de zelfstandig wonende ouderen kwetsbaar is voor ernstige gezondheidsproblemen (van Campen, 2011).

Participatie van ouderen

Hoe participeren ouderen in Nederland? Enerzijds lijkt het er op dat ouderen minder actief en betrokken zijn en eenzamer worden naarmate hun leeftijd toeneemt (Lilliman e.a., 2007; van Tilburg, 2005). Tegelijkertijd laat ander onderzoek zien dat ouderen actief zijn in de maatschappij, niet in betaalde werkzaamheden, maar wel in vrijwilligerswerk, mantelzorg (Zantinge e.a., 2011) en recreatieve activiteiten (Hoeymans, 2009). In de levensfase waarin mensen niet meer hoeven te werken onderneemt men meer activiteiten in de vrije tijd, doet men meer vrijwilligerswerk en ziet men vaker vrienden dan mensen van 30 tot 60 jaar (van Houtum e.a.).

Dé oudere bestaat niet en de ene generatie ouderen is anders dan de andere, net als jongeren of andere leeftijdsgroepen. In verband met dergelijke veranderingen wordt de levensloop van mensen in vier in plaats van drie fasen ingedeeld (van Tilburg, 2005; RMO, 2002; SZW, 2002). De eerste fase is die van de jeugd die wordt gekenmerkt door het verwerven van zelfstandigheid en volgen van een opleiding. De tweede fase is de volwassenheid die wordt gekenmerkt door werk en de zorg voor kinderen. De derde levensfase wordt de 'actieve ouderdom' genoemd. In deze fase werken mensen niet meer, maar is men nog wel gezond. De vierde fase, de ouderdom, wordt vaak gekenmerkt door een problematische gezondheid. De grenzen tussen de twee ouderdomsfasen staat niet vast (van Tilburg, 2005). De actieve ouderdomsfase begint wanneer werk en de zorgen voor kinderen minder centraal komen te staan. Dit gebeurt bij de meeste mensen rond hun 65ste jaar. Wanneer de actieve ouderdom eindigt, hangt af van de mate waarin ouderen afhankelijk worden van de zorg van anderen (SZW, 2002). Iemand van 80 jaar kan actief participeren, terwijl een ander met 70 jaar minder participeert door lichamelijke beperkingen of ziekte. Over het algemeen daalt de deelname aan sociale activiteiten van mensen rond het 75ste levensjaar (de Boer, 2006). Vanaf deze leeftijd stoppen veel ouderen met vrijwilligerswerk, ondernemen zij minder recreatieve activiteiten en verkleint het sociale netwerk.

Dit hoofdstuk beschrijft de participatie van ouderen in de actieve ouderdom, leeftijds-categorie 65 tot 75 jaar, en de participatie van ouderen van 75 jaar en ouder. Er is al veel bekend over mantelzorg, vrijwilligerswerk en de sociale activiteiten van ouderen (Zantinge e.a., 2011; Hoeymans, 2009; Lilliman e.a., 2007; de Boer, 2006; van Tilburg, 2005). In dit hoofdstuk besteden we ook aandacht aan andere aspecten van participatie, zoals het belang dat ouderen hechten aan participatie, tevredenheid met hun participatie, het gebruik van voorzieningen in de buurt, en de invloed van een lichamelijke beperking op de participatie van ouderen.

4.2 Het Consumentenpanel Gezondheidszorg (CoPa)

Gegevens over de participatie van ouderen werden verzameld in het Consumentenpanel Gezondheidszorg (CoPa) van het NIVEL. Het Consumentenpanel is opgezet om onder de algemene bevolking in Nederland, of onder specifieke groepen binnen de algemene bevolking in Nederland, de meningen over de gezondheidszorg en de kennis, verwachtingen en ervaringen hiermee te meten. In 2009 werden er voor het eerst ook vragen over maatschappelijke participatie gesteld aan de panelleden. Het Consumentenpanel bestaat uit ongeveer 6000 personen van 18 jaar en ouder. Voor dit onderzoek is een steekproef getrokken uit het panel van mensen van 65 jaar en ouder. Zie voor een uitgebreide beschrijving van het Consumentenpanel en de werving van panelleden het rapport van Brabers e.a. (2011).

Tabel 4.1: Respons in de steekproef ouderen van het Consumentenpanel

Jaar	Vragenlijsten verstuurd	Respons	Aantal personen 65-75 jaar	Aantal personen 75 jaar en ouder
2009	493	76%	226	108
2010	1.019	88%	637	254

De data zijn gestandaardiseerd naar de leeftijd, geslacht en huishoudsamenstelling van ouderen in de Nederlandse bevolking. Voor meer informatie over standaardiseren verwijzen we naar de methodesectie in bijlage 1.

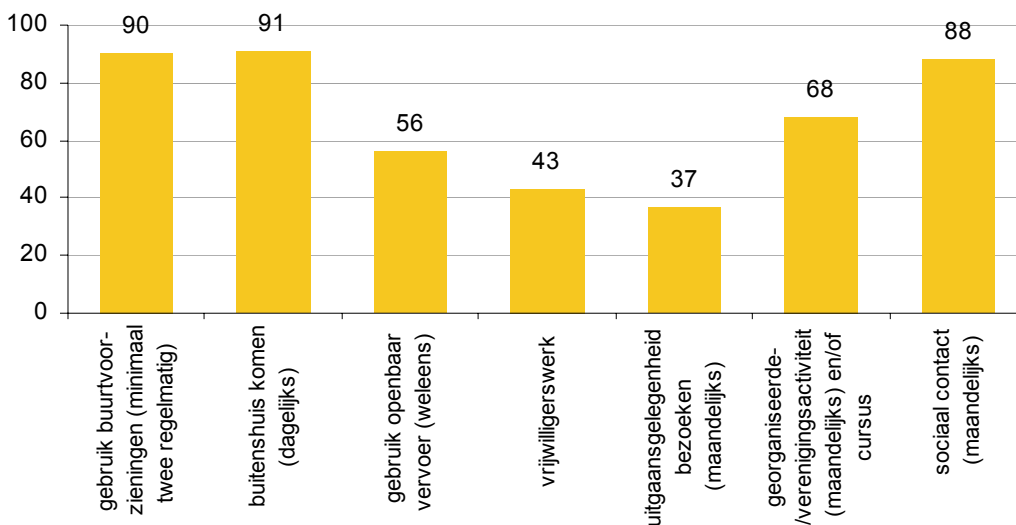
4.3 Participatie van ouderen in 2010

Ouderen zijn actief op meerdere terreinen

In de beschrijving van de participatie van ouderen op verschillende terreinen worden het hebben van betaald werk en het volgen van een opleiding of cursus gerelateerd aan werk buiten beschouwing gelaten, omdat maar weinig ouderen dit doen: 3% van de 65-plussers heeft betaald werk en 1% volgt een opleiding of werk-gerelateerde cursus.

Ongeveer negen van de 10 ouderen maken regelmatig gebruik van minimaal twee buurtvoorzieningen, komen dagelijks buitenshuis en hebben minimaal maandelijks contact met vrienden of goede kennissen (figuur 4.1). Het aantal ouderen dat vrijwilligerswerk doet is substantieel: 43%. Verder valt op dat meer ouderen activiteiten ondernemen in georganiseerd verband (68%) dan dat ze maandelijks naar een restaurant, bioscoop, museum of theater gaan (37%). Met activiteiten in georganiseerd verband worden verenigingsactiviteiten bedoeld, maar ook cursussen en religieuze bijeenkomsten.

Figuur 4.1: Percentage ouderen (≥ 65 jaar) in de Nederlandse bevolking dat in 2010 participeert, naar deelgebied

4.4 Ontwikkeling in de tijd

Ouderen participeren in 2010 even vaak als in 2009

De participatie van ouderen kan worden samengevat in één getal met het participatie-indexcijfer. Dit cijfer is de optelsom van negen participatiegebieden (zie box 4.1).¹⁰ Uitgaande van deze optelsom concluderen we dat de mate van participatie van ouderen in de bevolking over de periode 2009-2010 niet is veranderd. Ouderen doen in 2009 dus evenveel mee als in 2010.

Box 4.1: Meedoen in één getal: het participatie-indexcijfer

De berekening van de totale participatie van ouderen bestaat uit een optelsom van 9 indicatoren (deelgebieden): 1) gebruik van buurtvoorzieningen, 2) buitenshuis komen, 3) gebruik van openbaar vervoer, 4) betaald werk, 5) vrijwilligerswerk, 6) opleiding, 7) individuele activiteiten, 8) georganiseerde activiteiten, 9) sociaal contact. De indicatoren wegen allemaal even zwaar mee. In 2009 is de score van de totale groep ouderen omgezet in het cijfer 100. Dit is het indexcijfer. Alle andere cijfers zijn relatief ten opzichte van dit indexcijfer 100 (links boven in tabel 4.2).

Voorbeeld: in 2010 is het participatie-indexcijfer voor de totale groep 98. Dit is iets lager dan het indexcijfer van 100 in 2009. De gemiddelde somscore van totale participatie is dus iets lager in 2010 ten opzichte van 2009. Om te kunnen zeggen of er daadwerkelijk sprake is van een toename in participatie (lineaire trend), is er een statistische toets gedaan ($p \leq 0.01$). In dit geval is de uitkomst van de toets niet significant. Dit betekent dat er vermoedelijk *geen* sprake is van een daadwerkelijke verhoging in de totale participatie van ouderen.

Tabel 4.2: Ontwikkelingen in participatie van ouderen (65+) in de bevolking in de periode 2009-2010

	2009	2010	Toe- of afname? ($p \leq 0.01$)
Totale groep	100	98	Geen
Leeftijd			
65-75 jaar	105	99	Afname
≥ 75 jaar	98	95	Geen
Geslacht			
Man	98	95	Geen
Vrouw	102	101	Geen
Huishouden			
Eenpersoonshuishouden	103	100	Geen
Meerpersoonshuishouden	98	97	Geen

¹⁰ De indicatoren voor opleiding en betaald werk worden in dit hoofdstuk niet apart beschreven omdat weinig ouderen hierin participeren. Deze indicatoren telden wel mee in de berekening van het participatie-indexcijfer.

Afname in de participatie van 65-75-jarigen

Opvallend is dat de participatie van de ouderen tussen de 65 en 75 jaar is afgenomen in de afgelopen twee jaar (tabel 4.2). Deze afname lijkt vooral veroorzaakt door een combinatie van een verminderd gebruik van het openbaar vervoer en minder individuele en georganiseerde activiteiten in de vrije tijd, alhoewel de afname op deze indicatoren afzonderlijk niet significant is (zie bijlage 5).

Uitgaande van de totale participatie samengevat in het participatie-indexcijfer participeerden 75-plussers in 2009 minder vaak dan de mensen tussen de 65 en 75 jaar. Dit verschil is in 2010 niet meer aanwezig, mede door de afname in de participatie van 65-75-jarigen in de periode 2009-2010. Het verschil tussen beide leeftijdsgroepen is hierdoor minder groot geworden.

Het participatie-indexcijfer verschilt in beide jaren niet significant tussen mannen en vrouwen en ook niet naar huishoudsamenstelling. Het maakt voor de totale participatie dus niet uit of een oudere alleen woont of met een partner.

4.5 Belang van participatie volgens ouderen

Behoud sociale contacten essentieel

Aan de ouderen werd gevraagd om in een paar trefwoorden of korte zinnen aan te geven wat zij het meest van belang vinden als het om participatie gaat. Figuur 4.2 laat in de vorm van een woordwolk zien wat de antwoorden op deze vraag waren. Hoe vaker iets werd genoemd door de ouderen, hoe groter het staat afgebeeld in de figuur. Sociale contacten worden door veel ouderen genoemd als iets dat belangrijk is, maar ook vrijwilligerswerk en zinvolle vrijetijdsbesteding worden vaak genoemd. Verder laat de figuur zien dat een goede buurt en prettig wonen ook regelmatig worden benoemd als belangrijke aspecten van participatie.

Figuur 4.2: Wordwolk met daarin de door ouderen (≥ 65 jaar) in 2010 meest genoemde trefwoorden over wat belangrijk is als het om participatie gaat (n=705)

4.6 Gebruik van buurtvoorzieningen en buitenshuis komen

Ouderen maken regelmatig gebruik van buurtvoorzieningen

In 2010 maakt 90% van de mensen van 65 jaar en ouder gebruik van minimaal twee voorzieningen in hun woonomgeving. Dit percentage is niet veranderd ten opzichte van 2009.

Ongeveer 91% van de ouderen gaat regelmatig naar de supermarkt en 45% gaat regelmatig naar andere winkels. Bijna een kwart (23%) van de ouderen gaat ook regelmatig naar de bibliotheek en bijna een derde (32%) komt regelmatig in een park in de buurt. Minder vaak gaan ouderen naar een buurthuis; 12% zegt hier regelmatig te komen. Zorgvoorzieningen zoals huisarts en apotheek zijn geen onderdeel van het participatie-indexcijfer, maar kunnen voor ouderen belangrijke buurtvoorzieningen zijn. Zorgvoorzieningen in de buurt worden door bijna de helft van de ouderen regelmatig bezocht (46%).

Er zijn geen verschillen naar leeftijd, geslacht of huishoudsamenstelling voor wat betreft het gebruik van buurtvoorzieningen. Op twee onderdelen zijn er wel verschillen: 65-75-jarigen en vrouwen gaan vaker naar andere winkels dan 75-plussers en mannen: 51% van de 65-75-jarigen en 38% van de 75 plussers, en 38% van de mannen en 51% van de vrouwen bezoekt andere winkels. Het is niet bekend welke winkels dit betreft. Ook gaan vrouwen vaker naar de bibliotheek dan mannen (respectievelijk 28% en 18%).

Ongeveer acht van de 10 ouderen (84%) maakt ook daadwerkelijk gebruik van de buurtvoorzieningen waar zij gebruik van wensen te maken, dit geldt voor zowel 65-75-jarigen als voor 75-plussers, mannen en vrouwen. Toch zou 16% vaker gebruik willen maken van buurtvoorzieningen.

Meer dan helft 75-plussers kan gaan en staan als gewenst

Negen van de 10 ouderen komt in 2010 dagelijks buitenshuis. Er is geen verschil in het aantal 65-75-jarigen en 75-plussers dat zegt dagelijks buitenshuis te komen.

Zes van de 10 ouderen (62%) geeft aan (zeer) goed te kunnen gaan en staan in de eigen woonomgeving waar zij willen, 11% beoordeelt hun mogelijkheid om te gaan of staan als matig of slecht, de overige 27% vindt dat dit redelijk gaat. De beoordeling van de mogelijkheid om te gaan en staan waar men wil hangt wel samen met de leeftijd: 68% van de 65-75-jarigen beoordeelt hun mobiliteit als (zeer) goed, terwijl 54% van de 75-plussers dit onderschrijft. Dit hangt mogelijk samen met het grotere aandeel 75-plussers met een lichamelijke beperking.

4.7 Openbaar vervoer

56% van de ouderen gaat met het OV, 70% is tevreden

In 2009 maakt 63% van de ouderen weleens gebruik van het openbaar vervoer, en in 2010 is dit 56%. Toch is deze afname in gebruik niet significant, met andere woorden: we moeten aannemen dat de afname op toeval berust.

Over het algemeen maken mensen boven de 75 jaar niet vaker of minder vaak gebruik van het openbaar vervoer dan 65-75-jarigen. Wel is er een groot verschil tussen mannen en vrouwen: in 2010 gaat 45% van de mannen wel eens met het OV tegenover 65% van de vrouwen. Dit verschil in gebruik van het OV tussen mannen en vrouwen bestond ook al in 2009.

Van degenen die weleens gebruik maken van het openbaar vervoer is 70% tevreden met het vervoer. Deze beoordeling verschilt niet naar leeftijd of geslacht.

4.8 Vrijwilligerswerk

Actief in vrijwilligerswerk, 7% van 65-75-jarigen heeft behoefte aan betaald werk
Ongeveer vier van de 10 ouderen (43%) doet in 2010 vrijwilligerswerk. In 2009 deden ongeveer net zoveel ouderen vrijwilligerswerk (39%). In eerdere studies werd beschreven dat mannen en 75-plussers minder vrijwilligerswerk doen dan vrouwen en 65-75-jarigen (De Boer et al., 2009), maar wij vinden dit verschil niet. Ongeveer 46% van de 65-75-jarigen en 40% van de 75-jarigen doet vrijwilligerswerk, maar dit verschil is niet significant. Het percentage mannen en vrouwen dat vrijwilligerswerk doet is gelijk (43%).

Bijna negen van de 10 ouderen (88%) die vrijwilligerswerk doet is tevreden over hun vrijwilligerswerk.

Zoals gezegd heeft 3% van de 65-plussers betaald werk. Wij vroegen de mensen die geen betaald werk hebben of zij wel betaald werk zouden willen doen. Nog eens 4% van de ouderen zou eigenlijk wel betaald werk willen doen. Dit betreft vaker 65-75-jarigen (7%) dan 75-plussers (2%), en vaker mannen (7%) dan vrouwen van 65 jaar en ouder (3%).

4.9 Vrijtijdsbesteding

Vereniging of cursus bij ouderen favoriet

In 2010 gaat 37% van de 65-plussers minimaal maandelijks naar een restaurant, theater, museum of andere uitgaansgelegenheid. Dit percentage is ongeveer hetzelfde als dat in 2009 (39%).

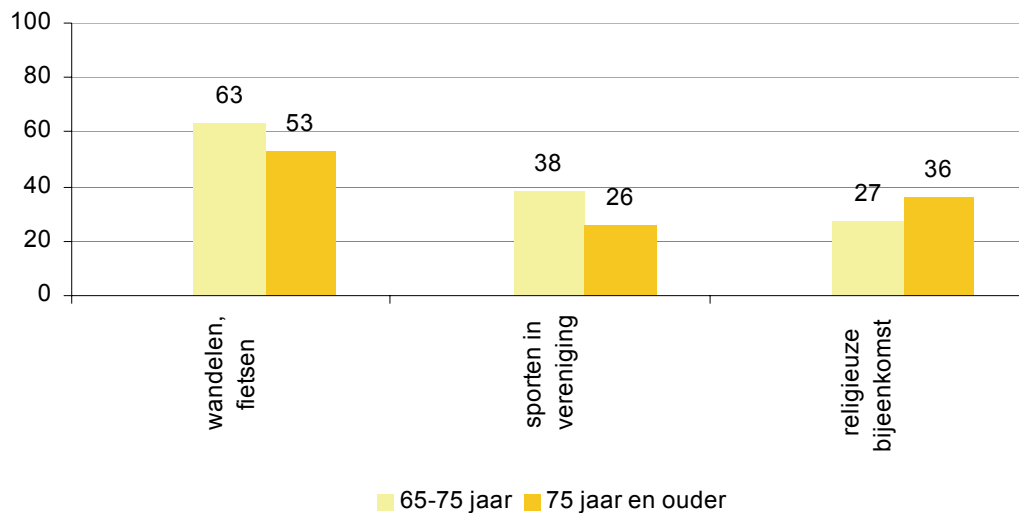
Vaker ondernemen 65-plussers activiteiten in verenigingsverband, ruim twee derde (68%) doet dit minimaal maandelijks. Zij gaan maandelijks sporten, zijn lid van een vereniging (bijvoorbeeld koor, hobby), bezoeken religieuze bijeenkomsten of volgen een cursus. Ook dit percentage verschilt niet veel met dat in 2009 (73%). De cursussen die ouderen volgen betreffen uiteenlopende onderwerpen: taalcursussen, creatieve cursussen (bijvoorbeeld aquarelleren, beeldhouwen, bloemschikken, fotograferen), computercursussen en ook kunstgeschiedenis of boekhouden.

65-75-jarigen vaker lichamelijk actief, 75-plussers vaker naar een religieuze bijeenkomst
Bijna 60% van de ouderen fietst of wandelt minimaal één keer per maand, 65-75-jarigen doen dit vaker dan 75-plussers (63% versus 53%). Sporten in georganiseerd verband

komt wat minder voor: 32% van de ouderen doet dit minimaal maandelijks, 65-75-jarigen vaker dan 75-plussers (respectievelijk 38% en 26%) en vrouwen vaker dan mannen (respectievelijk 38% en 26%).

Een derde van de ouderen is lid van een vereniging, dit geldt voor beide leeftijdscategorieën, en voor mannen en vrouwen. Ook een derde van de ouderen bezoekt regelmatig religieuze bijeenkomsten, dit doen 75-plussers vaker dan 65-75-jarigen (respectievelijk 36% en 27%).

Figuur 4.3: Percentage ouderen (65+) dat in 2010 hun vrije tijd besteedt naar deelgebieden; verschillen tussen leeftijden*

* $p < 0.01$.

In het uitgaan vinden we geen verschillen naar leeftijd of geslacht. Beide leeftijdscategorieën, mannen en vrouwen gaan ongeveer even vaak minimaal één keer per maand naar een restaurant of café (29%) of naar een museum of attractie (15%). Ook in het bioscoop of theaterbezoek is er geen verschil naar leeftijd of geslacht: 11% gaat minimaal één keer per maand naar bioscoop of theater. In figuur 4.3 wordt de vrijetijdsbesteding van ouderen weergegeven, daar waar er verschillen bestaan naar leeftijd.

Bijna negen van de 10 ouderen (88%) vinden dat zij in hun vrije tijd kunnen doen wat zij willen doen. Hierin zijn geen verschillen naar leeftijd of geslacht.

4.10 Sociale contacten

Meeste ontmoetingen met buren

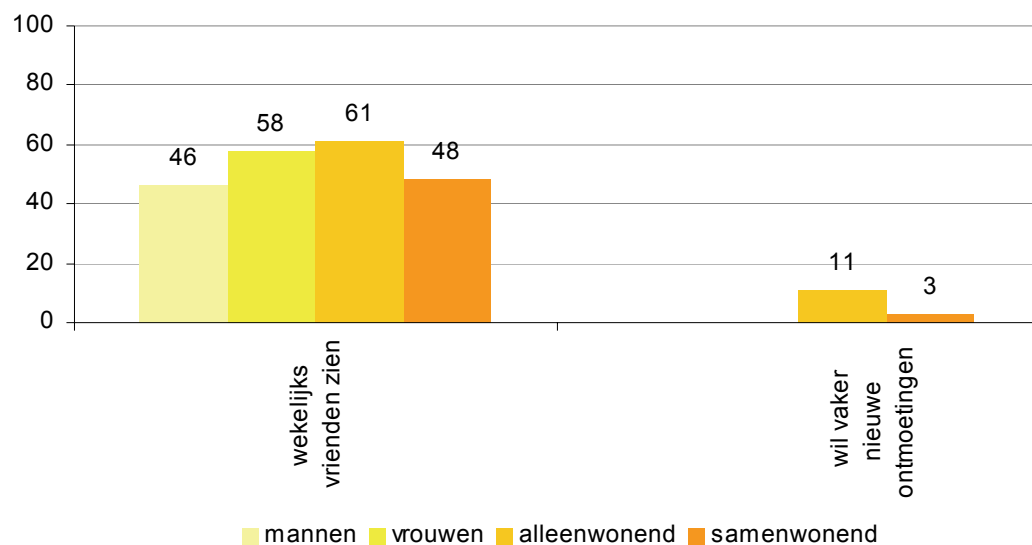
Het merendeel van de ouderen ontmoet in 2010 minimaal maandelijks vrienden of goede kennissen (88%). Dit percentage verschilt niet zeer met dat van 2009 (93%).

Meer dan de helft van de ouderen (53%) ontmoet hun vrienden en kennissen wekelijks. Ook meer dan de helft (56%) ontmoet hun (klein)kinderen wekelijks, maar het meest is er

contact met de buren of mensen uit de straat. Bijna driekwart van de ouderen (73%) heeft minstens één keer per week contact met de buren. Het gaat hierbij om ontmoetingen met wie minimaal een gesprekje wordt gevoerd, dus niet alleen om een begroeting. Deze bevinding sluit aan bij het belang dat ouderen hechten aan een goede woonomgeving als het gaat om participatie (zie paragraaf 4.5).

Alleenwonenden spreken vaker vrienden, maar 11% wil meer nieuwe mensen ontmoeten
 Het percentage mensen dat minimaal maandelijks vrienden, (klein)kinderen of buren ontmoet verschilt niet naar leeftijd of geslacht. Er zijn meer verschillen wanneer we onderzoeken hoeveel mensen wekelijks hun vrienden spreken. Meer vrouwen dan mannen zien en spreken wekelijks hun vrienden of goede kennissen (respectievelijk 58% en 46%; figuur 4.4). Ook is er een verschil naar huishoudsamenstelling: 48% van de samenwonenden ontmoet wekelijks vrienden of goede kennissen, en 61% van de alleenwonenden. Als je alleen woont moet je er op uit om anderen te ontmoeten, als je samenwoont met een partner hoeft dat niet perse.

Figuur 4.4: Percentage ouderen (≥65 jaar) dat in 2010 wekelijks vrienden ontmoet en nieuwe ontmoetingen wil; verschillen tussen mannen en vrouwen en huishoudsamenstelling*

* p<0.01

Alleenwonende ouderen willen vaker nieuwe mensen ontmoeten

Negen van de 10 ouderen vinden dat zij voldoende ontmoetingen hebben met andere mensen, 10% zou mensen die zij al kennen vaker willen ontmoeten en 5% zou meer nieuwe mensen willen ontmoeten.

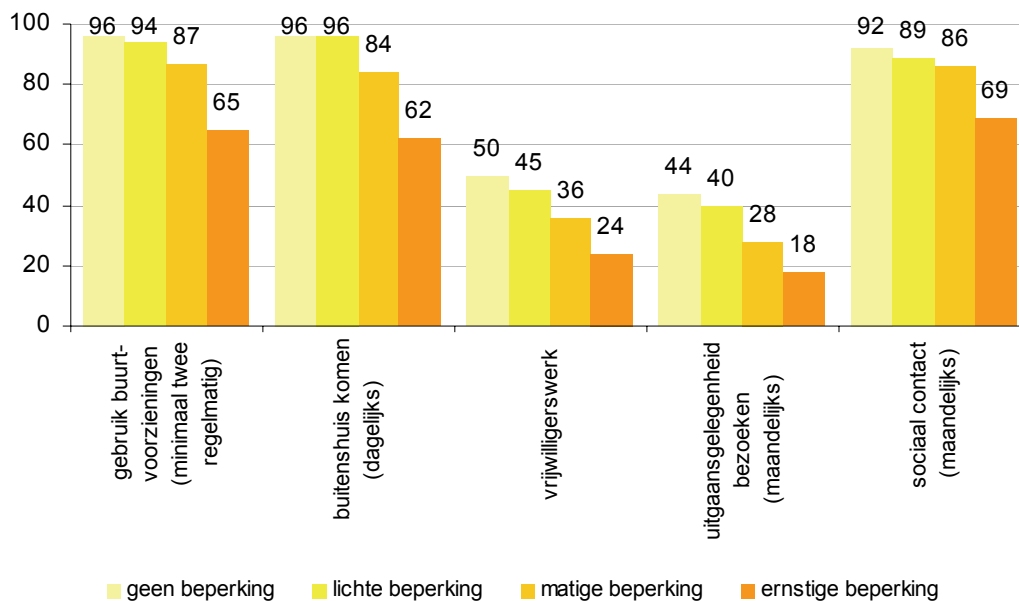
Hierin vinden we geen verschillen naar leeftijd en geslacht. Wel is het zo dat meer alleenwonenden dan samenwonenden aangeven dat zij wel wat meer nieuwe mensen zouden willen ontmoeten (respectievelijk 11% en 3%; figuur 4.4).

4.11 Meedoen met een beperking

Deelname aan de maatschappij hangt niet alleen samen met leeftijd, geslacht of huishoudsamenstelling, maar ook met de gezondheid. Het hebben van een lichamelijke beperking kan participatie bemoeilijken of in de weg staan (zie hoofdstuk 2). Ongeveer een derde van de ouderen heeft één of meerdere beperkingen in horen, zien, mobiliteit of activiteiten van het dagelijks leven zoals traplopen, en in en uit bed komen. Het aantal ouderen met een beperking neemt toe naarmate men ouder wordt, van de 75-plussers zijn er meer ouderen met een beperking dan van de 65-75-jarigen (Zantinge et al., 2011).

Een lichamelijke beperking heeft een negatieve invloed op de participatie(mogelijkheden) op meerdere terreinen, met uitzondering van het gebruik van het openbaar vervoer en activiteiten in verenigingsverband. Hoe ernstiger de beperking, des te negatiever de invloed (figuur 4.5). Mensen met een matige of ernstige beperking participeren minder dan mensen met een lichte beperking of geen beperking op het gebied van gebruikmaken van buurtvoorzieningen, dagelijks buitenshuis komen, vrijwilligerswerk en uitgaan. Op het gebied van sociale contacten participeren alleen de mensen met een ernstige beperking minder dan de andere groepen. Er is geen verschil tussen de mate van participatie van mensen zonder een beperking en mensen met een lichte beperking.

Figuur 4.5: Percentage ouderen (≥ 65 jaar) dat participeert in 2010, naar verschillen in deelgebied en ernst van een lichamelijke beperking*

* $p < 0.01$

4.12 Beschouwing

De deelname aan de samenleving is afgelopen twee jaar gelijk gebleven

De participatie van zelfstandig wonende ouderen (≥ 65 jaar) in de algemene bevolking wordt vanaf 2009 gemeten. Ouderen doen in het algemeen in 2010 evenveel mee als in 2009. Alleen maken de mensen in de leeftijd van 65-75 jaar in 2010 minder vaak gebruik van het openbaar vervoer en ondernemen ze minder vaak activiteiten dan in 2009. Het volgend jaar zal moeten uitwijzen of er sprake is van een (voortzettende) trend voor deze leeftijdsgroep.

Ouderen vanaf 65 jaar in de algemene bevolking in vergelijking met mensen onder de 65 jaar in de algemene bevolking

Ouderen doen op meerdere terreinen volop mee. Om de cijfers in perspectief te kunnen plaatsen kunnen we deze vergelijken met die van mensen onder de 65 jaar in de algemene bevolking¹¹. We zien dat meer ouderen vrijwilligerswerk doen, verenigingsactiviteiten ondernemen en gebruik maken van het openbaar vervoer dan mensen onder de 65 jaar. Mensen vanaf 75 jaar participeren in 2010 over het totaal niet minder dan mensen in de leeftijd van 65-75. Wel is het zo dat 65-75-jarigen vaker lichamelijke activiteiten ondernemen dan 75-plussers, zoals wandelen, fietsen of sporten in georganiseerd verband. Mensen boven de 75 jaar bezoeken vaker religieuze bijeenkomsten. Overigens zagen we het verschil naar leeftijd wel in 2009, maar doordat de participatie van 65-75-jarigen iets is afgenomen is het verschil kleiner geworden tussen beide leeftijdsgroepen. Wanneer ouderen een lichamelijke beperking hebben, heeft dit een negatieve invloed op de participatie op meerdere terreinen. Hierbij geldt hoe ernstiger de beperking, hoe negatiever de invloed. Er is echter geen invloed van het hebben van een lichamelijke beperking op het doen van activiteiten in verenigingsverband.

Belang en wens tot meer participatie bij ouderen

Ouderen vinden sociale contacten en vrijwilligerswerk belangrijk als het gaat over meedoen in de samenleving. Ook goed contact met de burens en een prettige woonomgeving zijn belangrijk. Een deel van de ouderen zou meer willen participeren, een klein deel zou bijvoorbeeld betaald werk willen doen (7% van de mannen tussen 65 en 75 jaar) of vaker vrienden willen ontmoeten of nieuwe mensen willen ontmoeten (15%). Alleenwonende ouderen hebben iets vaker behoefte aan om nieuwe mensen te ontmoeten dan ouderen die met een partner wonen; respectievelijk 11% en 3%.

Tot slot

Participatie van ouderen kan worden bekeken in het licht van het inzetten van kennis en ervaring van ouderen. Ouderenbeleid kan worden gezien in het kader van de aankomende vergrijzing, waarbij ouderen bij kunnen dragen aan de maatschappij door middel van werk. Daarnaast wordt participatie van ouderen ook gezien in het kader van gezond en vitaal ouder worden. Zo is er aandacht gekomen voor ouderen in het Nederlandse

¹¹ In dit onderzoek is er een 'ouderpanel' en zijn er ook gegevens van ouderen in de totale groep in de algemene bevolking. Dit zijn allen unieke personen. De cijfers van de ouderen in de totale groep zijn op enkele gebieden van participatie iets afwijkend van die van het ouderpanel. Dit wordt met name veroorzaakt door de wijze van standaardisatie, deze is voor beide groepen verschillend. In dit hoofdstuk zijn cijfers gepresenteerd uit het ouderpanel.

volksgezondheidsbeleid via uitbreiding van de Wet publieke gezondheid, waar maatschappelijke participatie wordt gezien als een van de doelen van het beleid om gezond ouder te worden (Zantinge e.a., 2011). Met name kwetsbare ouderen vormen een belangrijke doelgroep bij beleid, waarbij sociale kwetsbaarheid onder meer samenhangt met de participatie in sociale verbanden, de grootte van het netwerk en het doen van vrijwilligerswerk (van Campen, 2011). Ook de ouderen zelf vinden vrijwilligerswerk en sociale contacten belangrijk als het gaat om participatie, zoals blijkt uit ons onderzoek. Ouderen met lichamelijke beperkingen behoeven aandacht om voldoende mee te kunnen doen in de samenleving.

5 Eenzaamheid onder mensen met een beperking en ouderen

Eenzaamheid onder mensen met een beperking en ouderen: wat is nieuw(s)?

- 14% van de mensen met een lichamelijke beperking voelt zich sterk eenzaam, 8% van de ouderen (≥65 jaar) in de algemene bevolking voelt zich sterk eenzaam.
- Er is een samenhang tussen eenzaamheid en participatie bij mensen met een lichamelijke beperking en bij ouderen, maar deze samenhang is niet sterk.
- 37% van de mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking voelt zich wel eens eenzaam of alleen.

5.1 Inleiding

Ongeveer 30% van de volwassen Nederlanders is eenzaam, waarvan een derde (10%) sterk eenzaam is (van Tilburg en de Jong-Gierveld, 2007). Eenzaamheid komt voor in de gehele samenleving, maar bepaalde groepen zijn kwetsbaarder voor eenzaamheid. Risicogroepen zijn onder andere mensen die gescheiden of verweduwd zijn, allochtonen, mensen met een lage opleiding en/of laag inkomen, mensen zonder werk en eenoudergezinnen (Briels e.a., 2010; Linders, 2004). Ook mensen met een chronische ziekte en mensen met een lichamelijke handicap hebben een verhoogde kans op eenzaamheid (Briels e.a., 2010; Rokach e.a., 2006).

De vraag is wanneer is iemand eenzaam? Eenzaamheid staat niet gelijk aan 'alleen zijn'. Het is een subjectief gevoel. Iemand kan zich eenzaam voelen en toch veel mensen om zich heen hebben. Ook kan iemand zich niet eenzaam voelen en weinig relaties hebben. In de verschillende definities van eenzaamheid zijn drie gemeenschappelijke elementen te vinden (van Tilburg e.a., 2006). Allereerst treedt eenzaamheid op wanneer er een verschil is tussen de relaties die een persoon heeft en de relaties die deze persoon zou willen. Het gaat hierbij niet alleen om de hoeveelheid relaties maar ook om de kwaliteit van de relaties. Mensen kunnen zich ook eenzaam voelen wanneer de bestaande relaties onvoldoende inhoud hebben. Ten tweede kan men pas spreken over eenzaamheid wanneer het verschil als negatief wordt ervaren. Iemand met weinig contacten is dus niet eenzaam, wanneer de persoon het alleen zijn als prettig ervaart. Als laatste wordt het verschil tussen de gewenste en de daadwerkelijke relaties als ernstiger ervaren wanneer de persoon zich niet in staat acht dit verschil binnen redelijke termijn op te lossen.

5.2 Hoe wordt eenzaamheid gemeten?

In dit rapport wordt de eenzaamheid van mensen met een lichamelijke beperking en ouderen gemeten aan de hand van de eenzaamheidsschaal van de Jong Gierveld en Kamphuis (1985). Deze schaal bestaat uit elf stellingen, waarvan de respondenten moeten aangeven in hoeverre deze stellingen op hen van toepassing zijn. Alle stellingen bij elkaar

opgeteld bepalen de mate van eenzaamheid van een persoon. Er kan een onderverdeling gemaakt worden naar sociale en emotionele eenzaamheid. Sociale eenzaamheid hangt samen het ontbreken van een brede groep mensen of sociaal netwerk (vrienden, collega's en mensen uit de buurt). Emotionele eenzaamheid ontstaat als iemand een hechte, intieme relatie mist met één ander persoon, in de meeste gevallen een levenspartner. Sociale en emotionele contacten kunnen elkaar niet of in beperkte mate vervangen. Dus het ontbreken van een partner kan niet worden gecompenseerd door het hebben van een groot sociaal netwerk en omgekeerd.

Zes stellingen in de eenzaamheidsschaal hebben betrekking op de emotionele eenzaamheid en vijf stellingen op de sociale eenzaamheid. Er is gebruik gemaakt van drie antwoordcategorieën; 'ja', 'min of meer' en 'nee'. Er is sprake van matige eenzaamheid als mensen op 3-8 vragen aangegeven hebben sociaal of emotioneel eenzaam te zijn, voor sterke eenzaamheid zijn dit 9-11 vragen (van Tilburg & de Jong Gierveld, 1999).

Aan mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking is alleen de vraag gesteld of zij zich wel eens eenzaam voelen of alleen en is een toelichting gevraagd waarom of wanneer zij zich alleen voelen.

5.3 Eenzaamheid bij mensen met een lichamelijke beperking

Ruim één op de tien mensen (14%) met een LB voelt zich sterk eenzaam

Bijna de helft (47%) van de mensen met een lichamelijke beperking voelt zich niet eenzaam. Bij 14% van de mensen met een lichamelijke beperking is er echter sprake van sterke eenzaamheid, 39% voelt zich matig eenzaam.

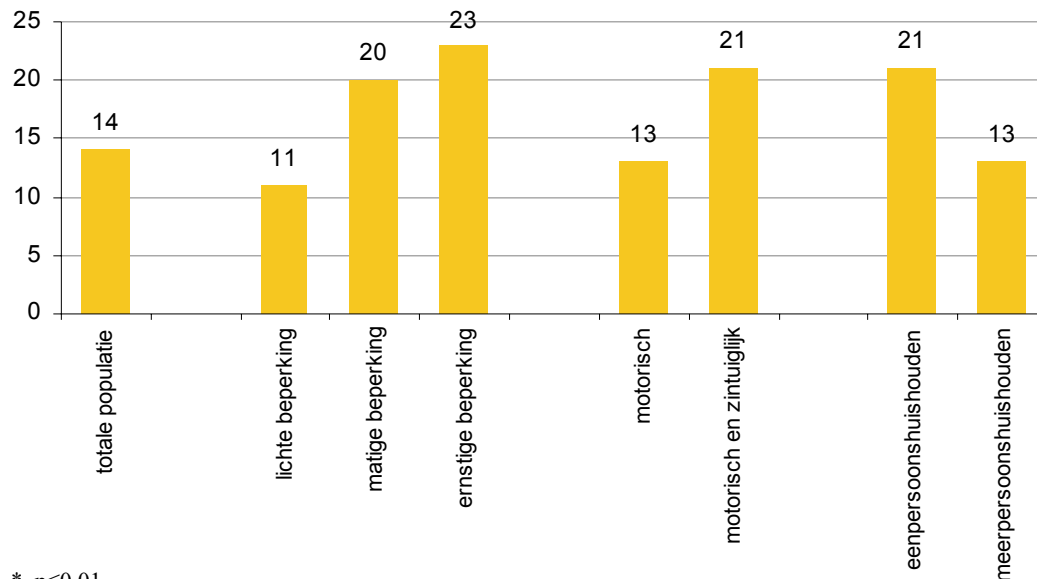
Het onderscheid naar subgroepen en de mate waarin zij zich sterk eenzaam voelen

De mate waarin mensen zich sterk eenzaam voelen hangt samen met de ernst en aard van de beperking en de huishoudsamenstelling (zie figuur 5.1). Er komt meer eenzaamheid voor onder mensen met een matige en ernstige beperking, onder mensen die ook zintuiglijk beperkt zijn en onder eenpersoonshuishouders; (ruim) één op de vijf mensen binnen deze groepen voelt zich sterk eenzaam en dat is meer dan respectievelijk mensen met een lichte beperking, mensen die alleen motorisch beperkt zijn en mensen die samen wonen met anderen.

Er zijn iets minder mensen die hoog opgeleid zijn (sterk) eenzaam (11%) ten opzichte van mensen die middelbaar opgeleid zijn (16%) en iets minder mensen van ouder dan 65 jaar (12%) is eenzaam t.o.v. de mensen in de leeftijdscategorie 39-64 jaar (17%) (niet in figuur).

De mate van eenzaamheid van mensen met een lichamelijke beperking hangt niet samen met geslacht.

Figuur 5.1: Het percentage mensen met een lichamelijke beperking dat zich sterk eenzaam voelt in 2010, naar ernst en aard van de beperking en huishoudsamenstelling *

Meer sociale eenzaamheid dan emotionele eenzaamheid

Tabel 5.1 geeft alle vragen weer die gesteld zijn over eenzaamheid, waarbij de percentages vermeld zijn van de antwoorden die gevoelens van eenzaamheid duiden. Ruim een derde geeft bijvoorbeeld aan niet zeker van te zijn dat zij altijd iemand in hun omgeving hebben bij wie ze met hun dagelijkse problemen terecht kunnen. En ruim een kwart mist bijvoorbeeld een echte vriend of vriendin. Uit de tabel blijkt dat de percentages bij sociale eenzaamheid hoger zijn dan bij emotionele eenzaamheid. Meer mensen hebben dus gevoelens van sociale eenzaamheid. Dit betekent dat het bij mensen met een lichamelijke beperking vaker ontbreekt aan een sociaal netwerk dan aan een intieme of hechte relatie.

Tabel 5.1: Percentuele scores op de afzonderlijke vragen over eenzaamheid; scores geven indicatie voor eenzaamheid

Sociale eenzaamheid	Nee/min of meer
Er is altijd wel iemand in mijn omgeving bij wie ik met mijn dagelijkse problemen terecht kan	34
Er zijn genoeg mensen op wie ik in geval van narigheid kan terugvallen	37
Ik heb veel mensen op wie ik volledig kan vertrouwen	51
Er zijn voldoende mensen met wie ik me nauw verbonden voel	39
Wanneer ik daar behoefte aan heb, kan ik altijd bij mijn vrienden terecht	39
Emotionele eenzaamheid	Ja/min of meer
Ik mis een echt goede vriend of vriendin	27
Ik ervaar een leegte om mij heen	27
Ik mis gezelligheid om mij heen	30
Ik vind mijn kring van kennissen te beperkt	36
Ik mis mensen om mij heen	28
Vaak voel ik me in de steek gelaten	24

Er is een lichte samenhang tussen gevoelens van eenzaamheid en de mate van totale participatie (correlatie=-0.28, $p < 0.01$). Eenzaamheid hangt samen met participatie, maar onduidelijk is of participatie mensen minder eenzaam maakt of dat mensen die eenzaam zijn minder participeren. Een mogelijkheid is dat eenzaamheid en participatie elkaar versterken. Dus mensen zijn eenzamer doordat ze minder participeren, maar doordat zij minder participeren, worden ze nog eenzamer.

5.4 Eenzaamheid bij mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking

Hoeveel mensen voelen zich eenzaam?

Ruim een derde (37%) van de mensen met een lichte of matige VB voelt zich weleens eenzaam of alleen. Meer vrouwen dan mannen voelen zich weleens eenzaam of alleen; 44% van de vrouwen en 32% van de mannen.

Om meer inzicht te krijgen in de achtergronden van het zich eenzaam of niet eenzaam voelen, worden hieronder citaten van mensen met een VB weergegeven. Deze citaten komen uit de toelichting die mensen hebben gegeven op de vraag of zij zich weleens eenzaam of alleen voelen.

Waarom voelen mensen met een lichte of matige VB zich niet eenzaam of alleen?

Redenen die mensen als toelichting geven dat zij zich niet eenzaam of alleen voelen zijn uiteenlopend (zie box 5.1).

Er zijn mensen die het alleen zijn juist prettig vinden, zij genieten van het alleen zijn en *voelen* zich niet alleen. Anderen vinden het juist fijn om met anderen te zijn. Zij hebben bijvoorbeeld goede vrienden, een fijne familie en/of wonen met andere mensen. Hierdoor voelen zij zich niet alleen of eenzaam. Er zijn ook mensen die aangeven veel te doen te hebben op een dag en zich daardoor niet eenzaam of alleen voelen. Zoals een vrouw duidelijk verwoordt, is het ook een manier om je niet eenzaam of alleen te kunnen voelen.

Sommige mensen geven aan een manier gevonden te hebben om met eventuele gevoelens van eenzaamheid of alleen zijn om te gaan; zij hebben bijvoorbeeld een huisdier, hebben steun aan hun hobby of geloof.

Uit sommige citaten klinkt door dat mensen er soms wel bang voor zijn om zich eenzaam of alleen te voelen. Onderstaand citaat illustreert dit duidelijk.

“Dat (eenzaam) heb ik me nog nooit gevoeld, daar moet ik ook niet aan denken.” (man, 50 jaar, woont samen met anderen met VB)

Box 5.1: Citaten van mensen met een lichte of matige VB die zich niet eenzaam voelen in 2010

Alleen zijn

“Ik vind het fijn om alleen te zijn.” (man, 60 jaar, woont alleen)

“Als de deur open is en de gordijnen dicht voel ik mij fijn en niet alleen.” (man, 35 jaar, woont samen met anderen met VB)

Samen met anderen zijn

“In de vorige woonvorm was ik erg alleen, maar hier heb je voldoende mensen om je heen dag en nacht.” (vrouw, 59 jaar, woont samen met anderen met VB)

“Ik heb een vriend en daar woon ik mee samen.” (vrouw, 42 jaar, woont samen met partner)

“Ik woon hier tussen de mensen.” (vrouw, 32 jaar, woont samen met anderen met VB)

“Ik heb zoveel mensen om me heen en als dat (alleen voelen) zo is kan ik naar mijn ouders, zelfs slapen.” (man, 34 jaar, woont alleen)

“Ik heb goede vrienden en een fijne familie.” (vrouw, 30 jaar, woont samen met anderen met VB)

Genoeg te doen

“Ik heb altijd genoeg te doen. Ik heb mijn werk en mijn kameraden.” (man, 33 jaar, woont alleen)

“Ik heb zoveel te doen, dat ik geen tijd heb om mij eenzaam te voelen.” (vrouw, 47 jaar, woont alleen)

“Omdat ik hard werk en in mijn vrije tijd met vrienden om ga.” (man, 33 jaar, woont bij familie)

“Ik heb genoeg te doen, computeren. Ik ben niet zo makkelijk met stil zitten.” (man, 54 jaar, woont alleen)

Coping

“Sinds ik een kat heb niet meer, sinds 2 jaar.” (man, 51 jaar, woont alleen)

“Ik luister altijd naar de cd, God is bij mij.” (man, 38 jaar, woont samen met anderen met VB)

“Eenzaam: nee ik heb toch altijd contact en mijn muziek.” (man, 34 jaar, woont alleen)

Waarom voelen mensen met een lichte of matige VB zich wel eenzaam of alleen?

Voor sommige mensen is het moeilijk om een toelichting te geven waarom ze zich weleens eenzaam of alleen voelen. Zij omschrijven dat ze deze gevoelens 'zomaar' ineens kunnen hebben op een moment op de dag.

Er zijn ook mensen die duidelijk aangeven dat ze zich eenzaam of alleen voelen op specifieke momenten. Bijvoorbeeld op momenten dat ze het moeilijk hebben, dat iets tegenzit of dat ze stress hebben. Soms kan dit te maken hebben met het overlijden van mensen. Anderen geven momenten van de dag, week of jaar aan waarin ze zich eenzaam of alleen voelen, bijvoorbeeld 's avonds of in het weekend als huisgenoten weg zijn. Of in de donkere maanden van het jaar.

Moeilijke momenten

"Ik heb zo mijn momenten. Als ik aan mijn moeder en familie denk. Als ik ergens mee zit en er niet uitkom." (vrouw, 19 jaar, woont samen met andere mensen met VB)

"Als ik in de stress ga. Dat komt als het druk is maar ook door verdriet omdat mijn moeder is overleden." (vrouw, 32 jaar, woont alleen)

"Als alles tegenzit, dat vind ik moeilijk." (man, 34 jaar, woont bij familie)

"Als ik hier zit, ga ik piekeren over mijn overleden ouders." (man, 46 jaar, woont alleen)

"Als mijn huisgenoot me pest op de kamer, dan voel ik me niet zo goed." (vrouw, 67 jaar, woont samen met anderen met VB)

Momenten van de dag, week of jaar

"In de winter. Speciaal als het regent, dan kan ik niet naar buiten." (man, 49 jaar, woont alleen)

"Ik voel me vooral 's avond eenzaam." (vrouw, 41 jaar)

"Soms in het weekend want dan zijn veel huisgenoten weg." (vrouw, 27 jaar, woont samen met andere mensen met VB)

"'s Middags of 's avonds als ik niks gepland heb en mijn vriend moet werken dan voel ik me soms alleen. Telefoneren doe ik niet, dan weet ik niet of het goed uitkomt bij anderen en ik heb een belbundel, dus kan niet zomaar raak bellen." (vrouw, 33 jaar, woont alleen)

"Als mijn ouders weg zijn ben ik erg eenzaam." (man, 42 jaar, woont bij familie)

Een aantal mensen heeft onvoldoende sociale contacten. Zij hebben geen vrienden of niet iemand die bij ze op bezoek komt, waardoor ze zich eenzaam of alleen voelen. Sommigen omschrijven duidelijk een gevoel van gemis. Zij hebben bijvoorbeeld behoefte om met iemand te praten, maar hebben niemand bij wie ze terecht kunnen. Ze hebben behoefte aan hulp of steun, maar kunnen voor hun gevoel op dat moment niet bij iemand terecht.

Onvoldoende sociale contacten

“Ik heb geen vrienden.” (vrouw, 62 jaar, woont samen met andere mensen met VB)

“Ik heb niemand die mij eens opzoekt en ik kan nergens heen.” (vrouw, 82 jaar, woont samen met andere mensen met VB)

“Ik heb heel vaak het idee, dat ik zo graag zo naar iemand toe willen of iemand opbellen. Ik heb bijna niemand en dat is vrij deprimerend. Soms is het ook wel lekker rustig.” (man, 27 jaar, woont alleen)

Gebrek aan sociale, instrumentele of emotionele steun

“Ik mis mijn kinderen heel erg. Zij wonen in pleeggezinnen. Als ik ze gezien heb val ik in een leegte.” (man, 45 jaar, woont alleen)

“Ik wil wel iemand hebben waar ik mee kan praten.” (vrouw, 57 jaar, woont samen met andere mensen met VB)

“Als ze rotgeintjes met me uithalen, want dan kan ik bij niemand terecht.” (man, 32 jaar, woont alleen)

“Dan zou ik met iemand willen praten maar dan wil er niemand iets zeggen.” (vrouw, 56 jaar, woont samen met andere mensen met VB)

“Ik woon op mezelf, dus zelf bezig zijn, als je hulp vraagt is er niemand.” (man, 45 jaar, woont samen met andere mensen met VB)

Een andere toelichting die mensen geven over hun gevoelens van eenzaamheid of zich alleen voelen is dat ze niks te doen hebben. Sommigen voelen zich anders dan anderen en hebben het idee iemand ze niet begrijpt of niet mag.

Verveling

Als ik niks te doen heb. (vrouw, 31 jaar, woont samen met anderen met VB)

‘Anders’ zijn

Soms begrijpen mensen mij niet, ik ben autistisch. (man, 48 jaar, woont alleen)

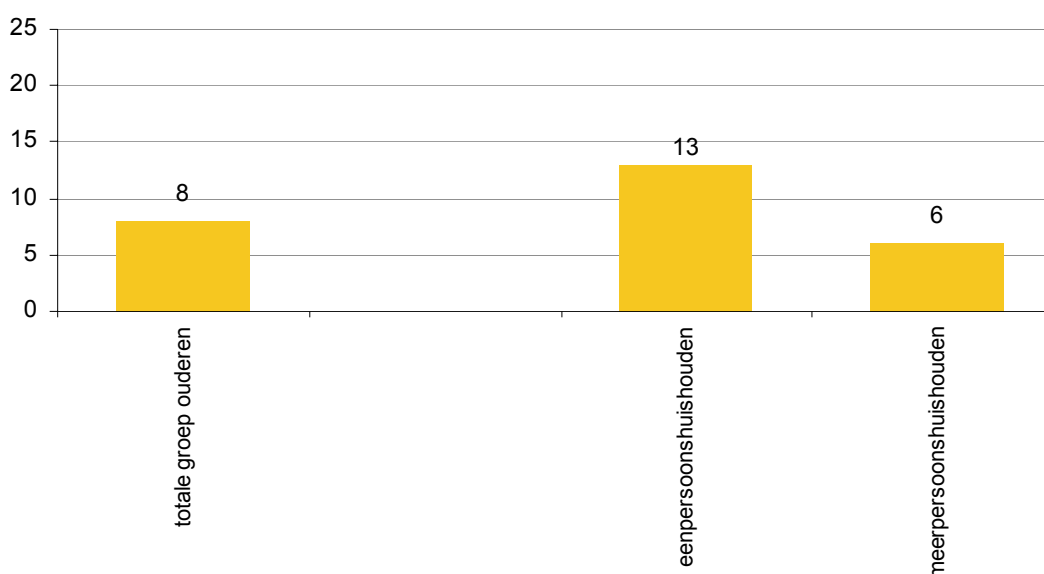
Ik denk gauw dat niemand mij mag en daarom voel ik me weleens alleen. (vrouw, 46 jaar, woont samen met andere mensen met VB)

Uit bovenstaande voorbeelden blijkt dat er op individueel niveau een link wordt gelegd tussen eenzaamheid en participatie. Mensen die niet eenzaam zijn, geven aan dat bezigheden, zoals werk, eenzaamheid kan bestrijden. Ook goede contacten met vrienden of familie en het samenwonen met anderen dragen bij aan het niet eenzaam voelen. Overigens blijkt uit de citaten dat ieder individu zijn eigen wensen of behoeften heeft. Sommigen vinden het bijvoorbeeld juist prettig om alleen te zijn of te wonen, zij voelen zich juist dan prettig. Mensen die eenzaam zijn beschrijven met name het gebrek aan voldoende sociale contacten welke hen ook steun kunnen bieden op momenten dat ze dat nodig hebben.

5.5 Eenzaamheid bij ouderen

Ongeveer 8% van de ouderen (≥ 65 jaar) voelt zich sterk eenzaam (figuur 5.2). Er is hierin geen verschil tussen mannen of vrouwen en ook niet tussen 65-75-jarigen en 75-plussers. Wat wel uitmaakt is of men alleenwonend of samenwonend is: 13% van de alleenwonenden voelt zich sterk eenzaam en 6% van de ouderen die samenwonen.

Figuur 5.2: Het percentage ouderen uit de algemene Nederlandse bevolking dat zich sterk eenzaam voelt in 2010, naar huishoudsamenstelling

Er is een significante relatie tussen het participatie-indexcijfer en de mate van eenzaamheid ($p < 0.01$), al is de samenhang niet sterk (-0.25). Dit betekent dat er meer factoren een rol spelen in de verklaring waarom de ene persoon zich eenzaam voelt en de ander niet. Gezondheid is er één van, maar ook hiervan is het niet bekend hoe gezondheid, eenzaamheid en participatie elkaar precies beïnvloeden.

5.6 Beschouwing

Er is meer eenzaamheid onder mensen met een lichamelijke beperking dan in de algemene bevolking, dit heeft met name te maken met het ontbreken van een sociaal netwerk

Er is weinig bekend over eenzaamheid bij mensen met een lichamelijke beperking. Uit ons onderzoek blijkt dat 14% van de mensen met een lichamelijke beperking zich sterk eenzaam voelt. Sterke eenzaamheid vinden we vooral bij mensen die een matige (20%) of ernstige beperking hebben (23%), die zowel een motorische als zintuiglijke beperking hebben (21%) en bij de mensen met een lichamelijke beperking die alleen wonen (21%). In de Nederlandse bevolking is 10% sterk eenzaam (van Tilburg en de Jong Gierveld,

2007). Het percentage mensen dat sterk eenzaam is onder mensen met een LB en de algemene bevolking lijkt niet erg te verschillen¹². Maar als we kijken naar zowel matige als sterke eenzaamheid, dan lijkt er wel verschil te zijn. In totaal 50% van de mensen met een lichamelijke beperking is matig tot sterk eenzaam, bij de algemene bevolking is dit 30%. Bij mensen met een lichamelijke beperking is dus 50% *niet* eenzaam, in de algemene bevolking is dit 70%. Er is onder mensen met een lichamelijke beperking meer sprake van sociale eenzaamheid dan emotionele eenzaamheid, wat betekent dat het vaker ontbreekt aan een sociaal netwerk dan aan een intense of hechte relatie.

Eenzaamheid onder ouderen

Onder ouderen is al vaker onderzoek gedaan naar eenzaamheid. In ons onderzoek vinden we dat 8% van de ouderen vanaf 65 jaar sterk eenzaam is, waarbij meer alleenwonenden dan samenwonenden sterk eenzaam zijn. Er is geen verschil gevonden naar leeftijdsgroep. Onze bevindingen komen overeen met andere studies, waarbij werd gevonden dat mensen die weduwe of weduwnaar zijn, gescheiden zijn of nooit gehuwd vaker eenzaam zijn dan gehuwden (van Tilburg, 2007). Van Tilburg (2007) concludeert op grond van onderzoek dat het ouder-zijn op zich geen oorzaak is van eenzaamheid, maar dat ouderen een grotere kans hebben op eenzaamheid bij een opeenstapeling van verschillende gebeurtenissen.

Eenzaamheid heeft een lichte samenhang met participatie

Participatie kan voor individuen bijdragen aan een goede kwaliteit van bestaan. Eenzaamheid is een van de belangrijkste indicatoren voor het sociaal welbevinden van mensen (de Jong Gierveld e.a., 2007). Zowel bij mensen met een lichamelijke beperking als bij ouderen vinden we er een lichte samenhang tussen eenzaamheid en participatie, maar wat nu de oorzaak en gevolg is kunnen we op basis van ons onderzoek niet zeggen. De samenhang tussen participatie en eenzaamheid is ook in ander onderzoek gevonden. Uit onderzoek onder ouderen bijvoorbeeld blijkt dat hoe groter het sociaal netwerk, hoe kleiner de kans op eenzaamheid en mensen die vrijwilligerswerk doen hebben minder kans op eenzaamheid dan mensen die geen vrijwilligerswerk doen (Broese van Greinou en van Tilburg in: van Tilburg en de Jong Gierveld, 2007). Het feit dat er slechts een hele lichte samenhang is tussen eenzaamheid en participatie duidt aan dat er ook andere, individuele en sociale, factoren belangrijk zijn die gevoelens van eenzaamheid en mate van participatie beïnvloeden.

Eenzaamheid bij mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking

Ruim een derde (37%) van de mensen met een lichte of matige VB voelt zich weleens eenzaam of alleen. Citaten van de mensen met een verstandelijke beperking laten zien dat eenzaamheid kan samenhangen met een ervaren gebrek aan ondersteuning van anderen, met moeilijke momenten op een dag, in een week of het jaar en met het gevoel anders te zijn.

¹² We moeten enige voorzichtigheid in acht nemen bij het vergelijken van deze cijfers, omdat de samenstelling van de populatie verschilt in beide groepen.

Literatuur

- Brabers AEM, Reitsma-van Rooijen M, de Jong JD. Consumentenpanel gezondheidszorg: basisrapport met informatie over het panel (2011). Utrecht: NIVEL, 2011.
- Brands M, Kloosterman D. Cliëntenmonitor langdurige zorg: verkenning naar zorgzwaartepakketten. ZZP's in de praktijk sector gehandicaptenzorg (VG). Utrecht: Platform VG, 2010.
- Briels B, Ploegmakers M. "Soms is er geen oplossing voor": frontliniëpanel over eenzaamheid. Utrecht: Movisie, 2010.
- Cardol M, Speet M, and Rijken PM. Anders of toch niet? Deelname aan de samenleving van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking. Utrecht: NIVEL, 2010.
- Cardol M, Van den Hoogen P. Meedoen van burgers met een lichamelijke beperking. In: Marangos AM, Cardol C, Dijkgraaf M, de Klerk M (red). Ondersteuning en participatie van mensen met een lichamelijke beperking. Twee jaar na invoering van de Wmo. Den Haag/Utrecht: SCP/NIVEL, 2010.
- Cardol M, Vervloet M, Rijken PM. Participatie van mensen met beperkingen. Utrecht: NIVEL, 2006.
- CBS. Centraal Bureau voor de Statistiek, www.statline.nl, 2010.
- De Boer A. Rapportage ouderen 2006: veranderingen in de leefsituatie en levensloop. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2006.
- De Boer A, Keuzenkamp S. Vrouwen, mannen en mantelzorg; beelden en feiten. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2009.
- De Jong Gierveld J, Dosman D, Fast J. Tijd voor sociale contacten. Tijdbestedingspatronen na de leeftijd van 45 jaar in Canada en Nederland (Time for social contacts; time allocation after the age of 45 in Canada and the Netherlands). *Mens & Maatschappij*, 2007; 82: p.338-358.
- De Jong Gierveld J, Kamphuis FH. The development of a Rasch-type loneliness-scale. *Applied Psychological Measurement*, 1985; 9: p.289-299.
- De Klerk MMY. Rapportage gehandicapten 2002; maatschappelijke positie van mensen met lichamelijke beperkingen of verstandelijke handicaps. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2002.
- De Klerk M (red). Meedoen met beperkingen; rapportage gehandicapten 2007. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2007.
- De Klerk M, Gilsing R, Timmermans J (red.). Op weg met de Wmo; Evaluatie van de Wet maatschappelijke ondersteuning 2007-2009. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2010.
- De Klerk MMY (red). Rapportage gehandicapten 2002; maatschappelijke positie van mensen met lichamelijke beperkingen of verstandelijke handicaps. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2002.
- Dusseljee JCE, Rijken PM, Cardol M, Curfs LMG, Groenewegen PP. Participation in daytime activities among people with mild or moderate intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 2011; 55(1), p.4-18.
- Eikelboom JA, Finkenflügel HJM. Zorg van dichtbij; De Wmo als instrument voor inclusie van mensen met een verstandelijke beperking in de samenleving. *NTZ*, 2006; 1: p.2-12.
- Hoeymans N. Maatschappelijke participatie bij ouderen. *TPE*, 2009;3: p.53-66.
- Hortulanus RP, Machielse A, Meeuwesen L. Sociaal isolement. Een studie over sociale contacten en sociaal isolement in Nederland. Den Haag: Elsevier, 2003.
- International Classification of Functioning, Disability and Health. Dutch translation: WHO-FIC Collaborating Centre, Bilthoven, Netherlands, World Health Organization, 2001.
- Jehoel-Gijsbers G. Sociale uitsluiting in Nederland. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2004.
- Kwekkeboom MH, Boer AHd, Campen Cv, Dorrestein AEG. Een eigen huis ...; Ervaringen van mensen met een verstandelijke beperking of psychiatrische problemen met zelfstandig wonen en deelname aan de samenleving. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2006.
- Kwekkeboom MH en van Weert CMC. Meedoen en gelukkig zijn. Een verkennend onderzoek naar de participatie van mensen met een verstandelijke beperking of chronische psychiatrische problemen. Den Haag: Avans hogeschool en Sociaal en Cultureel Planbureau, 2008.

- Lilliman S, Land L. Fear of social isolation: results of a survey of older adults in Gloucestershire. *Nursing older people*, 2007;19: p.26-28.
- Linders L. *Eenzaamheid in de digitale stad*. Eindhoven: Fontys Hogescholen, 2004.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Dossier ouderenbeleid. <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/ouderen-en-zorg/documenten-en-publicaties> . 2010.
- Ministerie van VWS. VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap; Nederlandse vertaling. <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2008/03/18/vn-verdrag-inzake-de-rechten-van-personen-met-een-handicap%5B2%5D.html> . 2010.
- Penninx K., Mertens H, Meijer L. *Thuis in de buurt; wijkgericht werken aan wonen, zorg en welzijn voor kwetsbare mensen*. Utrecht: NIZW Sociaal Beleid, 2004.
- Ras M, Woittiez I, van Kempen H, Sadiraj K. *Steeds meer verstandelijk gehandicapten? Ontwikkelingen in vraag en gebruik van zorg van verstandelijk gehandicapten 1998-2008*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2010.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO). *Levensloop als perspectief. Kanttekeningen bij de Verkenning Levensloop Beleidsopties voor leren, werken, zorgen en wonen*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 2002.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO). *Verkenning participatie: arbeid, vrijwillige inzet en mantelzorg in perspectief*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling, 2008.
- Rokach A, Lechier-Kimel R, Safarov A. Loneliness of people with physical disabilities. *Social Behavior and Personality*, 2006; 34(6): p.681-700.
- Schuurman M, Van der Zwan A. *Inclusie zeggenschap support. Op weg naar een samenleving waar iedereen welkom is*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 2009.
- SZW. *Verkenning Levensloop. Beleidsopties voor leren, werken, zorgen en wonen*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2002.
- Van Campen C (red.) *Kwetsbare ouderen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2011.
- Van Campen C, Cardol M. *Tevreden meedoen*. TSG, 2007; 85: p.374-375.
- Van Campen C, Iedema J. *Zijn participerende gehandicapten gezonder en gelukkiger?* TSG, 2006; 84: p.12-21.
- Van den Brink-Muinen A, Rijken PM, Spreeuwenberg P, Heijmans MJWM. *Kerngegevens Maatschappelijke situatie 2008 (Nationaal Panel Chronisch Ziekten en Gehandicapten)*. Utrecht : NIVEL, 2009.
- Van den Hoogen P, Cardol M, Spreeuwenberg P, Rijken M. *Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking in 2006-2008: participatiemonitor 2008*. Utrecht: NIVEL, 2010.
- Van den Hoogen P, Cardol M, Speet M, Spreeuwenberg P, Rijken PM. *Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking: participatiemonitor 2007*. Utrecht: NIVEL, 2008.
- Van Houtum L, Cardol M, De Jong J. *Meer of minder meedoen hangt samen met levensfase*. Artikel aangeboden ter publicatie.
- Van Houtum L, Cardol M, De Jong JD. *Met de keuzebiografie niet altijd keuze: participatie naar levensfase*. Artikel aangeboden ter publicatie.
- Van Schroyen Lantman - de Valk HMJ. *Mensen met een verstandelijke beperking in Nederland*. Maastricht: Onderzoeksinstituut ExTra; Capaciteitsgroep Huisartsgeneeskunde; Universiteit Maastricht, 2002.
- Van Staalduinen W, ten Voorde F. *Trendanalyse verstandelijk gehandicaptenzorg*. TNO, 2011.
- Van Tilburg TG. *Gesloten uitbreiding. Sociaal Kapitaal in de derde en vierde levensfase, rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Sociale Gerontologie aan de faculteit der Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit*. Amsterdam: Vrije Universiteit, 2005.
- Van Tilburg TG, de Jong Gierveld J. *Cesurbepaling van de eenzaamheidsschaal [Cutting scores on the De Jong Gierveld Loneliness Scale]*. Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie, 1999; 30, p.158-163.
- Van Tilburg T, de Jong Gierveld J (red). *Zicht op eenzaamheid. Achtergronden, oorzaken en aanpak*. Assen: Van Gorcum, 2007.
- Van Tilburg T, Fokkema T. *Aanpak van eenzaamheid: helpt het?* Den Haag: NIDI, 2006.
- Verweij A, Sanderse C, De Beer J. *Vergrijzing: wat is de huidige situatie?* In: *Volksgezondheid Toekomst*

Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid. Bilthoven: RIVM, 2009.

Zantinge EM, Van der Wilk EA, Van Wieren S, Schoemaker CG (red). Gezond ouder worden in Nederland. Bilthoven: RIVM, 2011.

Bijlage 1: Methodische verantwoording

B.1.1 De indicatoren (deelgebieden) van participatie en bijbehorende vraagstelling

In de participatiemonitor wordt de participatie gemeten op verschillende domeinen: wonen, mobiliteit, werk, opleiding, vrije tijdsbesteding en sociale contacten. Om een indicatie te kunnen geven van de feitelijke participatie op een bepaald domein, zijn indicatoren vastgesteld. Deze indicatoren zijn dus de maat voor de feitelijke participatie op een bepaald domein. Per domein zijn er één of twee indicatoren vastgesteld. Tabel B1.1-B1.3 geeft voor de groep mensen met een lichamelijke beperking, verstandelijke beperking, ouderen en de algemene bevolking een overzicht van de domeinen, indicatoren en de bijbehorende vraagstelling in de vragenlijst. De indicatoren zijn voor de verschillende groepen grotendeels dezelfde, maar wijken op een aantal punten af. Het belangrijkste verschil zit bij de mensen met een verstandelijke beperking. Bij de indicatoren voor mensen met een VB is ook gedefinieerd of mensen participeren met anderen met een VB of (ook) met mensen zonder een VB.

Tabel B1.1: Domeinen, indicatoren, vraagstelling en codering feitelijke participatie, mensen met een lichamelijke beperking, ouderen en algemene bevolking

Domein	Indicator	Vraagstelling in vragenlijst 2010	Codering
Woon-omgeving	Regelmatig gebruik van minimaal twee buurtvoorzieningen	<i>Hoe vaak maakt u gebruik van de onderstaande voorzieningen in uw buurt?</i> (supermarkt, andere winkels, bibliotheek, bank/postkantoor/pinautomaat, buurthuis, parken en groenvoorzieningen) (regelmatig, soms, vrijwel nooit)	0= minder dan twee voorzieningen regelmatig 1=minimaal twee voorzieningen regelmatig
Mobiliteit	Dagelijks buitenshuis komen	<i>Over het algemeen, hoe vaak komt u buitenshuis of gaat u ergens naar toe?</i> (dagelijks, wekelijks, maandelijks, minder dan 1x per maand)	0=wekelijks of minder 1=dagelijks
	Weleens gebruik van openbaar vervoer	<i>Maakt u gebruik van het openbaar vervoer zoals de bus, trein, metro, tram of Regiotaxi (dit is openbaar vervoer, van deur tot deur op afroep)?</i> (nee, af en toe, regelmatig)	0=nee 1=af en toe/regelmatig
Werk	Betaald werk (≥ 12 uur per week)	<i>Verricht u momenteel betaald werk (als werknemer of zelfstandig ondernemer)?</i> (nee, ja, ... uur per week als werknemer, ja ... uur per week als zelfstandig ondernemer)	0=nee 1=ja, voor minimaal 12 uur per week als werknemer en/of zelfstandig ondernemer

Domein	Indicator	Vraagstelling in vragenlijst 2010	Codering
	Vrijwilligerswerk	<i>Doet u vrijwilligerswerk? Hieronder wordt verstaan: werk dat in georganiseerd verband onbetaald wordt uitgevoerd (bv voor een sportvereniging, kerk/moskee, school, politieke partij) (nee, ja ...uur per week)</i>	0=nee 1=ja
Vrije tijd	Minimaal maandelijks uitgaansgelegenheid bezoeken	<i>Kunt u van de volgende activiteiten zeggen hoe vaak u ze doet? (uitgaan naar restaurant/café, bezoeken van een attractie of museum, uitgaan naar bioscoop of theater) (minstens 1x per week, minstens 1x per maand, minder dan 1x per maand, zelden of nooit)</i>	0=geen activiteit of (meerdere) activiteit(en) minder dan maandelijks 1=minimaal één activiteit minimaal maandelijks
	Minimaal maandelijks georganiseerde-/verenigingsactiviteiten ondernemen	<i>Kunt u van de volgende activiteiten zeggen hoe vaak u ze doet? (sporten (in georganiseerd verband of een vereniging), deelname aan verenigingen zoals zang-, muziek-, toneel- of hobbyvereniging, deelname aan religieuze bijeenkomst) (minstens 1x per week, minstens 1x per maand, minder dan 1x per maand, zelden of nooit) <i>Volgt u of heeft u in 2010 één of meerdere cursussen gevolgd voor uw plezier of uw persoonlijke ontwikkeling? Bijvoorbeeld een kookcursus of computercursus?</i> (ja, namelijk de cursus(sen)....., nee)</i>	0=geen activiteit of (meerdere) activiteit(en) minder dan maandelijks en geen cursus 1=minimaal één activiteit minimaal maandelijks en/of een cursus
Sociaal contact	Minimaal maandelijks vrienden/echt goede kennissen ontmoeten	<i>Hoe vaak ontmoet u de volgende mensen? Het gaat uitsluitend om ontmoetingen met mensen die niet bij u in huis wonen en met wie u minimaal een (kort) gesprek voert (niet alleen een begroeting). (verschillende antwoordcategorieën, waaronder: uw vrienden of echt goede kennissen) (minstens 1x per week, 2x per maand, 1x per maand, minder dan 1x per maand, zelden of nooit, heb ik niet)</i>	0=niet maandelijks contact met vrienden/goede kennissen 1=minimaal maandelijks contact met vrienden/goede kennissen

Tabel B1.2: Domeinen, indicatoren, vraagstelling en codering feitelijke participatie, mensen met een verstandelijke beperking (mensen zelf)

Domein	Indicator	Vraagstelling in vragenlijst 2010	Codering
Woon-omgeving	Wonen in woonwijk (met/zonder andere mensen met VB)	<i>Waar woont u?</i> (in een gewone woonwijk, dichtbij of aan de rand van een terrein voor mensen met een VB op instellingsterrein) <i>Met wie woont u?</i> (alleen, met kind(eren) (niet met partner), met mijn partner/samen, met mijn partner en kind(eren), bij familie (ouders broers/zussen, ooms/tantes, etc.), met mensen met een VB samen)	0=wonen op instellingsterrein ½=wonen in woonwijk met andere mensen met een VB 1=wonen in woonwijk zonder andere mensen met een VB
Mobiliteit	Dagelijks buitenshuis komen	<i>Hoe vaak gaat u ergens naar toe, bijvoorbeeld naar uw werk, school, vrienden, familie of vereniging?</i> (ongeveer elke dag, ongeveer elke week, ongeveer elke maand, minder dan één keer per maand)	0=wekelijks of minder 1=dagelijks
	Weleens gebruik maken van openbaar vervoer	<i>Als u naar de volgende activiteiten gaat, hoe gaat u er dan naar toe?</i> (activiteiten: werk of dagactiviteit, school, opleiding of werkgerelateerde cursus, restaurant, café, bioscoop (film) of theater, museum of pretpark, vereniging/soos of kerk/moskee/tempel, vrienden of familie) (verschillende antwoordmogelijkheden, waaronder: met het openbaar vervoer, bijvoorbeeld bus of trein of OV-regiotaxi) (wel/niet aangekruist)	0=geen gebruik 1=wel gebruik bij 1 of meerdere activiteiten
Werk	Doen van dagactiviteiten (dagactiviteitencentrum, (on)betaald werk, betaald werk bij reguliere werkgever)	<i>Heeft u op dit moment werk of andere dagactiviteiten? Zo ja, wat doet u dan?</i> (werk bij een bedrijf niet speciaal voor mensen met een VB, werk bij een sociale werkvoorziening, werk bij een bedrijf via een sociale werkvoorziening, werk bij een leer-werk-bedrijf bijvoorbeeld op een zorgboerderij, dagactiviteiten bij een activiteitencentrum speciaal voor mensen met een VB, dagactiviteiten bij een activiteitencentrum of ontmoetingscentrum voor ouderen met een VB, dagactiviteiten bij een activiteitencentrum of ontmoetingscentrum voor ouderen, niet speciaal voor mensen met een VB) (wel/niet aangekruist) <i>Wordt u betaald voor het werk/de activiteiten die u doet?</i> (ja, nee)	0=geen dagactiviteiten 1/3=dagactiviteitencentrum 2/3=(on)betaald werk 1=betaald werk bij reguliere werkgever
Vrije tijd	Weleens activiteiten in vrije tijd ondernemen (met/zonder andere mensen met VB)	<i>Gaat u weleens naar een restaurant, café of theater of naar de film?</i> (ja, nee) <i>Zo ja, met wie gaat u dan meestal?</i> (meerdere antwoordmogelijkheden) <i>Gaat u weleens naar een museum, dierentuin of pretpark?</i> <i>Zo ja, met wie gaat u dan meestal?</i> (meerdere antwoordmogelijkheden) <i>Gaat u in uw vrije tijd weleens naar activiteiten speciaal voor mensen met een VB?</i> (ja, nee) <i>Gaat u in uw vrije tijd weleens naar activiteiten niet speciaal voor mensen met een VB?</i> (ja, nee)	0=geen activiteit 1/2=wel activiteit, met andere VB (activiteiten speciaal voor mensen VB of naar activiteit met begeleiders/huisgenoten of vrijwilligers) 1=naar activiteiten niet speciaal voor mensen VB én naar twee of meer specifieke activiteiten alleen of met partner, familie, vrienden of goede bekenden

Domein	Indicator	Vraagstelling in vragenlijst 2010	Codering
Sociaal contact	Ontmoet weleens vrienden	<i>Met wie spreekt u regelmatig af doet u weleens dingen samen?</i> (verschillende antwoordcategorieën, waaronder: vrienden) (wel/niet aangekruist) <i>Hebben de vrienden een verstandelijke beperking?</i> (nee, geen van hen heeft een VB, ja, sommige van hen hebben een VB, ja de meeste van hen hebben een VB, al deze mensen hebben een VB)	0=geen contact met vrienden ½=ontmoet weleens/regelmatig vrienden met een VB 1=ontmoet weleens/regelmatig vrienden zonder een VB ¹³

Tabel B1.3: Domeinen, indicatoren, vraagstelling en codering feitelijke participatie, mensen met een verstandelijke beperking (naasten)

Domein	Indicator	Vraagstelling in vragenlijst 2010	Codering
Woon-omgeving	Regelmatig gebruik van minimaal twee buurtvoorzieningen	<i>Hoe vaak maakt uw naaste gebruik van de onderstaande voorzieningen in zijn/haar buurt?</i> (supermarkt, andere winkels, bibliotheek, bank/postkantoor/pinautomat, parken en groenvoorzieningen) (regelmatig, soms, (vrijwel) nooit)	0= minder dan twee voorzieningen regelmatig 1=minimaal twee voorzieningen regelmatig
Woon-omgeving	Wonen in gewone woonwijk	<i>Waar woont uw naaste?</i> (in een gewone woonwijk, dichtbij of aan de rand van een terrein voor mensen met een VB, op instellingsterrein) (wel/niet aangekruist) <i>Met wie woont uw naaste?</i> (alleen, met kind(eren) (niet met partner), met partner/samen, met partner en kind(eren), bij familie (ouders broers/zussen, ooms/tantes, etc.), met mensen met een VB samen) (wel/niet aangekruist)	0=wonen op instellingsterrein ½=wonen in woonwijk met andere mensen met een VB 1=wonen in woonwijk zonder andere mensen met en VB
Mobiliteit	Dagelijks buitenshuis komen	<i>Over het algemeen, hoe vaak gaat uw naaste ergens naar toe in zijn haar buurt of regio?</i> (dagelijks, wekelijks, maandelijks, minder dan 1x per maand)	0=wekelijks of minder 1=dagelijks
	Weleens gebruik van openbaar vervoer	<i>Als uw naaste wat verder weg ergens naar toe gaat, hoe gaat hij/zij dan?</i> (verschillende antwoordmogelijkheden, waaronder: met het openbaar vervoer, zoals de bus, trein, metro, tram, met de Regiotaxi (openbaar vervoer, van deur tot deur op afroep) zonder gebruik van een speciale pas (bijv. een Wmo-pas) (wel/niet aangekruist)	0=geen gebruik 1=wel gebruik

¹³ Men scoort een '1' op de indicator indien bij vraag twee 'nee' of 'ja, sommige' is geantwoord.

Domein	Indicator	Vraagstelling in vragenlijst 2010	Codering
Werk	Dagactiviteiten	<p><i>Welke dagactiviteit doet uw naaste met een verstandelijke beperking normaal gesproken?</i> (betaald werk bij een gewone werkgever, betaald werk bij een apart bedrijf van de sociale werkvoorziening/werkplaats (gesubsidieerd via de Wet sociale werkvoorziening, Wsw), betaald werk bij een gewone werkgever met ondersteuning van een begeleider of jobcoach (gesubsidieerd via de Wsw/persoonsgebonden budget of via de WIA als onderdeel van een reïntegratietraject), onbetaald werk of vrijwilligerswerk buitenshuis of stage, kinderdagcentrum, dagactiviteitencentrum voor verstandelijk gehandicapten (dagactiviteitencentrum voor volwassenen, dvo, dagbesteding, AC), leerwerkplek, losgekoppeld van de zorginstelling (bijvoorbeeld op een zorgboerderij of in een winkeltje), mijn naaste gaat niet naar een dagactiviteitencentrum en heeft geen werk buitenshuis) (wel/niet aangekruist)</p>	<p>0=geen dagactiviteiten 1/3=dagactiviteitencentrum 2/3=(on)betaald werk 1=betaald werk bij reguliere werkgever</p>
Vrije tijd	Minimaal maandelijks uitgaansgelegenheid bezoeken	<p><i>Kunt u van de volgende activiteiten zeggen hoe vaak uw naaste met een VB ze doet?</i> (uitgaan naar restaurant, café, bezoeken van een attractie of museum, uitgaan naar bioscoop of theater) (minstens 1x per week, minstens 1x per maand, minder dan 1x per maand, zelden of nooit) <i>Kunt u bij de activiteiten waaraan uw naaste deelneemt aangeven of deze speciaal georganiseerd worden voor mensen met een verstandelijke beperking?</i> (speciaal voor mensen met een VB, niet speciaal voor mensen met een VB)</p>	<p>0=geen activiteit ½=minimaal maandelijks één of meer activiteit(en), georganiseerd speciaal voor mensen met een VB 1=minimaal maandelijks één of meer activiteit(en), niet speciaal voor mensen met een VB</p>
	Minimaal maandelijks georganiseerde-/verenigingsactiviteiten ondernemen	<p><i>Kunt u van de volgende activiteiten zeggen hoe vaak uw naaste met een VB ze doet?</i> (sporten (in georganiseerd verband of vereniging), deelname aan een soos of vereniging zoals zang-, muziek-, toneel- of hobbyvereniging, deelname aan religieuze bijeenkomst bijvoorbeeld in een kerk of moskee) (minstens 1x per week, minstens 1x per maand, minder dan 1x per maand, zelden of nooit) (ja, nee) <i>Kunt u bij de activiteiten waaraan uw naaste deelneemt aangeven of deze speciaal georganiseerd worden voor mensen met een verstandelijke beperking?</i> (speciaal voor mensen met een VB, niet speciaal voor mensen met een VB)</p>	<p>0=geen activiteit ½=minimaal maandelijks activiteit, georganiseerd speciaal voor mensen met een VB 1=minimaal maandelijks activiteit(en), niet speciaal voor mensen met een VB</p>

Domein	Indicator	Vraagstelling in vragenlijst 2010	Codering
Sociaal contact	Minimaal maandelijks vrienden of goede kennissen ontmoeten	<p><i>Met wie spreekt uw naaste met een verstandelijke beperking regelmatig af of onderneemt hij/zij weleens activiteiten? En hoe vaak ongeveer? Het gaat uitsluitend om ontmoetingen met mensen met wie uw naaste een (kort) gesprek voert (niet alleen een begroeting). Het gaat hierbij niet om mensen die bij uw naaste in huis of in de instelling wonen.</i></p> <p>(verschillende antwoordcategorieën, waaronder: zijn/haar vrienden of goede kennissen)</p> <p>(minstens 1x per week, 2x per maand, 1x per maand, minder dan 1x per maand, zelden of nooit, heeft hij/zij niet)</p> <p><i>Hebben de vrienden/goede kennissen met wie uw naaste afsprekt ook een verstandelijke beperking?</i></p> <p>(géén van hen heeft een VB, sommigen hebben een VB, de meesten hebben een VB)</p>	<p>0=geen contact met vrienden</p> <p>½=ontmoet minimaal maandelijks vrienden met een VB</p> <p>1=ontmoet minimaal maandelijks vrienden zonder een VB¹⁴</p>

B.1.2 Het meten van ontwikkelingen in participatie

De 'totale' participatie als optelsom van de indicatoren

Om ontwikkelingen in de tijd te kunnen meten wordt voor alle groepen jaarlijks een participatie-indexcijfer berekend. Dit cijfer geeft de ontwikkeling in de totale, feitelijke, participatie weer. De totale participatie is een somscore van de verschillende indicatoren (zie tabel B1.1 t/m B1.3). Afhankelijk van de groep zijn er zeven tot negen indicatoren. Elke respondent krijgt de score '0' (geen participatie) of '1' (wel participatie) op elke indicator. Bij de groep mensen met een verstandelijke beperking is er ook de mogelijkheid om '1/2' te scoren, indien de betreffende activiteit wordt gedaan met mensen met een VB; zij scoren een '1' indien de betreffende activiteit wordt gedaan (ook) zonder mensen met een VB. Bij de indicator dagactiviteiten staat score '1' voor het doen van (on)betaald werk. Gemaakte aanname bij het berekenen van de totale participatie is dat de indicatoren optelbaar zijn en allen even zwaar meewegen.

De totale participatiescore is de somscore op de totale set van indicatoren gedeeld door het aantal indicatoren waarop de betreffende persoon een niet-missende waarde had. Een persoon met een lichamelijke beperking die op één van de in totaal negen indicatoren missend is en op vier van de resterende acht indicatoren een 1 scoort, heeft dus een totale participatiescore van $4/8=0.5$. Als voorwaarde voor het berekenen van de totale participatiescore is gehanteerd dat een respondent op minimaal de helft +1 van de indicatoren een geldende waarde had (0, ½ of 1); bij mensen met een lichamelijke beperking is dat dus op minimaal zes van de negen indicatoren.

Het participatie-indexcijfer

Om ontwikkelingen in de tijd te kunnen meten worden voor alle groepen jaarlijks participatie-indexcijfers berekend. Dit zijn relatieve cijfers; zij geven de participatie weer

¹⁴ Men scoort een '1' op de indicator indien bij vraag twee 'nee' of 'ja, sommige' is geantwoord.

in vergelijking met het beginjaar (indexjaar). De totale participatie voor de totale groep is in het indexjaar (2006 of 2009) op 100 gesteld. Alle participatie-indexcijfers zijn relatief ten opzichte van de score van de totale groep in het indexjaar. Een participatie-indexcijfer moet dus worden gezien als een relatieve maat voor participatie die zichtbaar maakt of er sprake is van een verandering van de participatie in een bepaald jaar ten opzichte van voorgaande jaren, met als uitgangspunt 2006 of 2009. Bovenstaande procedure is zowel toegepast voor de totale participatiescores als de scores op de indicatoren.

Opgemerkt dient te worden dat de constructie van het participatie-indexcijfer op normatieve keuzes berust. De geïncludeerde domeinen zijn op basis van de beschikbare wetenschappelijke literatuur en in overleg met het ministerie van VWS gekozen. Verder is in overleg met dit ministerie een duidelijke keuze gemaakt om het indexcijfer uitsluitend te baseren op gegevens over de feitelijke participatie en geen gegevens over ervaren tevredenheid met de feitelijke participatie erin te betrekken. De achterliggende motivatie voor deze keuze is dat het indexcijfer bedoeld is als beleidsondersteunend instrument om te toetsen of het huidige 'inclusief beleid' zijn vruchten afwerpt. En het inclusief beleid is in kwantitatieve doelen geformuleerd (zoveel mogelijk mensen doen mee).

Kanttekeningen bij het meten van ontwikkelingen in participatie

Bij longitudinale analyses hebben onderzoekers te maken met een veranderende werkelijkheid en voortschrijdend inzicht over hoe goed te meten. Dit geldt ook voor dit participatieonderzoek. Bij de start van de participatiemonitor in 2006 was er nog geen sprake van een participatie-indexcijfer, dit werd in 2007 ingevoerd. Hierdoor zijn een aantal vraagstellingen aangepast, omdat we bij de verschillende doelgroepen participatie zoveel mogelijk op eenzelfde manier wilden meten. Regelingen en ondersteuningsvormen veranderden, waardoor het soms noodzakelijk was om vraagstellingen te veranderen. Zo werd de regiotaaxi toegevoegd aan de vraag over het openbaar vervoer. Om de lezer te helpen de resultaten te interpreteren wordt in het rapport aangegeven of een toe- of afname in de participatie te maken heeft met een veranderde vraagstelling en welk jaar deze verandering betreft.

B.1.3 Standaardpopulatie en kenmerken respondenten

Standaardisatie gegevens

Om uitspraken te kunnen doen op populatieniveau zijn zowel de schattingen (percentages) van de afzonderlijke indicatoren als de participatie-indexcijfers voor de groep mensen met een lichamelijke beperking, voor de groep mensen met een verstandelijke beperking, voor de groep ouderen en de algemene bevolking geschat voor een gedefinieerde standaardpopulatie (zie tabel B1.4-B1.7). Dit maakt het tevens mogelijk om ontwikkelingen in de participatie van groepen mensen over de jaren heen te kunnen volgen en eventuele veranderingen te kunnen aantonen die niet het gevolg zijn van verschillen in de samenstelling van de onderzoeksgroepen over de jaren heen. De samenstelling van de standaardpopulaties is gebaseerd op gegevens over de daadwerkelijke samenstelling van de betreffende populaties in Nederland. Hiervoor zijn

verschillende bronnen geraadpleegd. Zie voor de samenstelling van het NPCG, PSL en COPA de publicaties van van den Hoogen e.a. (2010), Brabers e.a. (2011) en van den Brink-Muinen (2009).

Enkele resultaten in het rapport over mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking zijn niet gestandaardiseerd; ofwel omdat de groep te klein is ($N < 25$) ofwel omdat het een deelpopulatie betreft. Hier is dan alleen gerapporteerd over de respondenten (die de vragenlijst hebben ingevuld). Kenmerken van de respondenten met een lichamenlijk en verstandelijke beperking staan vermeld in tabel B1.4 en B1.5.

Mensen met een lichamelijke beperking

Voor het definiëren van de standaardpopulatie van mensen met een lichamelijke beperking baseren we ons qua geslacht, leeftijd en ernst van de beperking vooral op schattingen van prevalentie van beperkingen op bevolkingsniveau voor januari 2006 (De Klerk, 2007) (zie tabel B1.4). De NPCG-cijfers wijken wat de verdeling naar leeftijd en ernst van de beperking betreft af, omdat voor het NPCG – behalve chronisch zieken – met name mensen met een matige of ernstige beperking zijn geselecteerd (uit AVO 2003 en WBO 2002), dus niet mensen met een lichte beperking. Voor de verdeling naar geslacht, leeftijd en ernst van de beperking gaan we dus uit van de SCP-prevalentiecijfers.

Over de verdeling naar opleidingsniveau en huishouden van mensen met een lichamelijke beperking zijn behalve uit het NPCG geen cijfers voorhanden. Wel zijn er cijfers van het SCP voor mensen met een matige of ernstige lichamenlijk beperking.

Voor de verdeling naar regio en mate van stedelijkheid van de standaardpopulatie nemen we de gegevens over van de Nederlandse bevolking in 2006 (statline.cbs.nl/statweb). Van de populatie mensen met een beperking zijn deze gegevens niet bekend.

Tabel B1.4: Verantwoording van de gekozen standaardpopulatie en kenmerken van respondenten in 2010 van mensen met een lichamelijke beperking (≥ 15 jaar, zelfstandig wonend)

	SCP, 2006 (De Klerk 2007) %	Respondenten in 2010 %	Standaardpopulatie %
<i>Mensen met een motorische beperking vanaf 20 jaar:</i>			
Geslacht			
- Mannen	36	35	35
- Vrouwen	64	65	65
Leeftijd			
- 15 t/m 39 jaar	20-39: 16	6	15
- 40 t/m 64 jaar	44	41	45
- 65 jaar en ouder	40	53	40
Ernst beperking			
- Licht	55	20	55
- Matig	31	53	30
- Ernstig	14	27	15
<i>Mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking vanaf 16 jaar:</i>			
Aard van de beperking			
- Alleen motorisch	77	56	80
- Motorisch en zintuiglijk	23	44	20
<i>Mensen met een matige of ernstige lichamelijke beperking vanaf 18 jaar:</i>			
Opleidingsniveau			
- Laag	50	41	50
- Midden	36	41	35
- Hoog	14	18	15
Huishouden			
- Eenpersoonshuishouden	26	38	25
- Meerpersoonshuishouden	74	62	75
CBS, 2006			
<i>Nederlandse bevolking vanaf 0 jaar:</i>			
Regio			
- Noord	10	7	10
- Oost	21	25	21
- West	47	51	47
- Zuid	22	17	22
Mate van stedelijkheid			
- Zeer sterk stedelijk	18	23	18
- Sterk stedelijk	27	22	27
- Matig stedelijk	21	26	21
- Weinig stedelijk	22	19	22
- Niet stedelijk	12	10	12

Mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking

Voor het definiëren van de standaardpopulatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking over 2006 zijn gegevens voorhanden uit het Panel Samen Leven (PSL) en uit twee oudere prevalentiestudies (zie tabel B1.5). De geslachtsverdeling zoals gevonden in het PSL zit precies tussen de schattingen op basis van twee oudere prevalentiestudies in. De leeftijdsverdelingen van de twee oudere prevalentiestudies lopen sterk uiteen. De studie van Van Schrojenstein Lantman-de Valk et al. (2002) komt op een

veel grotere groep ouderen en veel minder jongeren dan de studie van Maas et al. (1988), bewerkt door het SCP voor 2001. De verklaring hiervoor moet volgens de auteurs worden gezocht in het gegeven dat (jonge) mensen nu minder snel als gehandicapt worden beschouwd. In het Nationaal Kompas Volksgezondheid (www.rivm.nl) wordt getwijfeld aan deze verklaring, omdat het gebruik van speciale onderwijsvoorzieningen juist toeneemt. De cijfers van het PSL zitten er voor de groepen 15-39 en 40-64 jaar tussenin. Daarom is ervoor gekozen om zoveel mogelijk bij deze cijfers aan te sluiten. Voor de verdeling naar ernst van de verstandelijke beperking houden we de verdeling die in het PSL werd gevonden bij aanvang in 2006 aan (zie van den Hoogen e.a., 2010). Alleen mensen met een lichte of een matige verstandelijke beperking zijn vertegenwoordigd in het PSL, maar dit is ook de populatie waarover we hier uitspraken willen doen. Voor mensen met een verstandelijke beperking standaardiseren we niet naar huishoudsamenstelling omdat deze variabele een sterke samenhang vertoont met de ernst van de verstandelijke beperking. Hoewel het in eerste instantie de bedoeling was om de standaardpopulatie voor deze groep ook te definiëren naar regio en stedelijkheid, is hiervan later afgezien omdat deze kenmerken uiteindelijk niet zijn gebruikt in de data-analyse. De reden hiervoor is dat vereenvoudiging van de data-analyse nodig bleek vanwege het geringe aantal respondenten in sommige subgroepen van mensen met een verstandelijke beperking.

Tabel B1.5: Verantwoording van de gekozen standaardpopulatie van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking en kenmerken van respondenten in 2010 (≥ 15 jaar)

	Maas et al., 1988; bewer- king SCP	Van Schrojenstein Lantman-de Valk et al., 2002	Respondenten Panel Samen Leven, mensen zelf, 2010	Respondenten Panel Samen Leven, naasten, 2010	Standaard- populatie
	%	%	%	%	%
	<i>Mensen met een verstandelijke beperking vanaf 20 jaar, 2001:</i>	<i>Mensen met een verstandelijke beperking vanaf 0 jaar, 2001:</i>			
Geslacht					
- Mannen	57	54	56	53	55
- Vrouwen	43	46	44	47	45
Leeftijd					
- 15 t/m 39 jaar	20-39: 56	20-34: 25	35	45	40
- 40 t/m 64 jaar	39	35-69: 70	55	45	50
- 65 jaar en ouder	5	70 en ouder: 5	10	10	10
Ernst beperking					
- Licht	45	-	62	47	55
- Matig	-	-	38	53	45
- Ernstig	55	-	--		-

Ouderen in de algemene bevolking (≥65 jaar) en algemene bevolking

Voor het definiëren van de standaardpopulatie van de algemene bevolking en ouderen in de algemene bevolking zijn gegevens gebruikt van het CBS (peildatum 2009). Zie voor de samenstelling van het Consumentenpanel Brabers e.a. (2011).

Tabel B1.6: Verantwoording van de gekozen standaardpopulatie van ouderen in de algemene bevolking (≥65 jaar)

	CBS (peildatum: 2009) %	Standaardpopulatie %
Geslacht		
- Mannen	43%	45%
- Vrouwen	57%	55%
Leeftijd		
- 65-74 jaar	55%	55%
- 75 jaar en ouder	45%	45%
Huishouden		
- Eenpersoonshuishouden	36%	35%
- Meerpersoonshuishouden	64%	65%

Tabel B1.7: Verantwoording van de gekozen standaardpopulatie van de algemene bevolking

	CBS (peildatum: 2009) %	Standaardpopulatie %
Geslacht		
- Mannen	49%	50%
- Vrouwen	51%	50%
Leeftijd		
- 15 t/m 39 jaar	36%	35%
- 40 t/m 64 jaar	45%	45%
- 65 jaar en ouder	19%	20%
Opleidingsniveau	Alleen beroepsbevolking	
- Laag	24%	24%
- Midden	43%	43%
- Hoog	33%	33%
Huishouden		
- Eenpersoonshuishouden	24%	25%
- Meerpersoonshuishouden	76%	75%

B.1.4 Statistische analyse

Alle gegevens zijn geanalyseerd op basis van een regressiemodel (totale participatiescores) of een logistisch regressiemodel (indicatoren en overige)¹⁵. Er is rekening gehouden met afhankelijkheid in data die ontstaat doordat mensen meerdere jaren meedoen. Er is getoetst of in de loop van de tijd een toe- of afname (lineaire trend) heeft plaatsgevonden bij de totale groep en/of bij subgroepen.

Panelleden die op één of meerdere van de correctievariabelen (leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, ernst en aard van de beperking, huishoudsamenstelling, regio en/of stedelijkheid) een missende waarde hebben zijn niet meegenomen in de analyses.

Er zijn analyses uitgevoerd om schattingen (percentages) te geven voor de totale groep van mensen met een beperking of ouderen, en voor subgroepen (bijvoorbeeld naar ernst van de beperking). Schattingen voor subgroepen zijn niet gegeven indien niet of nauwelijks sprake is van spreiding in de antwoorden binnen één of meer subgroepen en/of indien de subgroepen te klein zijn ($N < 25$) om een betrouwbaar beeld te geven van de betreffende subgroep. Een uitzondering vormt de groep ouderen met een verstandelijke beperking bij de meting van de naasten. In een aantal jaren was de groep ouderen iets kleiner dan $N = 25$, maar er is voor gekozen om deze cijfers wel te presenteren (zie bijlage 4). De cijfers moeten echter met de nodige voorzichtigheid bekeken worden vanwege de kleine groep. Bij het berekenen van de indicatoren 'betaald werk' en 'opleiding' is de groep mensen van 65 jaar en ouder standaard niet meegenomen in de analyses vanwege de kleine aantallen.

Voor alle schattingen is de boven- en ondergrens van het 95%-betrouwbaarheidsinterval berekend. Ook is getoetst of het effect van een bepaald kenmerk van een subgroep (bijvoorbeeld vrouw ten opzichte van man) significant is. Een dergelijk significant sekseffect impliceert dat de gemiddelde waarde op een bepaalde indicator voor vrouwen afwijkt van die van mannen. Vanwege het grote aantal toetsingen dat is gedaan, is steeds een alpha van .01 gehanteerd. Alle schattingen voor subgroepen zijn gecorrigeerd voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, ernst en aard van de beperking, huishoudsamenstelling, regio en stedelijkheid (voor de gebruikte kenmerken per groep zie paragraaf B1.3). In dit rapport wordt alleen gesproken van een verschil wanneer deze statistisch significant is.

Daar waar mogelijk wordt de feitelijke participatie van mensen met een beperking en ouderen in perspectief geplaatst door een vergelijking te maken met gegevens van de algemene Nederlandse bevolking. Hiertoe is gebruik gemaakt van gegevens uit de algemene bevolking welke in 2009 en 2010 verzameld zijn bij het Consumentenpanel (zie bijlage 6). We merken hierbij op dat bij de vergelijkingen met de algemene bevolking niet is gecorrigeerd voor eventuele verschillen in sociaal-demografische kenmerken tussen de verschillende populaties, bijvoorbeeld in de leeftijds- en geslachtsverdeling. Er is daarom indien mogelijk ook gekeken naar verschillen tussen subgroepen; bijvoorbeeld cijfers van subgroepen van mensen met een beperking naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau zijn vergeleken met een zelfde subgroep uit de algemene bevolking zodat een specifiekere vergelijking mogelijk is.

¹⁵ In de voorgaande jaren t/m 2008 is gebruik gemaakt van een Multi-level analyse model. Dit betekent dat zowel de PIC-cijfers als percentages zoals die in dit rapport worden gepresenteerd voor de jaren 2006-2008 iets kunnen afwijken van die in een eerdere rapportages.

Bijlage 2: Scores op de indicatoren voor participatie 2006-2010, mensen met een lichamelijke beperking

Tabel B2.1: Gebruik buurtvoorzieningen, mensen met een lichamelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Maakt regelmatig gebruik van minimaal twee buurtvoorzieningen (winkels, bank/postkantoor/pin-automaat, bibliotheek, buurthuis, park/groenvoorziening)	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep	83 (80-86)	83 (80-85)	84 (81-86)	81 (79-84)	81 (79-84)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	79 (67-87)	80 (69-88)	83 (69-91)	75 (63-84)	85 (78-91)	Geen
40-64 jaar	85 (82-88)	85 (82-88)	85 (81-88)	83 (80-86)	82 (79-85)	Geen
65 jaar en ouder	82 (78-85)	81 (78-84)	83 (79-86)	81 (78-84)	79 (76-82)	Geen
Geslacht						
Mannen	81 (77-85)	80 (77-84)	81 (77-85)	78 (74-81)	80 (76-83)	Geen
Vrouwen	84 (80-87)	84 (81-86)	85 (82-88)	83 (80-86)	82 (79-85)	Geen
Opleidingsniveau						
Laag opgeleid	81 (77-85)	79 (76-83)	81 (77-85)	77 (73-81)	81 (77-84)	Geen
Middelbaar opgeleid	85 (81-88)	85 (82-88)	86 (82-89)	85 (82-87)	81 (78-84)	Geen
Hoog opgeleid	84 (78-89)	85 (80-89)	86 (81-90)	86 (81-89)	84 (80-88)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	88 (84-91)	88 (85-91)	89 (86-92)	86 (83-88)	85 (81-88)	Geen
Matige beperking	82 (79-85)	80 (77-83)	81 (77-84)	82 (78-84)	80 (78-83)	Geen
Ernstige beperking	58 (51-64)	56 (50-62)	59 (52-65)	57 (51-62)	68 (63-72)	Geen
Aard van de beperking						
Alleen motorisch	83 (80-86)	83 (80-85)	84 (81-86)	82 (79-84)	81 (78-84)	Geen
Motorisch en zintuiglijk	82 (77-86)	83 (79-86)	84 (80-88)	81 (77-84)	82 (78-85)	Geen
Huishoudsamenstelling						
Alleenwonend	83 (78-86)	83 (79-87)	84 (79-87)	84 (81-87)	82 (78-85)	Geen
Samenwonend	83 (80-86)	82 (79-85)	84 (81-87)	80 (78-83)	81 (79-84)	Geen

Tabel B2.2: Dagelijks buitenshuis komen, mensen met een lichamelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Dagelijks buitenshuis komen of ergens naar toe gaan	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep	86 (83-88)	85 (82-87)	86 (83-88)	82 (79-84)	82 (79-84)	Afname
Leeftijd						
15-39 jaar	89 (83-94)	92 (85-96)	89 (80-95)	84 (74-91)	82 (74-88)	Geen
40-64 jaar	88 (85-90)	87 (84-89)	88 (85-90)	84 (81-87)	86 (83-88)	Geen
65 jaar en ouder	81 (77-84)	78 (74-82)	81 (78-84)	78 (74-81)	76 (72-79)	Geen
Geslacht						
Mannen	90 (87-93)	89 (85-91)	88 (84-90)	84 (80-87)	84 (80-87)	Afname
Vrouwen	82 (79-85)	83 (79-86)	85 (82-88)	80 (77-83)	80 (77-83)	Geen
Opleidingsniveau						
Laag opgeleid	83 (79-86)	83 (79-86)	83 (80-87)	81 (77-84)	81 (77-84)	Geen
Middelbaar opgeleid	87 (84-90)	86 (82-88)	88 (85-90)	82 (79-85)	81 (78-84)	Afname
Hoog opgeleid	90 (86-94)	90 (86-93)	89 (85-92)	83 (78-87)	85 (82-89)	Afname
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	92 (89-94)	91 (88-93)	92 (90-94)	88 (85-90)	88 (84-91)	Geen
Matige beperking	81 (78-84)	79 (76-82)	78 (75-81)	79 (75-82)	77 (74-79)	Geen
Ernstige beperking	57 (52-62)	59 (53-64)	59 (53-64)	54 (49-60)	57 (52-62)	Geen
Aard van de beperking						
Alleen motorisch	86 (83-88)	85 (82-88)	86 (83-88)	82 (79-85)	82 (79-85)	Geen
Motorisch en zintuiglijk	85 (81-88)	84 (80-88)	85 (82-89)	80 (76-84)	80 (75-83)	Geen
Huishoudsamenstelling						
Alleenwonend	85 (81-88)	86 (82-89)	83 (79-87)	80 (76-84)	80 (75-83)	Afname
Samenwonend	86 (83-88)	85 (82-87)	87 (84-89)	82 (79-85)	82 (79-85)	Geen

Tabel B2.3: Gebruik van openbaar vervoer, mensen met een lichamelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Weleens gebruik van openbaar vervoer	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep	42 (38-45)	42 (38-46)	49 (46-53)	47 (44-50)	44 (41-47)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	41 (30-52)	46 (32-60)	45 (33-58)	51 (39-63)	46 (37-55)	Geen
40-64 jaar	44 (40-48)	43 (39-48)	49 (45-53)	42 (38-46)	40 (36-44)	Geen
65 jaar en ouder	39 (35-44)	39 (35-44)	52 (48-55)	51 (47-55)	47 (43-52)	Toename*
Geslacht						
Mannen	35 (30-40)	36 (30-41)	39 (35-44)	40 (35-44)	35 (31-40)	Geen
Vrouwen	46 (42-49)	46 (41-50)	55 (51-59)	51 (47-55)	48 (45-52)	Geen
Opleidingsniveau						
Laag opgeleid	36 (32-40)	36 (32-41)	44 (39-48)	46 (42-51)	44 (40-49)	Toename*
Middelbaar opgeleid	44 (39-48)	44 (39-49)	53 (49-58)	47 (43-52)	39 (35-43)	Geen
Hoog opgeleid	57 (51-64)	59 (51-66)	59 (53-66)	48 (42-54)	53 (47-58)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	50 (45-55)	50 (44-55)	55 (50-59)	52 (47-56)	46 (41-51)	Geen
Matige beperking	40 (36-44)	42 (38-47)	49 (45-53)	45 (41-49)	45 (41-48)	Geen
Ernstige beperking	20 (16-25)	19 (15-25)	33 (28-39)	34 (29-40)	34 (29-39)	toename*
Aard van de beperking						
Alleen motorisch	41 (37-44)	41 (37-45)	48 (44-51)	47 (43-50)	43 (39-47)	Geen
Motorisch en zintuiglijk	46 (41-52)	46 (40-52)	56 (50-61)	49 (44-54)	47 (42-51)	Geen
Huishoudsamenstelling						
Alleenwonend	47 (42-53)	49 (44-55)	54 (49-59)	54 (49-59)	50 (45-54)	Geen
Samenwonend	40 (36-44)	40 (36-44)	48 (44-51)	45 (41-48)	42 (38-45)	Geen

* Er is een significante toename (p≤0.01); deze wordt veroorzaakt door een verandering in vraagstelling. In 2008 is het gebruik van Regiotaxi toegevoegd aan de vraagstelling.

Tabel B2.4: Betaald werk (≥ 12 uur per week), mensen met een lichamelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Betaald werk (≥ 12 uur per week)	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname ($p \leq 0.01$)
Totale groep	34 (29-38)	38 (33-43)	37 (32-42)	35 (31-40)	38 (34-43)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	52 (41-64)	62 (50-74)	57 (44-69)	54 (41-65)	53 (43-63)	Geen
40-64 jaar	28 (24-32)	31 (27-35)	30 (26-35)	30 (26-34)	33 (29-38)	Geen
65 jaar en ouder	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.
Geslacht						
Mannen	47 (39-55)	53 (45-60)	51 (44-58)	47 (40-54)	43 (36-51)	Geen
Vrouwen	27 (23-32)	31 (26-36)	30 (25-35)	30 (25-34)	35 (31-41)	Geen
Opleidingsniveau						
Laag opgeleid	25 (20-31)	30 (24-37)	26 (21-33)	26 (20-32)	33 (27-40)	Geen
Middelbaar opgeleid	43 (37-49)	47 (41-53)	47 (40-53)	44 (38-50)	40 (35-47)	Geen
Hoog opgeleid	44 (35-53)	48 (39-58)	53 (44-61)	51 (43-58)	49 (42-57)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	46 (39-53)	52 (45-59)	48 (41-55)	49 (43-55)	53 (46-60)	Geen
Matige beperking	29 (24-34)	29 (24-35)	29 (24-35)	28 (23-34)	29 (24-33)	Geen
Ernstige beperking	10 (6-16)	15 (10-22)	16 (11-24)	11 (7-17)	14 (10-20)	Geen
Aard van de beperking						
Alleen motorisch	35 (30-40)	39 (34-44)	37 (32-43)	36 (31-41)	41 (36-46)	Geen
Motorisch en zintuiglijk	29 (21-37)	36 (28-45)	34 (26-42)	34 (27-41)	27 (21-33)	Geen
Huishoudsamenstelling						
Alleenwonend	25 (19-33)	28 (21-36)	24 (18-33)	26 (20-33)	34 (27-41)	Geen
Samenwonend	37 (32-42)	42 (37-47)	41 (36-47)	39 (34-44)	40 (35-45)	Geen

n.b. = niet berekend.

Tabel B2.5: Vrijwilligerswerk, mensen met een lichamelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Vrijwilligerswerk	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep	23 (21-26)	23 (20-26)	19 (17-22)	20 (18-23)	19 (17-22)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	23 (15-33)	22 (14-33)	18 (11-28)	19 (12-29)	16 (11-23)	Geen
40-64 jaar	26 (23-29)	25 (22-29)	22 (19-26)	22 (18-25)	22 (19-26)	Geen
65 jaar en ouder	21 (18-25)	21 (17-24)	16 (14-20)	19 (16-22)	17 (15-21)	Geen
Geslacht						
Mannen	23 (19-27)	21 (18-25)	18 (15-22)	19 (16-23)	18 (15-21)	Geen
Vrouwen	24 (21-27)	24 (21-27)	20 (17-23)	21 (18-24)	20 (17-23)	Geen
Opleidingsniveau						
Laag opgeleid	19 (16-22)	17 (14-21)	14 (11-17)	16 (13-19)	15 (12-18)	Geen
Middelbaar opgeleid	26 (22-29)	27 (23-31)	24 (20-27)	22 (19-25)	21 (18-25)	Geen
Hoog opgeleid	37 (31-44)	37 (31-44)	31 (26-38)	33 (28-39)	33 (28-38)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	26 (22-31)	25 (22-30)	21 (18-25)	23 (19-27)	20 (16-24)	Geen
Matige beperking	23 (19-26)	21 (18-25)	18 (15-21)	19 (17-23)	20 (17-23)	Geen
Ernstige beperking	16 (12-20)	17 (14-22)	16 (12-20)	12 (9-17)	16 (13-20)	Geen
Aard van de beperking						
Alleen motorisch	23 (20-26)	23 (20-26)	19 (16-22)	20 (17-23)	19 (16-22)	Geen
Motorisch en zintuiglijk	25 (20-30)	23 (19-28)	21 (18-26)	21 (17-25)	20 (17-24)	Geen
Huishoudsamenstelling						
Alleenwonend	25 (20-29)	25 (21-29)	20 (17-25)	21 (17-25)	19 (15-23)	Geen
Samenwonend	23 (20-26)	22 (19-25)	19 (16-22)	20 (17-23)	19 (17-22)	Geen

Tabel B2.6: Opleiding of werkgerelateerde cursus, mensen met een lichamelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Opleiding of werkgerelateerde cursus	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep	4 (3-7)	6 (5-9)	6 (4-8)	5 (3-7)	5 (4-8)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	11 (5-20)	18 (10-29)	12 (6-22)	13 (7-22)	17 (10-26)	Geen
40-64 jaar	3 (2-5)	5 (3-7)	4 (3-6)	3 (2-5)	4 (2-6)	Geen
65 jaar en ouder	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.
Geslacht						
Mannen	4 (2-8)	5 (3-9)	4 (2-7)	5 (3-8)	4 (2-8)	Geen
Vrouwen	4 (3-7)	7 (5-11)	7 (4-11)	4 (3-7)	6 (4-9)	Geen
Opleidingsniveau						
Laag opgeleid	2 (1-5)	4 (2-7)	3 (2-6)	3 (2-6)	3 (1-6)	Geen
Middelbaar opgeleid	6 (4-9)	9 (6-13)	9 (6-13)	7 (5-11)	7 (5-11)	Geen
Hoog opgeleid	13 (8-21)	16 (10-24)	13 (8-20)	6 (3-11)	15 (10-22)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	6 (4-11)	11 (7-16)	8 (5-13)	7 (4-11)	7 (4-12)	Geen
Matige beperking	4 (2-7)	4 (3-7)	4 (3-8)	4 (2-6)	5 (3-7)	Geen
Ernstige beperking	1 (0-3)	2 (1-6)	3 (1-6)	2 (1-5)	2 (1-5)	Geen
Aard van de beperking						
Alleen motorisch	5 (3-8)	7 (5-10)	5 (3-8)	4 (3-7)	6 (4-10)	Geen
Motorisch en zintuiglijk	3 (1-7)	4 (2-9)	7 (4-12)	6 (4-11)	3 (1-6)	Geen
Huishoudsamenstelling						
Alleenwonend	6 (3-10)	8 (5-13)	5 (3-10)	5 (3-8)	7 (4-12)	Geen
Samenwonend	4 (2-6)	6 (4-9)	6 (4-9)	5 (3-7)	5 (3-8)	Geen

n.b. =niet berekend

Tabel B2.7: Vrije tijdsbesteding; uitgaansgelegenheid, mensen met een lichamelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Bezoekt minimaal maandelijks een uitgaansgelegenheid (café, restaurant, bioscoop, theater, attractie of museum)	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep	22 (20-25)	26 (23-29)	29 (27-32)	31 (28-34)	28 (26-31)	Toename*
Leeftijd						
15-39 jaar	30 (21-40)	27 (18-38)	35 (24-47)	38 (28-50)	28 (21-37)	Geen
40-64 jaar	24 (21-28)	30 (27-34)	34 (30-38)	32 (28-36)	29 (26-33)	Geen
65 jaar en ouder	18 (15-22)	21 (18-24)	23 (20-26)	28 (24-31)	27 (24-31)	Toename*
Geslacht						
Mannen	27 (23-32)	28 (24-32)	31 (27-35)	33 (29-37)	29 (25-33)	Geen
Vrouwen	20 (17-23)	25 (21-28)	29 (26-32)	30 (27-33)	28 (25-32)	Toename*
Opleidingsniveau						
Laag opgeleid	15 (12-18)	17 (14-20)	23 (19-26)	24 (20-27)	21 (18-25)	Toename*
Middelbaar opgeleid	27 (24-31)	32 (28-36)	33 (29-37)	37 (33-41)	33 (29-37)	Geen
Hoog opgeleid	45 (38-52)	50 (43-57)	48 (42-55)	47 (41-52)	47 (42-53)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	26 (21-31)	28 (24-33)	33 (28-37)	35 (31-39)	32 (27-37)	Geen
Matige beperking	22 (18-25)	25 (21-28)	28 (25-32)	29 (26-33)	27 (24-31)	Toename*
Ernstige beperking	13 (10-17)	19 (15-25)	22 (17-27)	22 (18-27)	20 (17-24)	Geen
Aard van de beperking						
Alleen motorisch	23 (20-26)	26 (23-30)	30 (27-33)	31 (28-35)	29 (26-33)	Toename*
Motorisch en zintuiglijk	18 (15-23)	23 (19-28)	28 (23-32)	30 (26-35)	24 (21-28)	Toename*
Huishoudsamenstelling						
Alleenwonend	22 (18-27)	25 (21-30)	29 (24-34)	25 (21-30)	27 (23-32)	Geen
Samenwonend	22 (19-26)	26 (23-29)	30 (26-33)	33 (30-36)	29 (26-32)	Toename*

* Er is een significante toename (p≤0.01), maar het is onduidelijk waar deze toename door veroorzaakt wordt, omdat de vraagstelling in 2007/2008 iets is aangepast.

Tabel B2.8: Vrije tijdsbesteding; georganiseerde-/verenigingsactiviteiten, mensen met een lichamelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Onderneemt minimaal maandelijks georganiseerde-/verenigings-activiteiten (sporten in georganiseerd-/verenigingsverband, deelname aan verenigingen, zoals zang-, muziek-, toneel- of hobbyvereniging, deelname aan religieuze bijeenkomst) en/of volgen van cursus	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep	52 (49-55)	51 (48-54)	52 (49-55)	53 (50-56)	49 (46-53)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	50 (38-61)	47 (36-59)	50 (38-62)	54 (42-65)	52 (42-61)	Geen
40-64 jaar	46 (42-50)	48 (44-52)	51 (48-55)	48 (44-51)	47 (43-51)	Geen
65 jaar en ouder	60 (55-64)	55 (51-59)	54 (50-57)	58 (54-62)	51 (47-55)	Geen
Geslacht						
Mannen	44 (39-50)	44 (40-49)	44 (39-49)	48 (43-52)	42 (38-47)	Geen
Vrouwen	56 (52-60)	54 (51-58)	56 (53-60)	55 (52-59)	53 (50-57)	Geen
Opleidingsniveau						
Laag opgeleid	43 (39-48)	44 (40-49)	45 (41-50)	45 (41-49)	44 (40-48)	Geen
Middelbaar opgeleid	57 (52-61)	54 (50-58)	55 (51-59)	59 (55-63)	50 (46-54)	Geen
Hoog opgeleid	70 (63-76)	65 (59-72)	67 (61-73)	65 (59-70)	64 (59-70)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	56 (50-61)	55 (50-59)	55 (50-59)	57 (53-61)	51 (46-56)	Geen
Matige beperking	48 (44-52)	49 (45-53)	50 (46-54)	50 (46-54)	49 (45-52)	Geen
Ernstige beperking	46 (40-52)	42 (36-47)	46 (41-52)	43 (38-49)	46 (41-51)	Geen
Aard van de beperking						
Alleen motorisch	51 (47-55)	50 (47-54)	51 (48-55)	54 (50-57)	49 (46-53)	Geen
Motorisch en zintuiglijk	55 (50-61)	53 (48-58)	55 (50-60)	49 (44-53)	49 (44-53)	Geen
Huishoudsamenstelling						
Alleenwonend	52 (46-57)	47 (42-52)	49 (44-54)	49 (44-54)	49 (44-53)	Geen
Samenwonend	52 (48-56)	52 (48-56)	53 (49-57)	54 (51-58)	50 (46-53)	Geen

Tabel B2.9: Sociaal contact met vrienden, mensen met een lichamelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Minimaal maandelijks vrienden/ echt goede kennissen ontmoeten	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname ($p \leq 0.01$)
Totale groep	85 (82-87)	84 (81-86)	81 (79-84)	84 (81-86)	83 (80-85)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	92 (82-97)	91 (81-96)	81 (70-89)	88 (78-94)	85 (77-90)	Geen
40-64 jaar	83 (79-86)	83 (80-85)	82 (79-85)	84 (81-86)	83 (79-86)	Geen
65 jaar en ouder	83 (80-86)	82 (79-85)	80 (76-83)	83 (79-85)	83 (79-86)	Geen
Geslacht						
Mannen	84 (80-87)	83 (79-86)	80 (76-84)	81 (78-85)	79 (76-83)	Geen
Vrouwen	85 (82-88)	85 (81-87)	82 (79-84)	85 (82-87)	85 (82-87)	Geen
Opleidingsniveau						
Laag opgeleid	83 (79-86)	82 (78-85)	78 (74-82)	82 (78-85)	82 (78-85)	Geen
Middelbaar opgeleid	85 (81-88)	85 (82-87)	83 (80-86)	85 (82-88)	84 (81-87)	Geen
Hoog opgeleid	90 (84-93)	89 (84-92)	86 (81-90)	86 (82-89)	85 (81-89)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	86 (82-89)	84 (80-87)	83 (80-87)	87 (83-89)	86 (82-89)	Geen
Matige beperking	85 (81-88)	86 (83-88)	80 (77-83)	81 (78-84)	80 (77-83)	Geen
Ernstige beperking	80 (75-85)	80 (75-84)	74 (69-78)	76 (72-81)	77 (72-80)	Geen
Aard van de beperking						
Alleen motorisch	86 (83-88)	85 (82-88)	82 (79-85)	85 (82-87)	84 (81-86)	Geen
Motorisch en zintuiglijk	80 (74-84)	79 (74-83)	77 (73-81)	79 (75-83)	80 (77-84)	Geen
Huishoudsamenstelling						
Alleenwonend	84 (80-88)	83 (79-86)	80 (76-83)	83 (79-87)	83 (79-86)	Geen
Samenwonend	85 (82-88)	85 (82-87)	82 (79-84)	84 (81-87)	83 (80-86)	Geen

Bijlage 3: Scores op de indicatoren voor participatie 2006-2010, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking (mensen zelf)

Tabel B3.1: Wonen in woonwijk, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Woont in een woonwijk	2006	2008	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	90 (87-93)	92 (89-95)	90 (87-93)	Geen
Leeftijd				
15-39 jaar	90 (85-94)	94 (88-97)	93 (88-96)	Geen
40-64 jaar	89 (84-92)	92 (87-95)	88 (83-92)	Geen
65 jaar en ouder	95 (80-99)	89 (75-95)	86 (73-94)	Geen
Geslacht				
Mannen	91 (87-94)	93 (89-96)	90 (86-93)	Geen
Vrouwen	88 (83-92)	91 (85-95)	90 (85-94)	Geen
Ernst van de beperking				
Lichte beperking	92 (88-95)	95 (91-97)	91 (87-94)	Geen
Matige beperking	87 (81-91)	88 (82-93)	89 (84-93)	Geen

Tabel B3.2: Wonen in woonwijk, zonder andere mensen met een verstandelijke beperking (VB), mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Woont in een woonwijk, <i>niet</i> samen met andere mensen met een VB	2006	2008	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	42 (37-47)	45 (40-51)	47 (42-52)	Geen
Leeftijd				
15-39 jaar	44 (36-53)	49 (39-58)	53 (45-61)	Geen
40-64 jaar	40 (33-47)	43 (36-50)	42 (36-48)	Geen
65 jaar en ouder	43 (27-61)	44 (27-63)	48 (33-63)	Geen
Geslacht				
Mannen	45 (38-52)	50 (43-58)	49 (43-56)	Geen
Vrouwen	39 (32-47)	39 (31-47)	44 (37-51)	Geen
Ernst van de beperking				
Lichte beperking	60 (54-66)	62 (56-69)	57 (51-63)	Geen
Matige beperking	23 (17-30)	26 (19-34)	35 (28-42)	Toename

Tabel B3.3: Dagelijks buitenshuis, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Gaat dagelijks ergens naar toe	2006	2008	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	85 (81-89)	76 (71-81)	78 (74-82)	Geen
Leeftijd				
15-39 jaar	92 (87-95)	85 (78-90)	83 (76-88)	Afname
40-64 jaar	83 (77-87)	74 (68-80)	80 (74-84)	Geen
65 jaar en ouder	44 (29-60)	38 (25-52)	42 (28-57)	Geen
Geslacht				
Mannen	86 (81-90)	77 (70-82)	80 (74-85)	Geen
Vrouwen	84 (78-89)	76 (68-82)	76 (70-82)	Geen
Ernst van de beperking				
Lichte beperking	81 (75-85)	74 (68-80)	75 (69-80)	Geen
Matige beperking	89 (83-93)	79 (71-85)	82 (75-87)	Geen

Tabel B3.4: Gebruik openbaar vervoer, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Maakt weleens gebruik van het openbaar vervoer	2006	2008	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	19 (16-24)	27 (23-32)	42 (38-47)	Toename*
Leeftijd				
15-39 jaar	22 (16-29)	33 (25-41)	46 (39-54)	Toename*
40-64 jaar	19 (15-25)	24 (18-30)	41 (35-48)	Toename*
65 jaar en ouder	11 (4-26)	26 (15-40)	30 (18-46)	Geen
Geslacht				
Mannen	17 (13-23)	26 (20-32)	39 (33-45)	Toename*
Vrouwen	22 (17-28)	29 (23-36)	47 (40-54)	Toename*
Ernst van de beperking				
Lichte beperking	25 (21-31)	31 (26-38)	46 (40-52)	Toename*
Matige beperking	13 (9-19)	23 (17-30)	38 (31-45)	Toename*

* Er is een significante toename (p≤0.01), maar deze wordt veroorzaakt door een wijziging in de vraagstelling. In 2010 is de vraagstelling uitgebreid.

Tabel B3.5: Dagactiviteiten, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Gaat naar activiteitscentrum of doet (on)betaald werk	2006	2008	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	89 (85-92)	95 (91-97)	90 (86-93)	Geen
Leeftijd				
15-39 jaar	92 (87-95)	96 (91-98)	96 (91-98)	Geen
40-64 jaar	91 (87-94)	97 (93-99)	89 (84-93)	Geen
65 jaar en ouder	40 (25-56)	43 (29-58)	36 (24-51)	Geen
Geslacht				
Mannen	90 (85-93)	98 (93-98)	93 (88-96)	Geen
Vrouwen	88 (82-92)	91 (86-95)	87 (80-91)	Geen
Ernst van de beperking				
Lichte beperking	87 (82-91)	90 (85-93)	84 (78-88)	Geen
Matige beperking	91 (86-95)	98 (94-99)	95 (90-98)	Geen

Tabel B3.6: (On)betaald werk, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Doet (on)betaald werk	2006	2008	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	52 (46-57)	54 (49-60)	52 (47-58)	Geen
Leeftijd				
15-39 jaar	65 (57-72)	64 (55-73)	67 (59-74)	Geen
40-64 jaar	56 (49-63)	56 (49-63)	53 (46-59)	Geen
65 jaar en ouder	4 (1-17)	15 (7-27)	9 (3-21)	Geen
Geslacht				
Mannen	56 (49-63)	65 (58-72)	61 (54-68)	Geen
Vrouwen	46 (38-54)	41 (33-49)	42 (35-49)	Geen
Ernst van de beperking				
Lichte beperking	61 (55-68)	63 (57-70)	57 (50-63)	Geen
Matige beperking	39 (31-48)	43 (34-52)	47 (39-55)	Geen

Tabel B3.7: Vrije tijdsbesteding, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Onderneemt weleens activiteiten in vrije tijd	2006	2008	2010	Toe- of Afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	94 (92-96)	97 (94-99)	98 (95-99)	Geen
Leeftijd				
15-39 jaar	97 (93-98)	99 (95-100)	99 (95-100)	Geen
40-64 jaar	93 (89-96)	95 (92-98)	97 (93-98)	Geen
65 jaar en ouder	89 (73-96)	86 (73-93)	96 (86-99)	Geen
Geslacht				
Mannen	96 (93-98)	97 (93-99)	99 (96-100)	Geen
Vrouwen	91 (87-95)	98 (94-99)	97 (94-99)	Geen
Ernst van de beperking				
Lichte beperking	93 (89-96)	97 (93-99)	98 (95-99)	Toename
Matige beperking	96 (92-98)	98 (93-99)	99 (94-100)	Geen

Tabel B3.8: Vrije tijdsbesteding, ook zonder mensen met een verstandelijke beperking (VB), mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Onderneemt weleens activiteiten in vrije tijd, ook zonder mensen met een VB	2006	2008	2010	Toe- of Afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	41 (36-46)	43 (38-48)	50 (45-55)	Toename
Leeftijd				
15-39 jaar	55 (47-62)	57 (49-65)	66 (58-73)	Geen
40-64 jaar	35 (29-41)	36 (29-43)	43 (37-50)	Geen
65 jaar en ouder	23 (12-38)	26 (16-40)	23 (13-38)	Geen
Geslacht				
Mannen	46 (40-53)	44 (37-51)	53 (46-60)	Geen
Vrouwen	35 (28-42)	42 (34-49)	46 (39-54)	Toename
Ernst van de beperking				
Lichte beperking	47 (41-53)	48 (41-54)	56 (49-62)	Geen
Matige beperking	34 (27-41)	37 (30-46)	43 (36-51)	Geen

Tabel B3.9: Sociaal contact met vrienden, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Weleens/regelmatig contact met vrienden	2006	2008	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	29 (24-34)	25 (20-30)	30 (26-35)	Geen
Leeftijd				
15-39 jaar	40 (33-47)	40 (32-49)	39 (31-47)	Geen
40-64 jaar	25 (19-31)	17 (12-22)	24 (19-30)	Geen
65 jaar en ouder	14 (6-28)	21 (11-35)	31 (19-46)	Geen
Geslacht				
Mannen	30 (24-36)	28 (22-35)	36 (30-42)	Geen
Vrouwen	28 (22-35)	22 (16-29)	24 (19-31)	Geen
Ernst van de beperking				
Lichte beperking	37 (32-44)	34 (28-41)	35 (30-41)	Geen
Matige beperking	20 (14-27)	16 (11-23)	25 (19-32)	Geen

Tabel B3.10: Sociaal contact met vrienden, ook zonder een verstandelijke beperking (VB), mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010 (in procenten)

Weleens/regelmatig contact met vrienden, ook zonder een VB	2006	2008	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	14 (11-18)	11 (8-16)	17 (13-21)	Geen
Leeftijd				
15-39 jaar	22 (17-29)	20 (14-28)	21 (16-29)	Geen
40-64 jaar	11 (8-16)	8 (5-12)	14 (10-19)	Geen
65 jaar en ouder	7 (2-19)	8 (3-20)	13 (6-27)	Geen
Geslacht				
Mannen	16 (11-21)	14 (10-20)	20 (16-26)	Geen
Vrouwen	13 (9-18)	9 (5-14)	13 (9-18)	Geen
Ernst van de beperking				
Lichte beperking	21 (16-26)	21 (16-27)	21 (16-26)	Geen
Matige beperking	9 (5-14)	5 (2-10)	13 (8-19)	Geen

Bijlage 4: Participatie-indexcijfers en scores op de indicatoren voor participatie 2006-2010, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking (volgens naasten)

Tabel B4.1: Ontwikkeling participatie van mensen met een verstandelijke beperking over de periode 2006-2010, volgens naasten (participatie-indexcijfers)

	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep	100	107	105	103	105	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	106	115	113	114	115	Geen
40-64 jaar	101	107	103	96	98	Geen
≥ 65 jaar	76	77	88	87	97	Toename *
Geslacht						
Man	101	107	105	105	104	Geen
Vrouw	99	106	105	100	105	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	117	122	123	120	121	Geen
Matige beperking	80	89	84	81	85	Geen

* Er is een significante toename (p≤0.01), maar de cijfers voor de mensen van 65 jaar en ouder moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat de N in sommige jaren iets lager is dan 25.

Tabel B4.2: Gebruik van buurtvoorzieningen, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010, volgens naasten (in procenten)

	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Maakt regelmatig gebruik van minimaal twee buurtvoorzieningen (winkels, bank/postkantoor/pinautomaat, bibliotheek, buurthuis, park/groenvoorziening)						
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	48 (42-53)	48 (42-53)	47 (41-54)	39 (33-46)	47 (41-52)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	51 (43-60)	51 (43-59)	52 (43-61)	51 (41-60)	56 (48-64)	Geen
40-64 jaar	47 (39-55)	47 (39-54)	46 (36-55)	33 (25-42)	43 (35-51)	Geen
65 jaar en ouder	37 (21-57)	38 (23-57)	40 (22-60)	30 (17-49)	32 (18-49)	Geen
Geslacht						
Mannen	45 (38-53)	45 (38-53)	43 (35-52)	39 (31-47)	45 (38-53)	Geen
Vrouwen	51 (43-59)	50 (43-58)	53 (44-62)	40 (32-50)	49 (41-57)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	62 (54-69)	61 (54-68)	62 (53-70)	57 (48-65)	60 (53-68)	Geen
Matige beperking	31 (24-38)	32 (25-39)	31 (24-39)	22 (16-28)	31 (25-38)	Geen

Tabel B4.3: Wonen in woonwijk, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010, volgens naasten (in procenten)

Woont in een woonwijk	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	89 (85-92)	88 (83-91)	88 (82-92)	88 (82-92)	87 (82-90)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	89 (83-93)	89 (83-93)	90 (83-94)	91 (84-95)	90 (84-93)	Geen
40-64 jaar	90 (84-93)	88 (82-93)	86 (78-92)	87 (79-92)	85 (78-91)	Geen
65 jaar en ouder*	84 (67-93)	79 (60-90)	84 (65-94)	73 (47-89)	80 (64-90)	Geen
Geslacht						
Mannen	88 (82-92)	89 (84-93)	88 (83-92)	88 (82-93)	89 (84-93)	Geen
Vrouwen	90 (85-94)	86 (79-91)	87 (78-92)	87 (78-93)	84 (76-89)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	94 (90-97)	93 (88-96)	93 (88-97)	94 (87-97)	91 (86-95)	Geen
Matige beperking	76 (69-82)	78 (70-83)	76 (68-82)	76 (68-82)	80 (73-85)	Geen

* De cijfers voor de mensen van 65 jaar en ouder moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat de N in sommige jaren iets lager is dan 25.

Tabel B4.4: Wonen in een woonwijk, zonder andere mensen met een verstandelijke beperking (VB), mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010, volgens naasten (in procenten)

Woont in een woonwijk, zonder andere mensen met een VB	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	34 (28-40)	32 (26-38)	32 (26-39)	32 (26-39)	32 (27-38)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	35 (27-45)	35 (27-44)	38 (29-49)	40 (30-51)	39 (30-48)	Geen
40-64 jaar	34 (27-42)	35 (27-44)	31 (22-41)	31 (22-41)	30 (23-38)	Geen
65 jaar en ouder*	26 (14-43)	12 (5-26)	19 (6-44)	15 (4-40)	20 (9-39)	Geen
Geslacht						
Mannen	38 (31-46)	32 (25-40)	38 (29-47)	36 (27-46)	37 (29-45)	Geen
Vrouwen	28 (21-37)	32 (24-40)	26 (18-36)	28 (20-39)	27 (20-35)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	60 (53-66)	52 (45-60)	56 (47-65)	56 (46-65)	48 (40-56)	Geen
Matige beperking	12 (8-18)	14 (10-20)	13 (8-19)	13 (8-19)	17 (12-24)	Geen

* De cijfers voor de mensen van 65 jaar en ouder moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat de N in sommige jaren iets lager is dan 25.

Tabel B4.5: Dagelijks buitenshuis komen, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010, volgens naasten (in procenten)

Komt dagelijks buitenshuis in buurt of regio	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	60 (55-65)	70 (65-75)	48 (42-54)	45 (39-51)	46 (40-51)	Afname*
Leeftijd						
15-39 jaar	67 (60-74)	72 (64-78)	47 (38-56)	47 (38-56)	44 (36-52)	Afname *
40-64 jaar	59 (51-66)	73 (65-79)	50 (42-59)	42 (34-52)	45 (37-53)	Afname *
65 jaar en ouder**	38 (24-54)	49 (33-65)	44 (25-64)	53 (33-72)	54 (38-70)	Geen
Geslacht						
Mannen	61 (54-67)	67 (60-74)	48 (40-56)	45 (37-54)	42 (35-50)	Afname *
Vrouwen	60 (52-67)	73 (66-79)	48 (39-57)	45 (36-54)	50 (42-58)	Afname *
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	66 (60-73)	73 (66-79)	53 (44-61)	50 (41-59)	52 (44-59)	Afname *
Matige beperking	52 (45-59)	66 (59-73)	43 (35-51)	39 (31-48)	38 (31-46)	Afname *

* Er is een significant afname (p≤0.01), maar deze is veroorzaakt door een verandering in vraagstelling. In 2008 is aan de vraag toegevoegd 'in eigen buurt of regio'.

** De cijfers voor de mensen van 65 jaar en ouder moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat de N in sommige jaren iets lager is dan 25.

Tabel B4.6: Gebruik van openbaar vervoer, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010, volgens naasten (in procenten)

Maakt weleens gebruik van het openbaar vervoer	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	24 (19-28)	27 (22-32)	42 (36-48)	42 (36-48)	44 (39-49)	Toename*
Leeftijd						
15-39 jaar	25 (19-32)	31 (24-39)	42 (34-51)	46 (37-56)	48 (40-56)	Toename *
40-64 jaar	25 (20-32)	25 (19-32)	37 (29-46)	37 (29-46)	39 (32-47)	Toename *
65 jaar en ouder**	12 (5-26)	22 (11-39)	66 (44-83)	44 (26-64)	50 (33-67)	Toename *
Geslacht						
Mannen	26 (20-32)	28 (22-36)	42 (34-50)	41 (33-50)	44 (37-52)	Toename *
Vrouwen	21 (16-28)	25 (19-32)	43 (34-52)	42 (33-51)	44 (36-51)	Toename *
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	35 (28-41)	37 (30-44)	52 (43-60)	52 (43-60)	53 (45-61)	Toename *
Matige beperking	14 (10-19)	17 (12-23)	31 (24-39)	30 (24-37)	33 (27-40)	Toename *

* Er is een significante toename, maar deze wordt veroorzaakt door een wijziging in de vraagstelling. In 2008 is het gebruik van de Regiotaxi toegevoegd.

** De cijfers voor de mensen van 65 jaar en ouder moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat de N in sommige jaren iets lager is dan 25.

Tabel B4.7: Dagactiviteiten, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010, volgens naasten (in procenten)

Gaat naar activiteitencentrum of doet (on)betaald werk	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	93 (89-95)	91 (87-94)	94 (91-96)	92 (88-95)	93 (89-95)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	89 (84-93)	92 (87-95)	95 (90-98)	93 (87-97)	96 (91-98)	Geen
40-64 jaar	96 (93-98)	93 (88-96)	96 (91-98)	93 (87-97)	93 (88-96)	Geen
65 jaar en ouder*	69 (52-82)	58 (40-73)	61 (39-79)	58 (38-77)	67 (50-80)	Geen
Geslacht						
Mannen	93 (88-96)	92 (87-95)	96 (92-98)	90 (84-94)	93 (88-96)	Geen
Vrouwen	93 (88-96)	89 (83-93)	92 (85-96)	93 (87-96)	92 (87-96)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	90 (85-94)	89 (83-92)	94 (89-97)	91 (85-95)	92 (86-95)	Geen
Matige beperking	95 (91-98)	93 (88-96)	95 (90-97)	92 (86-96)	94 (89-97)	Geen

* De cijfers voor de mensen van 65 jaar en ouder moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat de N in sommige jaren iets lager is dan 25.

Tabel B4.8: (On)betaald werk, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010, volgens naasten (in procenten)

Doet (on)betaald werk	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	36 (31-42)	42 (37-48)	42 (35-49)	44 (38-51)	44 (38-50)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	34 (28-42)	48 (40-57)	50 (41-59)	47 (37-56)	49 (41-57)	Toename
40-64 jaar	47 (40-55)	48 (41-56)	46 (38-55)	48 (39-57)	46 (38-54)	Geen
65 jaar en ouder*	8 (2-23)	8 (3-22)	7 (2-26)	21 (8-45)	20 (10-36)	Toename
Geslacht						
Mannen	40 (33-48)	51 (43-59)	49 (40-58)	51 (42-59)	50 (42-58)	Geen
Vrouwen	32 (25-40)	33 (26-40)	33 (25-42)	37 (28-46)	37 (30-45)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	49 (42-56)	53 (44-61)	56 (46-65)	58 (49-67)	56 (48-64)	Geen
Matige beperking	23 (18-30)	31 (25-38)	27 (20-34)	29 (22-37)	30 (24-37)	Geen

* De cijfers voor de mensen van 65 jaar en ouder moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat de N in sommige jaren iets lager is dan 25.

Tabel B4.9: Vrije tijdsbesteding, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010, volgens naasten (in procenten)

Onderneemt minimaal maandelijks activiteiten in vrije tijd	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	78 (74-82)	79 (74-83)	81 (75-85)	81 (76-86)	79 (74-83)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	82 (75-87)	85 (78-90)	88 (81-93)	87 (80-92)	81 (74-87)	Geen
40-64 jaar	77 (70-83)	76 (68-82)	74 (66-81)	76 (68-83)	77 (70-84)	Geen
65 jaar en ouder*	71 (54-84)	64 (47-78)	74 (53-88)	76 (56-89)	77 (60-88)	Geen
Geslacht						
Mannen	79 (73-85)	78 (71-84)	82 (75-88)	81 (74-87)	76 (69-82)	Geen
Vrouwen	77 (70-83)	80 (72-85)	79 (71-85)	81 (73-87)	82 (75-87)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	74 (67-80)	75 (68-81)	79 (71-86)	81 (73-87)	77 (70-83)	Geen
Matige beperking	83 (77-88)	82 (76-87)	82 (75-88)	81 (74-87)	81 (74-86)	Geen

* De cijfers voor de mensen van 65 jaar en ouder moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat de N in sommige jaren iets lager is dan 25.

Tabel B4.10: Vrije tijdsbesteding, ook zonder mensen met een verstandelijke beperking (VB), mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010, volgens naasten (in procenten)

Onderneemt minimaal maandelijks activiteiten in vrije tijd, ook zonder mensen met een VB	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	8 (6-12)	10 (7-13)	12 (9-17)	10 (7-15)	10 (7-14)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	9 (5-14)	11 (7-16)	11 (7-17)	13 (8-20)	12 (8-19)	Geen
40-64 jaar	9 (5-14)	9 (5-15)	14 (9-22)	9 (5-15)	8 (5-14)	Geen
65 jaar en ouder*	5 (1-18)	8 (3-23)	9 (2-29)	12 (4-30)	13 (6-29)	Geen
Geslacht						
Mannen	10 (6-15)	8 (5-13)	11 (7-17)	11 (7-18)	12 (8-18)	Geen
Vrouwen	7 (4-12)	12 (8-18)	14 (9-21)	10 (6-16)	9 (5-15)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	11 (7-16)	11 (7-17)	16 (10-24)	14 (8-21)	16 (11-22)	Geen
Matige beperking	6 (4-11)	8 (5-13)	9 (5-14)	8 (4-13)	6 (3-11)	Geen

* De cijfers voor de mensen van 65 jaar en ouder moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat de N in sommige jaren iets lager is dan 25.

Tabel B4.11: Sociaal contact met vrienden, mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010, volgens naasten (in procenten)

Ontmoet minimaal maandelijks vrienden of goede kennissen	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	49 (44-55)	53 (47-58)	48 (42-55)	55 (48-62)	57 (50-63)	Geen
Leeftijd						
15-39 jaar	56 (47-64)	62 (52-70)	59 (50-67)	61 (51-70)	70 (61-77)	Geen
40-64 jaar	46 (38-54)	49 (41-57)	44 (35-52)	53 (43-63)	46 (36-56)	Geen
65 jaar en ouder*	40 (24-59)	33 (19-51)	33 (18-53)	42 (23-63)	57 (38-74)	Geen
Geslacht						
Mannen	46 (38-53)	53 (44-61)	48 (40-56)	56 (47-65)	55 (46-64)	Geen
Vrouwen	54 (46-62)	53 (44-61)	49 (40-58)	53 (43-63)	59 (50-68)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	60 (52-67)	63 (54-70)	58 (49-66)	63 (53-72)	68 (60-76)	Geen
Matige beperking	37 (29-44)	40 (32-48)	37 (29-45)	45 (36-55)	42 (33-51)	Geen

* De cijfers voor de mensen van 65 jaar en ouder moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat de N in sommige jaren iets lager is dan 25.

Tabel B4.12: Sociaal contact met vrienden, ook zonder een verstandelijke beperking (VB), mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking, totale groep en subgroepen, 2006-2010, volgens naasten (in procenten)

Ontmoet minimaal maandelijks vrienden of goede kennissen, ook zonder een VB	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep mensen met een lichte of matige VB	30 (25-36)	38 (32-44)	36 (30-42)	39 (32-46)	41 (35-48)	Toename
Leeftijd						
15-39 jaar	31 (24-40)	46 (38-56)	43 (34-52)	44 (35-54)	50 (41-59)	Toename
40-64 jaar	32 (25-39)	35 (27-43)	33 (25-42)	40 (31-50)	34 (25-44)	Geen
65 jaar en ouder*	21 (9-39)	23 (12-41)	21 (9-41)	18 (6-43)	43 (26-62)	Geen
Geslacht						
Mannen	31 (24-38)	40 (32-48)	36 (29-45)	43 (33-52)	44 (35-53)	Toename
Vrouwen	30 (23-38)	36 (28-45)	35 (27-43)	35 (26-45)	38 (30-47)	Geen
Ernst van de beperking						
Lichte beperking	38 (31-46)	46 (39-55)	45 (36-54)	42 (32-52)	49 (41-58)	Geen
Matige beperking	22 (16-29)	28 (22-36)	26 (19-33)	35 (27-45)	32 (24-41)	Toename

* De cijfers voor de mensen van 65 jaar en ouder moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd omdat de N in sommige jaren iets lager is dan 25.

Bijlage 5: Scores op de indicatoren voor participatie 2009-2010, ouderen (≥65 jaar) in de algemene bevolking

Tabel B5.1: Gebruik van buurtvoorzieningen, ouderen, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Maakt regelmatig gebruik van minimaal 2 buurtvoorzieningen (winkels, bank/postkantoor/pinautomaat, bibliotheek, buurthuis, park/groenvoorziening)	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep ouderen	87 (83-90)	90 (88-92)	Geen
Leeftijd			
65-75 jaar	90 (85-93)	90 (88-93)	Geen
75 jaar en ouder	83 (75-89)	90 (86-94)	Geen
Geslacht			
Man	86 (81-91)	88 (84-91)	Geen
Vrouw	88 (81-92)	92 (88-95)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	89 (81-94)	91 (87-94)	Geen
Samenwonend	86 (80-90)	90 (86-93)	Geen

Tabel B5.2: Dagelijks buitenshuis komen, ouderen, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Komt dagelijks buitenshuis	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep ouderen	89 (85-92)	91 (88-93)	Geen
Leeftijd			
65-75 jaar	92 (88-95)	92 (89-94)	Geen
75 jaar en ouder	83 (74-89)	89 (85-93)	Geen
Geslacht			
Man	90 (84-94)	92 (88-94)	Geen
Vrouw	88 (81-93)	90 (85-93)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	91 (83-95)	88 (83-91)	Geen
Samenwonend	88 (82-92)	92 (88-95)	Geen

Tabel B5.3: Gebruik van openbaar vervoer (OV), ouderen, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Maakt weleens gebruik van het OV	2009	2010	Toe- of afname ($p \leq 0.01$)
Totale groep ouderen	63 (57-69)	56 (52-60)	Geen
Leeftijd			
65-75 jaar	64 (57-70)	54 (50-58)	Geen
75 jaar en ouder	63 (53-72)	59 (52-65)	Geen
Geslacht			
Man	50 (43-58)	45 (40-51)	Geen
Vrouw	73 (65-80)	65 (58-70)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	68 (57-77)	62 (56-67)	Geen
Samenwonend	61 (53-68)	53 (47-59)	Geen

Tabel B5.4: Vrijwilligerswerk, ouderen, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Doet vrijwilligerswerk	2009	2010	Toe- of afname ($p \leq 0.01$)
Totale groep ouderen	39 (34-45)	43 (40-47)	Geen
Leeftijd			
65-75 jaar	46 (39-53)	46 (42-50)	Geen
75 jaar en ouder	32 (23-41)	40 (34-47)	Geen
Geslacht			
man	43 (36-51)	43 (38-49)	Geen
vrouw	36 (28-45)	43 (37-50)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	42 (32-52)	43 (38-49)	Geen
Samenwonend	38 (31-46)	43 (38-49)	Geen

Tabel B5.5: Bezoeken uitgaansgelegenheid, ouderen, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Bezoekt minimaal maandelijks uitgaansgelegenheid (café, restaurant, bioscoop, theater, attractie of museum)	2009	2010	Toe- of afname ($p \leq 0.01$)
Totale groep ouderen	39 (34-45)	37 (33-40)	Geen
Leeftijd			
65-75 jaar	44 (38-51)	35 (31-39)	Geen
75 jaar en ouder	33 (25-42)	38 (32-45)	Geen
Geslacht			
man	39 (32-47)	36 (31-42)	Geen
vrouw	39 (31-48)	37 (31-44)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	49 (38-59)	40 (35-46)	Geen
Samenwonend	34 (28-41)	35 (29-41)	Geen

Tabel B5.6: Georganiseerde-/verenigingsactiviteiten, ouderen, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Gaat minimaal maandelijks naar activiteiten in georganiseerd verband (sporten in georganiseerd-/verenigingsverband, deelname aan verenigingen, zoals zang-, muziek-, toneel- of hobbyvereniging, deelname aan religieuze bijeenkomst) en/of volgt cursus			
Totale groep ouderen	73 (68-78)	68 (65-72)	Geen
Leeftijd			
65-75 jaar	77 (71-82)	68 (64-72)	Geen
75 jaar en ouder	68 (59-77)	69 (63-75)	Geen
Geslacht			
Man	73 (65-79)	64 (59-69)	Geen
Vrouw	74 (66-81)	72 (66-77)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	71 (61-80)	66 (61-72)	Geen
Samenwonend	74 (67-80)	70 (64-75)	Geen

Tabel B5.7: Sociale contacten, ouderen, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Ontmoet minimaal maandelijks vrienden of goede kennissen			
Totale groep ouderen	93 (89-95)	88 (85-90)	Geen
Leeftijd			
65-75 jaar	93 (89-96)	88 (85-90)	Geen
75 jaar en ouder	91 (84-95)	88 (83-92)	Geen
Geslacht			
Man	91 (86-95)	89 (85-92)	Geen
Vrouw	94 (88-97)	87 (82-91)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	95 (88-98)	91 (88-94)	Geen
Samenwonend	91 (86-95)	85 (81-89)	Geen

Bijlage 6: Participatie-indexcijfers en scores op de indicatoren voor participatie 2009-2010, algemene bevolking

Tabel B6.1: Ontwikkelingen in participatie van de algemene bevolking in de periode 2009-2010 (participatie-indexcijfers)

	2009	2010	Toe- of afname? ($p \leq 0.01$)
Totale groep algemene bevolking	100	93	Afname
Leeftijd			
15-39 jaar	105	94	Afname
40-64 jaar	101	95	Afname
65 jaar en ouder	89	88	Geen
Geslacht			
Man	98	92	Afname
Vrouw	102	95	Afname
Opleiding			
Laag opgeleid	87	83	Geen
Middelbaar opgeleid	99	91	Afname
Hoog opgeleid	111	104	Afname
Huishouden			
Eenpersoonshuishouden	101	92	Afname
Meerpersoonshuishouden	100	94	Afname

Afname wordt veroorzaakt door een afname in het gebruik van het openbaar vervoer door alle groepen met uitzondering van de 15-39-jarigen en door een afname in de georganiseerde vrijetijdsbesteding door alle groepen met uitzondering van de 65-plussers en lager opgeleiden.

Tabel B6.2: Gebruik buurtvoorzieningen, algemene bevolking, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Maakt regelmatig gebruik van minimaal 2 buurtvoorzieningen (winkels, bank/postkantoor/pinautomaat, bibliotheek, buurthuis, park/groenvoorziening)	2009	2010	Toe- of afname ($p \leq 0.01$)
Totale groep algemene bevolking	91 (87-94)	89 (85-91)	Geen
Leeftijd			
15-39 jaar	96 (87-99)	89 (79-95)	Geen
40-64 jaar	88 (84-90)	88 (84-90)	Geen
65 jaar en ouder	89 (85-92)	90 (87-93)	Geen
Geslacht			
Man	88 (82-93)	87 (82-91)	Geen
Vrouw	94 (91-96)	90 (87-93)	Geen
Opleiding			
Laag opgeleid	85 (76-90)	82 (74-88)	Geen
Middelbaar opgeleid	93 (89-96)	90 (86-93)	Geen
Hoog opgeleid	93 (88-96)	90 (86-93)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	93 (87-96)	87 (80-91)	Geen
Samenwonend	91 (87-94)	89 (86-92)	Geen

Tabel B6.3: Dagelijks buitenshuis bevolking, algemene bevolking, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Komt dagelijks buitenshuis	2009	2010	Toe- of afname ($p \leq 0.01$)
Totale groep algemene bevolking	96 (93-98)	94 (91-96)	Geen
Leeftijd			
15-39 jaar	99 (92-100)	95 (87-98)	Geen
40-64 jaar	95 (92-96)	93 (90-96)	Geen
65 jaar en ouder	91 (87-94)	92 (88-95)	Geen
Geslacht			
Man	96 (92-98)	95 (91-97)	Geen
Vrouw	97 (93-98)	93 (89-95)	Geen
Opleiding			
Laag opgeleid	93 (86-97)	92 (86-96)	Geen
Middelbaar opgeleid	96 (92-98)	94 (91-96)	Geen
Hoog opgeleid	98 (95-99)	94 (91-97)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	96 (90-98)	93 (86-97)	Geen
Samenwonend	96 (93-98)	94 (91-96)	Geen

Tabel B6.4: Gebruik openbaar vervoer, algemene bevolking, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Maakt wel eens gebruik van het OV	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep algemene bevolking	58 (53-62)	42 (38-47)	Afname
Leeftijd			
15-39 jaar	50 (39-61)	37 (27-49)	Geen
40-64 jaar	61 (56-66)	44 (39-48)	Afname
65 jaar en ouder	63 (58-69)	49 (44-55)	Afname
Geslacht			
Man	49 (42-56)	37 (31-44)	Afname
Vrouw	66 (61-71)	48 (43-53)	Afname
Opleiding			
Laag opgeleid	45 (37-53)	29 (22-36)	Afname
Middelbaar opgeleid	54 (48-60)	42 (36-48)	Afname
Hoog opgeleid	70 (64-76)	54 (47-60)	Afname
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	67 (58-76)	52 (43-61)	Afname
Samenwonend	54 (49-59)	39 (35-44)	Afname

Tabel B6.5: Betaald werk (≥12 uur per week), algemene bevolking, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Doet betaald werk (≥12 uur per week)	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep algemene bevolking	75 (68-80)	67 (61-72)	Geen
Leeftijd			
15-39 jaar	89 (80-94)	76 (65-84)	Geen
40-64 jaar	59 (54-64)	59 (54-64)	Geen
65 jaar en ouder	n.b.	n.b.	n.b.
Geslacht			
Man	80 (72-85)	72 (64-79)	Geen
Vrouw	70 (62-76)	61 (54-67)	Geen
Opleiding			
Laag opgeleid	64 (53-75)	53 (41-65)	Geen
Middelbaar opgeleid	74 (67-81)	63 (56-70)	Afname
Hoog opgeleid	82 (75-87)	79 (72-84)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	69 (56-79)	66 (53-76)	Geen
Samenwonend	77 (70-82)	67 (61-73)	Afname

n.b. =niet berekend

Tabel B6.6: Vrijwilligerswerk, algemene bevolking, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Doet vrijwilligerswerk	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep algemene bevolking	39 (34-44)	39 (34-44)	Geen
Leeftijd			
15-39 jaar	35 (25-46)	29 (20-41)	Geen
40-64 jaar	41 (36-46)	41 (36-46)	Geen
65 jaar en ouder	42 (36-47)	54 (48-59)	Toename
Geslacht			
Man	43 (37-49)	40 (34-47)	Geen
Vrouw	35 (30-40)	38 (33-43)	Geen
Opleiding			
Laag opgeleid	31 (24-39)	34 (27-42)	Geen
Middelbaar opgeleid	39 (34-45)	38 (33-44)	Geen
Hoog opgeleid	44 (38-51)	44 (38-51)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	38 (29-47)	31 (24-39)	Geen
Samenwonend	39 (35-44)	42 (37-47)	Geen

Tabel B6.7: Opleiding of werkgerelateerde cursus, algemene bevolking, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Doet opleiding of werkgerelateerde cursus	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep algemene bevolking	16 (12-21)	10 (6-14)	Geen
Leeftijd			
15-39 jaar	23 (14-34)	11 (6-21)	Geen
40-64 jaar	12 (9-16)	8 (6-12)	Geen
65 jaar en ouder	n.b.	n.b.	n.b.
Geslacht			
Man	15 (10-23)	7 (4-13)	Geen
Vrouw	17 (12-22)	13 (9-18)	Geen
Opleiding			
Laag opgeleid	9 (4-18)	3 (1-10)	Geen
Middelbaar opgeleid	15 (11-21)	11 (7-17)	Geen
Hoog opgeleid	25 (18-33)	17 (12-24)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	13 (6-25)	9 (4-19)	Geen
Samenwonend	17 (13-22)	10 (6-14)	Geen

n.b. =niet berekend

Tabel B6.8: Bezoek uitgaansgelegenheid, algemene bevolking, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Bezoekt minimaal maandelijks uitgaansgelegenheid (café, restaurant, bioscoop, theater, attractie of museum)	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep algemene bevolking	44 (39-49)	40 (35-45)	Geen
Leeftijd			
15-39 jaar	39 (29-51)	36 (26-48)	Geen
40-64 jaar	50 (45-55)	43 (39-48)	Geen
65 jaar en ouder	40 (35-45)	40 (34-45)	Geen
Geslacht			
Man	45 (38-51)	38 (32-45)	Geen
Vrouw	43 (38-49)	42 (37-47)	Geen
Opleiding			
Laag opgeleid	31 (24-39)	30 (23-38)	Geen
Middelbaar opgeleid	42 (37-48)	37 (31-42)	Geen
Hoog opgeleid	56 (49-63)	53 (46-60)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	49 (39-59)	40 (31-48)	Geen
Samenwonend	42 (38-47)	40 (35-45)	Geen

Tabel B6.9: Georganiseerde-/verenigingsactiviteiten, algemene bevolking, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Doet minimaal maandelijks georganiseerde-/verenigingsactiviteiten (sporten in georganiseerd-/verenigingsverband, deelname aan verenigingen, zoals zang-, muziek-, toneel- of hobbyvereniging, deelname aan religieuze bijeenkomst) en/of volgt cursus	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep algemene bevolking	74 (69-78)	63 (58-67)	Afname
Leeftijd			
15-39 jaar	73 (62-82)	56 (44-67)	Afname
40-64 jaar	72 (67-76)	64 (60-69)	Afname
65 jaar en ouder	78 (73-82)	71 (66-76)	Geen
Geslacht			
Man	72 (65-77)	59 (52-66)	Afname
Vrouw	76 (71-80)	66 (61-71)	Afname
Opleiding			
Laag opgeleid	57 (48-65)	54 (46-63)	Geen
Middelbaar opgeleid	74 (68-79)	58 (52-63)	Afname
Hoog opgeleid	83 (77-87)	74 (68-79)	Afname
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	70 (61-78)	60 (52-69)	Geen
Samenwonend	75 (70-79)	64 (59-68)	Afname

Tabel B6.10: Sociale contacten, algemene bevolking, totale groep en subgroepen, 2009 en 2010 (in procenten)

Ontmoet minimaal maandelijks vrienden of goede kennissen	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Totale groep algemene bevolking	90 (87-93)	90 (87-93)	Geen
Leeftijd			
15-39 jaar	87 (77-93)	92 (83-97)	Geen
40-64 jaar	91 (88-94)	89 (85-91)	Geen
65 jaar en ouder	93 (90-95)	90 (86-93)	Geen
Geslacht			
Man	88 (83-92)	88 (82-92)	Geen
Vrouw	92 (89-95)	93 (89-95)	Geen
Opleiding			
Laag opgeleid	88 (82-93)	89 (82-93)	Geen
Middelbaar opgeleid	89 (85-92)	90 (86-93)	Geen
Hoog opgeleid	93 (89-96)	92 (87-95)	Geen
Huishoudsamenstelling			
Alleenwonend	92 (85-96)	91 (84-95)	Geen
Samenwonend	90 (87-92)	90 (87-93)	Geen